รายงานการวิจัย

เรื่อง

ประดับกระจก ประดับธรรม ร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park

โดย

นายมานิตย์ กันทะสัก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761343

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ประดับกระจก ประดับธรรม ร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา
ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium
at Ngao Dhamma Park at Nan Province

โดย

นายมานิตย์ กันทะสัก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610761343

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park

By

Mr. Manit Kantasak
Mahachulalongkornrajavidayalaya University, Chiangrai Buddhist College

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidayalaya University
MCU RS 610761343

(Copyright Mahachulalongkornrajavidayalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: ประดับกระจก ประดับธรรม ร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

ผู้วิจัย: นายมานิตย์ กันทะสัก

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ๒) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ๓) เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่า การสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจกแบบล้านนา แต่ได้ใช้เทคนิคการประดับกระจกแบบร่วมสมัย ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร ร่วมกับชุมชน เทคนิคการสร้างสรรค์ลายประดับกระจกนั้นผู้สร้างมีความเชื่อว่า การประดับกระจกจะมี อานิสงส์ที่แรง เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นฐานบัลลังก์แก้วของพระพุทธเจ้า ทางด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะมาร่วมใช้กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านกิจกรรมการประดับกระจก ประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานที่สรุปได้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน ๒) การวางแผน ๓) การดำเนินงานตามแผน และ๔) การติดตามประเมินผล และการประเมินผลการมีส่วนร่วมในการการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๙๕, SD = ๑.๒๕) และการให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ในการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปโดยการประดับกระจกนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก และ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

คำสำคัญ: ประดับกระจก, ประดับกระจกแบบล้านนา, ประดับธรรม, ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา, อุทยานธรรมลำน้ำงาว

Research Title:	The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park at Nan Province.
Researcher:	Mr. Manit Kantasak
Department:	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai Buddhist College
Fiscal Year:	2561/ 2018
Research Scholarship Sponsor:	Mahachulalongkornrajavidyalaya

ABTRACT

The study aimed to, 1) build the Maha Photipanya Buddha image podium based on the concepts of Lanna glass decoration technique, 2) strengthen the participation of Buddhists in creating Maha Photipanya Buddha image podium with Lanna glass decoration technique, 3) evaluate the participation between the creation of Buddha images with Lanna glass decoration technique and the creation of Buddhist art works in community. This research was a Participation Action Research. The data was collected and analyzed quantitatively and qualitatively. The result showed that the creation of Maha Photipanya Buddha image podium with Lanna glass decoration technique is based on contemporary glass decoration techniques. The researcher has worked together with the community and created the Maha Photipanya Buddha image podium with diameter is 2 meters 40 centimeter, as it is believed that a glass decoration of Buddhist image podium brings great virtue and attainment to the artist, as it is the podium of Buddha. In addition, Researcher applied artistic creative processes with the community participation process in creating glass decoration on Maha Photipanya podium through glass decoration activities including, 1) meeting and educating community, 2) planning, 3) Plan implementation, and 4) monitoring and evaluation. For the evaluation of the participation between the creation of Buddha images with Lanna glass decoration technique and the creation of Buddhist art works in community, it showed that people in community rarely participated in creating Buddha image. ($\bar{x}$= 2.95, SD = 1.25) Moreover, suggestions about the participation in creating Buddha image podium with glass decoration were mostly in the process as planned. Particularly the participation in the implementation of planning activities, religious rituals such as

praying during glass decoration and the participation in the implementation of budget support of tools.

Keywords: Glass decoration, Dhamma decoration, Maha Photipanya Buddha image podium, Ngao Dhamma park

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต มจร

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง ประดับกระจก ประดับธรรม ร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้ความกรุณาในการสนับสนุนทุนงานวิจัยผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยในครั้งนี้ และทำให้งานวิจัยสำเร็จอย่างสมบูรณ์ที่สุด และคอยเป็นกำลังใจในการทำงานวิจัยให้สำเร็จด้วยความเมตตาตลอดมา

ขอขอบพระคุณชาวบ้าน บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน คณะโรงเรียนชีวิต และพุทธศาสนิกชน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลเชิงลึก และตอบแบบสอบถาม เพื่อนำไปสู่การวิจัยที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

สุดท้ายนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยต้องขออภัยเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ และหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจ หน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่สนใจในงานประเด็นศิลปะกับชุมชน

นายมานิตย์ กันทะสัก

๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ข

กิตติกรรมประกาศ ..... จ

สารบัญ ..... ฉ

สารบัญภาพ ..... ซ

สารบัญแผนผัง ..... ญ

สารบัญตาราง ..... ฎ

บทที่ ๑ บทนำ **๑**

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา ๑

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓

๑.๓ ปัญหาการวิจัย ๓

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด ๔

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ ๕

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ๖

๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย ๗

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **๘**

๒.๑ แนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในพุทธศาสนา ๘

๒.๒ แนวคิดงานประติมากรรมตกแต่งในพระพุทธศาสนา ๑๓

๒.๓ แนวคิดงานประดับกระจก ๒๑

๒.๔ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม ๓๒

๒.๕ แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม ๔๐

๒.๖ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่กรณีศึกษา ๔๙

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๕๔

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย **๕๖**

๓.๑ รูปแบบการวิจัย ๕๖

๓.๒ ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๕๗

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ ๕๘

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ๕๘

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ๕๙

บทที่ ๔ ผลการวิจัย..... ๖๑
๔.๑ เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา..... ๖๑
๔.๒ กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนา ๘๐
๔.๓ การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน..... ๙๓
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ..... ๑๑๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย..... ๑๑๓
๕.๒ องค์ความรู้จากการวิจัย..... ๑๑๙
๕.๓ อภิปรายผล..... ๑๑๙
๕.๔ ข้อเสนอแนะ..... ๑๒๐
บรรณานุกรม..... ๑๒๑
ภาคผนวก..... ๑๒๕
ภาคผนวก ก บทความวิจัย..... ๑๒๖
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานไปใช้ประโยชน์..... ๑๓๘
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์..... ๑๓๙
ภาคผนวก ง รูปภาพกิจกรรมการดำเนินวิจัย..... ๑๔๔
ภาคผนวก จ เครื่องมือการวิจัย..... ๑๔๕
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย..... ๑๕๐
ประวัติผู้วิจัย..... ๑๕๘

สารบัญภาพ

ภาพที่	๒.๑	ประติมากรรมลวดลาย บานประตูสลักไม้ลงรักปิดทองของวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร จำลองจากของเดิม ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ และถูกไฟไหม้เสียหาย	๑๗
ภาพที่	๒.๒	ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ รูปหล่อโลหะสัตว์หิมพานต์ต่างๆ: อสูรปัก	๑๙
ภาพที่	๒.๓	ประติมากรรมเล่าเรื่อง ประติมากรรมนูนต่ำ ประดับผนังพระวิหารพระพุทธบาท วัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์	๒๐
ภาพที่	๒.๔	สถาปัตยกรรมแบบกอธิค (Gothic art)	๒๒
ภาพที่	๒.๕	ลวดลายติดต่อแบบด้านและมุมต่อกัน	๒๙
ภาพที่	๒.๖	ขั้นตอนการจัดการความรู้	๓๔
ภาพที่	๒.๗	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๔๗
ภาพที่	๔.๑	องค์ประกอบของสถานที่โดยรอบประกอบด้วย ป่าไผ่ ต้นไม้ และสถานที่ในอาคาร ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ที่ยังไม่มีผนังปิดกั้น	๖๔
ภาพที่	๔.๒	การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูปด้านหน้า	๖๕
ภาพที่	๔.๓	การร่างลายเส้นและใส่สีเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูป	๖๕
ภาพที่	๔.๔	กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน)	๖๖
ภาพที่	๔.๕	กระจกสีน้ำเงิน	๖๗
ภาพที่	๔.๖	ลักษณะมีดตัดกระจกแต่ละชนิดที่ใช้สำหรับกรีดตัดแผ่นกระจก	๖๘
ภาพที่	๔.๗	กล่องใส่กระจก	๖๘
ภาพที่	๔.๘	แผ่นรองตัด (๑) ไม้บรรทัด หรือไม้บรรทัดไม้ (๒) และดินสอ ปากกาเคมี (๓)	๖๙
ภาพที่	๔.๙	น้ำ (๑) ภาชนะสำหรับผสมปูนกาว และปูนกาว (๒) และผ้าเช็ดมือหรือผ้าสะอาด (๓)	๗๐
ภาพที่	๔.๑๐	เกรียงขนาดต่างๆ สำหรับใช้ในการผสมปูน	๗๑
ภาพที่	๔.๑๑	ไม้กวาด หรือ แปรง	๗๒
ภาพที่	๔.๑๒	คีม	๗๓
ภาพที่	๔.๑๓	เหล็กสกัดกับค้อน	๗๔
ภาพที่	๔.๑๔	การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก	๗๕
ภาพที่	๔.๑๕	การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ	๗๖

ภาพที่	๔.๑๖	การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน.....	๗๖
ภาพที่	๔.๑๗	การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก	๗๗
ภาพที่	๔.๑๘	การติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป	๗๗
ภาพที่	๔.๑๙	รูปทรง สี และกระจกจากฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาที่เสร็จสมบูรณ์นำไปสู่การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ.....	๗๙
ภาพที่	๔.๒๐	การจัดเวทีประชุม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ชาวบ้าน/กลุ่มผู้ให้ข้อมูล และ นักวิจัย เป็นการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนอีกวิธีหนึ่ง.....	๘๒
ภาพที่	๔.๒๑	การประชุมแก้ไขจากการสรุปความคิดเบื้องต้น	๘๓
ภาพที่	๔.๒๒	การวางแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา.....	๘๔
ภาพที่	๔.๒๓	ภาพการให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน (การตัดกระจก)	๘๗
ภาพที่	๔.๒๔	การตัดกระจกของกลุ่มผู้ตัดกระจก.....	๘๘
ภาพที่	๔.๒๕	ภาพประดับกระจก.....	๘๘
ภาพที่	๔.๒๖	กลุ่มจิตอาสาต่างๆ	๘๙
ภาพที่	๔.๒๗	การติดตามประเมินผลของการทำกิจกรรม	๙๐
ภาพที่	๔.๒๘	พระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา และฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนา ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน	๑๐๘
ภาพที่	๔.๒๙	อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ในปัจจุบัน	๑๐๙
ภาพที่	๔.๓๐	การเชื่อมประสานของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ นำไปสู่การเกิดกิจกรรมโครงการต่างๆ นำไปสู่การต่อยอดในการพัฒนาชุมชนต่อไป.....	๑๑๐
ภาพที่	๔.๓๑	ภาพการประดับกระจก ณ อุโบสถ วัดบ้านโป่ง ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย.....	๑๑๐

สารบัญแผนผัง

แผนผัง	๔.๑	การวางแผนร่วมกับชุมชน	๘๕
แผนผัง	๔.๒	สรุปกระบวนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนา	๙๒
แผนผัง	๕.๑	แผนผังองค์ความรู้เรื่อง วิธีการประดับกระจกแบบล้านนา แบบเทคนิคร่วมสมัย.....	๑๑๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต มจร

สารบัญตาราง

ตาราง	๔.๑	การประเมินผลกิจกรรมจากเกณฑ์การประเมินร่วมกับชุมชน.....	๙๑
ตารางที่	๔-๑	จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๙๓
ตารางที่	๔-๒	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน.....	๙๖
ตารางที่	๔-๓	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน.....	๙๘
ตารางที่	๔-๔	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน.....	๑๐๐
ตารางที่	๔-๕	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน.....	๑๐๑
ตารางที่	๔-๖	จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน.....	๑๐๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ศิลป์เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำคัญ ในการเผยแพร่คติความเชื่อและปรัชญา ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม ได้ผ่านกระบวนการลองถูกลองผิด จนเกิดความลงตัวทั้งทางด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา ดังความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและศาสนาที่ว่า “มีศิลปะอยู่ที่ไหนศาสนาก็สว่างไสวอยู่ที่นั้น” อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาใช้งานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน และในทางกลับกัน ประชาชนใช้งานพุทธศิลป์ เป็นจุดเริ่มต้นน้อมนำศรัทธาเข้าสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อจัดแสดงในการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น นับเป็นสิ่งใกล้ตัวและง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน[๑]

เทคนิคประดับกระจกหรืองานประดับกระจก เป็นงานประณีตศิลป์แบบประเพณีไทยที่ใช้ตกแต่งสิ่งอุปโภคให้เกิดความงามสมบูรณ์บนผิวภายนอก โดยการประดับกระจกนั้นใช้วัสดุกระจกสีที่มี ลักษณะพิเศษ คือ มีความมันวาวเลื่อมพรายสะท้อนแสงมาตัดแบ่งแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ประดับเป็น ลวดลายตามอุดมคติในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งงานประดับกระจกนั้นมีเอกลักษณ์เป็นทัศนธาตุทางศิลปะที่ แสดงออกถึงความเคลื่อนไหว แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของสิ่งที่พึงประดับ ใช้สร้างสรรค์ตามทัศนคติและ อุดมคติด้วยจุดประสงค์ต่างๆ รวมไปถึงคตินิยมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและความเจริญทางสังคม เช่น งานพุทธศิลป์ งานประณีตศิลป์ หรือศิลปวัตถุ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับนัยยะและบริบทของการนำเทคนิคมาใช้ สร้างสรรค์ความงาม เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่หรือทดแทนความเสื่อมโทรมทางวัตถุและจิตใจ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกาลเวลาที่แปรเปลี่ยนสภาพสังคมและศิลปวัฒนธรรม เทคนิคประดับกระจกนี้ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์เพื่อเปลี่ยนรูปลักษณ์ของสิ่งเดิมที่หม่นหมอง ให้มีความงดงาม และมีชีวิตชีวามากขึ้น ตามจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ทางศิลปะทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นงานฝีมือแบบ ช่างหรืองานสร้างสรรค์สมัยใหม่[๒]

การนำกระจกมาใช้ประดับสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ช่อฟ้าใบระกาหางหงส์หน้าบันดาวเพดานเสาฐานพระพุทธรูปและอื่นๆ การนำกระจกมาตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้น มีนานแล้วใน อดีตที่ผ่านมา จึงเป็นเทคนิคที่สำคัญ และได้ผลที่ดี ซึ่งในช่างสิบหมู่ มีการบรรจุว่าช่างประดับกระจกเป็นหนึ่งในสาขา ของเทคนิคช่างไทย อยู่ในหมู่ที่มีความสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การนำกระจกสีต่าง ๆ มาใช้กับงานพุทธศิลปกรรมนั้น ทำให้สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะกระจกมีคุณลักษณะพิเศษที่มีหน้าที่สะท้อนแสง และกระจกที่ช่างไทยนำมาใช้ มีสี

---

[๑] อารี สุธิพันธ์, **ศิลปะกับมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๒.

[๒] นำชัย เฟื่องอาวรณ์, “เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน”, **วารสาร Viridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปกร**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) หน้า ๓๑๓๔.

ต่างๆที่สดใส เมื่อโดนแสง พร้อมกับการ ใช้เทคนิค การติดกระจก ที่ทำให้กระจกแผ่นเล็กๆสะท้อนและหักเหแสงแสดงตัวตนของตนเองออกมาในแต่ละแผ่นแต่ละทิศทางนั้น เป็นทุกหนทาง Visual arts ได้สำเร็จผลเกิดความระยิบระยับ

ช่างประดับกระจกหรือบางทีเรียกว่า ช่างติดกระจก เป็นงานช่างรักประเภทหนึ่งมาแต่โบราณ ภายหลังได้รับการจัดให้เป็นประณีตศิลป์ หรือมัณฑนศิลป์อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องด้วยงานช่างประดับกระจกเป็นงานตกแต่งสิ่งอุปโภค หรือ ครุภัณฑ์ต่างๆให้เกิดความงามเพิ่มเติมสมบูรณ์ขึ้นด้วยศิลป์ลักษณะบนผิวภายนอกของสิ่งนั้นๆ โดยการประดับด้วยกระจกสีต่างๆผิวมันวาว ซึ่งได้รับการตัดแบ่งและแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ติดต่อกันเป็นลวดลายเป็นลายหลากหลายแบบด้วยกันขึ้นบนศิลปภัณฑ์นั้นๆความนิยมต่องานประดับกระจกเนื่องมาแต่สาระซึ่งผู้คนแต่ก่อน เห็นความ สำคัญในคุณลักษณะของกระจก ที่เป็นทั้งสีและมีความมันแวววาว กับยังเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติเปล่งประกายออกได้คล้ายกับอัญมณี เมื่อได้รับแสงสว่างส่องมากระทบผิวกระจกนั้นกระจกสีจึงได้รับการนำมาประดับลงในบางสิ่งที่พึ่งประดับด้วยอัญมณีจริง หรือประดับเป็นอย่างของเทียมแทนจะใช้อัญมณีนอกจากนี้ยังเป็นวัสดุที่มีคุณภาพแข็งคงทนถาวรต่อแดด ฝน เป็นเครื่องช่วยป้องกัน มิให้วัตถุที่กระจกปิดทับเสื่อมสลายง่ายจึงเป็นเหตุให้เกิดมีงานเครื่องประดับกระจก

สืบเนื่องจากผู้วิจัยได้เคยสร้างพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว แต่เนื่องจากในการปฏิบัติงานสร้างสรรค์การสร้างพระพุทธรูปในครั้งนั้นยังเป็นการทำงานอย่างแยกส่วน คือ ศิลปินจะเป็นผู้ปฏิบัติและสร้างสรรค์งานศิลปะมากกว่าการเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน หรือพุทธศาสนิกชน เพราะเนื่องจากการสร้างสถาปัตยกรรมในการสร้างพระพุทธรูปจะมีข้อจำกัดในการใช้เทคนิคและความสามารถในงานศิลปะที่ค่อนข้างมีความเชี่ยวชาญ ดังนั้นจึงต้องให้ศิลปินเป็นผู้ปฏิบัติการเป็นหลัก ในการสร้างองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญาในครั้งนั้นมีความสมบูรณ์เฉพาะองค์พระพุทธรูปแต่ยังเหลือฐานพระพุทธรูปที่ยังไม่แล้วเสร็จ ประกอบกับผู้วิจัยมีความสนใจที่จะเชื่อมโยงศิลปะร่วมกับชุมชน โดยที่ชุมชน พุทธศาสนิกชน และนักวิจัย สามารถทำงานศิลปะร่วมกันได้ จึงมีแนวคิดที่จะใช้เทคนิคงานศิลปะไม่ยากเกินความสามารถของคนทั่วไป คือ งานประดับกระจก

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาแนวคิด และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยใช้งานพุทธศิลปกรรม คือ งานประดับกระจก เป็นกลไกในการขับเคลื่อน จึงมีการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ซึ่งผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการใช้ศิลปะให้เป็นสะพานเชื่อมคนชุมชน และเชื่อมวัฒนธรรมอันดีงามนี้เข้าไว้ด้วยกัน โดยใช้พื้นที่ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวเป็นที่ปฏิบัติการ พื้นที่แห่งนี้ตั้งอยู่ที่ชุมชนหมู่บ้านภูเวียง หมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ซึ่งมีความสำคัญคือ เป็นสถานที่ก่อตั้งขึ้นมาจากชุมชนและพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น จึงได้มีการสร้างอุทยานธรรมขึ้น เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ และตั้งแต่อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการขยายผลกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่องและได้เกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในมิติต่างๆ ทั้งด้านการขับเคลื่อนพุทธศาสนา โดยมีการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และสามารถขยายผลไปถึงรักษาผืนป่าต้นน้ำ การรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนไว้ได้จนถึงปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๑.๒.๒ เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๑.๒.๓ เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ รูปแบบฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาประดับกระจกด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา มีรูปแบบเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนา ควรมีวิธีการอย่างไร

๑.๓.๓ การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน มีวิธีการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษา การวิเคราะห์ ในประวัติความเป็นมา สภาพวิถีชีวิตและบริบทชุมชนโดยรอบ ของอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว หมู่บ้านภูเวียงหมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน และนำไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์จากการใช้เทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา จนเกิดการขยายผลกิจกรรมในชุมชน ในมิติต่างๆ เช่น ทั้งด้านการขับเคลื่อนพุทธศาสนา ขยายผลไปถึงรักษาผืนป่าต้นน้ำ การรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนไว้ได้จนถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากการได้ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาในรูปธรรมแล้ว ยังสามารถส่งผลการไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญา ของกลุ่มบุคคลและชุมชนตามมา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษากำหนดไว้ คือ พื้นที่ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ตั้งอยู่ชุมชนภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑.๔.๓.๑ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตาม

ความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) การวิจัยครั้งนี้ประชากรมี ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑) กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ จำนวน ๑๐ รูป

๒) กลุ่มผู้นำชุมชนบ้านภูเวียง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

๓) กลุ่มพุทธศาสนิกชน/กลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติกิจกรรม/ กลุ่มอาสาสมัครจิตอาสา ณ อุทยานลำน้ำงาว จำนวน ๒๐ คน

๔) กลุ่มศิลปินและนักศึกษาด้านศิลปะ จำนวน ๑๐ รูป/คน

รวมทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน

๑.๔.๓.๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน และที่ร่วมทำกิจกรรมในอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว จำนวน ๒๐๐ คน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มประชากรโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% และกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๐.๐๕

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการศึกษา ๑ ปี โดย แบ่งเป็น ๔ ระยะ

ระยะที่ ๑ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่อุทยาธรรมลำน้ำงาว ศึกษาแนวคิดทฤษฎี สร้างเครื่องมือในการวิจัยตามกรอบตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และรายงานความก้าวหน้าการวิจัย ใช้เวลา ๓ เดือน

ระยะที่ ๒ ลงพื้นที่ชุมชนลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชน และร่วมวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคที่ผ่านมา เพื่อการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน นำไปสู่แนวทางการมีส่วนร่วมในการในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนา ใช้เวลา ๒ เดือน

ระยะที่ ๓ กระบวนการทำกิจกรรม การสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาของชุมชน ใช้เวลา ๕ เดือน

ระยะที่ ๔ เรียบเรียงวิเคราะห์ผลและสรุปรายงานวิจัย ๑ เดือน

๑.๔.๕. ขอบเขตด้านของการแสดงออกในรูปแบบการประดับกระจก

ขอบเขตด้านของการแสดงออกในรูปแบบการประดับกระจก ในครั้งนี้ กระจกที่ใช้เป็นลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่มีขนาดใกล้เคียงกัน ซึ่งทุกคนสามารถจัดวางกระจกและติดต่อกันได้ วัสดุที่ใช้ประสานกระจกกับฐานพระพุทธรูป ไม่เป็นอันตรายต่อผู้สร้างสรรค์ และกระบวนการของการประดับกระจก ตั้งแต่เริ่มต้นคือการกำหนดสี คือ สีน้ำเงิน ใช้เป็นฐานวงกลมรองรับฐานพระพุทธรูปที่มีกระจกใส ประดับไว้ด้านบน กระจกสีน้ำเงินหมายถึง ชั้นไตรภูมิ และฐานกระจกใส หมายถึง ฐานแห่งโลกุตระธรรม ซึ่งเป็นแท่นแก้วรัตนะของพระพุทธองค์ เมื่อกำหนดสีแล้วผู้ร่วมกิจกรรมจะเป็นผู้ตัดกระจกด้วยเทคนิคการตัดด้วยกากเพชร ตัดเป็นชิ้นเล็กเตรียมกระจกขนาดตามที่กำหนด เพื่อทำการติดกระจกต่อไป การติดกระจกใช้เทคนิคสมัยใหม่ โดยใช้ปูนซีเมนต์ ที่มีความยึดเกาะสูงเป็นตัวประสานกระจกกับแท่นปูน การติดกระจกเสมือนการเรียบเรียงจิตและเป็น

การฝึกสมาธิอีกประการหนึ่ง ผู้ร่วมประดับกระจกต้องมีความเพียรพยายามและอดทนเพื่อให้ผลงานที่สมบูรณ์มากที่สุด และเพื่อให้ผู้อื่นสามารถติดกระจกต่อตนได้ การประดับกระจกให้เต็มพื้นที่ฐานองค์พระพุทธรูปจึงจะสมบูรณ์ด้วย Visual ทางด้านทัศนศิลป์

การประดับกระจกจากแผ่นหนึ่งให้อีกแผ่นหนึ่งได้เรียงต่อกันได้นั้น และทุกคนสามารถเรียบเรียงต่อกันได้ ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรม โดยใช้กระบวนการทางด้านศิลปะเป็นกุสโลบายในการฝึกสมาธิ และความเพียรพยายามของตน ถ้าจะกล่าวว่า “การประดับกระจกเป็นการประดับธรรมถือว่าไม่แปลแต่อย่างได” ซึ่งการประดับกระจกประกอบด้วย ความรู้ (กระบวนการ) ตื่น (คือการปฏิบัติงานด้วยตนเอง) เบิกบาน (เมื่อผลสำเร็จหรือเจตนาสมบูรณ์ก็เกิดความ ปิติ อิ่มใจตามมา) แท่นพระพุทธรูปจะกลายเป็นศิลปะในรูปแบบพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยสืบไป

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ประดับกระจก หมายถึง การประดับพื้นผิวของงานช่าง ทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม หรือประณีตศิลป์ด้วยแผ่นกระจกที่ได้รับการตัดแบ่งและแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ที่มีสีเดียวหรือสีต่างกัน ติดต่อกันเป็นลวดลาย โดยใช้รักสมุกเป็นกาวยึดระหว่างพื้นผิวกับแผ่นกระจก ของฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว

๑.๕.๒ ประดับกระจกแบบล้านนา หมายถึง คติความเชื่อของชาวล้านนาที่นิยมสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก เรียกว่า แท่นแก้ว โดยใช้เทคนิคร่วมสมัยในการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา

๑.๕.๓ ประดับธรรม หมายถึง การยกระดับจิตใจ หรือ อานิสงฆ์ของการร่วมสร้างฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว ที่เกิดจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ความสงบเสงี่ยมอยู่ภายในจิตใจ ของผู้ร่วมสร้าง การประดับกระจกจากแผ่นหนึ่งให้อีกแผ่นหนึ่งได้เรียงต่อกันได้นั้น และทุกคนสามารถเรียบเรียงต่อกันได้ ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติธรรม โดยใช้กระบวนการทางด้านศิลปะเป็นกุสโลบายในการฝึกสมาธิ และความเพียรพยายามของตน

๑.๕.๔ ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา หมายถึง ฐานพระพุทธรูปของอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว มีพุทธลักษณะปางสมาธิ เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นปัจจัยและกลไกในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑.๕.๕ การสร้างสรรค์ หมายถึง การสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่มีคุณค่า โดยสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นอาจมีการอ้างถึงบุคคลผู้สร้างสรรค์ หรือสังคมหรือขอบเขตภายในที่ได้สร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ขึ้นมา เช่น การสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะ, ทางด้านจิตวิทยา, วิทยาการการรู้, การศึกษา, ปรัชญา เป็นต้น

๑.๕.๖ กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหา เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการ ปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๗ อุทยานธรรมลำน้ำลาว หมายถึง สถานที่ปฏิบัติกิจกรรมทางด้านศาสนา และทำประโยชน์เพื่อชุมชน ก่อตั้งขึ้นมาจากชุมชนและพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ที่ชุมชนหมู่บ้านภูเวียง หมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาเป็นถาวรวัตถุให้กับชุมชน ๑ ผลงาน

๑.๖.๒ กระบวนการทางศิลปะที่ได้จากการ ใช้เทคนิคประดับกระจก และกิจกรรมทั้งหมดในการวิจัยครั้งนี้ มาถอดเป็นองค์ความรู้ ที่นำมาเผยแพร่ ทั้งในหนังสือ บทความวิชาการถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในช่วงก่อนจะทำการวิจัยนี้ เพื่อศึกษาข้อมูลระหว่างกระบวนการในการสร้างจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การเพิ่มพูน ความรู้ ทางด้านสุนทรียศาสตร์ และเทคนิคของช่างไทย คือการประดับกระจก ที่งดงาม สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับชุมชน ให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงจากด้านใน จิตใจ จนทำให้เกิดสังคม ที่อุดมไปด้วย วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามสืบต่อไป

๑.๖.๓ สร้างกระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชนภูเวียง ตำบลบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

๑.๖.๔ เพื่อพัฒนาศิลปะเพื่อเป็นตัวเชื่อมชุมชน นำไปสู่สังคมที่มีจารีตวัฒนธรรม และประเพณี ที่มีความยั่งยืน มีความสุข ด้วยศิลปะ ธรรมะ และธรรมชาติ

๑.๖.๕ นิสิต อาจารย์ นักวิชาการ ได้ชุดการเรียนรู้เรื่องฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนา ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑.๖.๖ หน่วยงานที่สนใจ เช่น วัด โรงเรียน องค์กรเอกชน สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปศึกษาและเป็นต้นแบบในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยศิลปะ

๑.๖.๗ ประชาชน สามารถนำชุดความรู้ที่ได้ไปเผยแผ่ในรูปแบบ การให้ความรู้ประชาชนผ่านสื่อ ภาพยนตร์ คู่มือหมู่บ้าน ชุมชน

๑.๖.๘ ภาครัฐสามารถนำไปเผยแผ่ในรูปแบบการอบรมให้เจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถมีองค์ความรู้และเครื่องมือกระบวนการ ที่รัฐต้องไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข และเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในภาคนโยบาย ผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง ประดับกระจก ประดับธรรม ร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางและกรอบในการวิเคราะห์วิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในพุทธศาสนา
๒.๒ แนวคิดงานประติมากรรมตกแต่งในพระพุทธศาสนา
๒.๓ แนวคิดงานประดับกระจก
๒.๔ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม
๒.๕. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม
๒.๖ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่กรณีศึกษา
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความสำคัญของศิลปกรรมในพุทธศาสนา

ผลงานด้านศิลปะไม่ว่าเป็นพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม ที่พบอยู่หลายแห่งในประเทศไทย พม่า อินเดีย ลาว อินโดนีเซีย เขมร ทิเบต ล้วนเป็นเครื่องแสดงออกถึงความศรัทธาในศาสนา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ความเชื่อความศรัทธา ผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกได้ว่าเป็นปรัชญา

บ่อเกิดของศิลปะที่ใหญ่ที่สุดในโลก คือ ศาสนา เพราะเมื่อคนเรามีความศรัทธาในศาสนาก็จะทุ่มเทอุทิศตนเพื่อให้สิ่งดีๆ บังเกิดขึ้นแก่ศาสนาที่ตนนับถือ ฉะนั้น ศาสนสถานแต่ละแห่งจึงเกิดขึ้นจากพลังศรัทธาของคนในชุมชนรวมกัน หาช่างที่ฝีมือดีที่สุด ทำอย่างตั้งใจที่สุด เช่น ช่างที่จ้างมาสร้างบ้าน จะมาสร้างด้วยค่าจ้าง แต่ถ้าทำเพื่อศาสนา คนทำมีแรงจูงใจหลักไม่ใช่ค่าจ้าง แต่เป็นความศรัทธา จึงต้องทำให้สุดฝีมือของตัวเอง ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ยกระดับศิลปะของชุมชนขึ้นมา เมื่อมีความพร้อมทั้งทุนและฝีมือ ก็มีการยกระดับขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ศิลปะทั้งหลายมีการพัฒนา ไม่เฉพาะสิ่งปลูกสร้างอย่างเดียว แต่รวมถึงศิลปะที่เนื่องด้วยศาสนาทั้งหมด แม้กระทั่งจารึกคำสอนคัมภีร์ใบลานยังต้องมีการพัฒนา สมัยโบราณกาลนั้นยังไม่มีกระดาษ ก็แสวงหาว่าอะไรใช้จารึกคำสอนได้ดีที่สุด ช่วงแรกๆ ก็มีการใช้ไหบ้าง หลังเต่าบ้าง ที่นำมาจารึก แต่การที่จะหาหลังเต่าจำนวนมากนั้นก็เป็นไปไม่ได้ เนื่องจากต้องมีจำนวนจำกัด การบันทึกในไหก็เขียนได้ไม่กี่ตัว สุดท้ายก็พบว่าเขียนบนใบลานดีกว่า เพราะใบลานที่ผ่านกรรมวิธีแล้วมีความทนทานหลายร้อยปี และต้องหาวิธีจารอีกว่าทำอย่างไรจึงจะมีตัวหนังสือที่ชัดและอยู่ได้นานที่สุด แต่ยังต้องหาวิธีเข้าเล่มอีก แค่ตัวคัมภีร์อย่างเดียวก็ผ่าน

ศิลปะตั้งมากมาย ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้กันจากท้องถิ่นสู่ท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น[๑] เรื่องของศิลปะและศาสนาเป็นเรื่องที่แทบจะแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะศาสนามีความหมายกับชีวิตอย่างไร ศิลปะก็มีความหมายอย่างนั้นกับชีวิต ชีวิตที่ดีงามกับศิลปะจึงไม่อาจแยกจากกันได้ ศิลปะช่วยให้ความเป็นมนุษย์ของมนุษย์สมบูรณ์และงดงาม

พระไพศาล วิสาโล[๒] มองว่า ศิลปะกับพุทธศาสนานั้น ศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ซึ่งสามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจจนเกิดอาการตะลึงงัน หรือสะกดใจให้เกิดความลุ่มหลง อยากชิดใกล้ใคร่ครอบครอง แต่ในอีกด้านหนึ่ง (พุทธศาสนาเรียกว่า ราคะ) ศิลปะสามารถเป็นสื่อให้เราเข้าถึงความดีและความจริงได้ กล่าวคือบันดาลใจให้เกิดศรัทธาในสิ่งดีงาม หรือน้อมใจให้เกิดความสงบ เกิดกำลังใจใฝ่ฝันอย่างมั่นคงใน อุดมคติ อีกทั้งสามารถเปิดเผยความจริงของชีวิตให้เราได้ประจักษ์ รู้เท่าทันมายาจนละวางได้ ศิลปะ ชั้นครูยังสามารถยกจิตสู่สภาวะเหนือโลกเหนือสามัญ (transcendence) คือสภาวะที่จิตได้สัมผัสกับ ความจริงขั้นสูงสุดหรือปรมัตถ์ เช่น ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติและจักรวาล สภาวะที่ อัตตาตัวตนได้เลือนหาย ไม่มีเส้นแบ่งระหว่างฉันกับโลกอีกต่อไป อยู่เหนือสมมติบัญญัติหรือความ จริงแบบทวินิยม (dualism) เป็นสภาวะที่จิตเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาอย่างไม่มีประมาณ

จากความสำคัญของศิลปะและพระพุทธศาสนานั้น ฐานรากจากพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาและต้นกำเนิดศิลปะ และกลุ่มช่าง ศิลปิน ได้มีการพัฒนาเชื่อมโยงพัฒนาศิลปะต่อไป ทำให้เกิดเป็นงานพุทธศิลปกรรมตามมา ซึ่งเราจะสามารถพบเห็นในปัจจุบันอย่างมากมาย โดยมีนักวิชาการ ผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรม ดังต่อไปนี้

พุทธศิลปกรรมตามความเข้าใจแบบทั่วๆ ไปคำตอบที่คล้ายคลึงกันก็คือ งานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมได้แก่ สถาปัตยกรรมโบสถ์วิหารวัดวาอาราม ประติมากรรมพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือปริศนาธรรม ฯลฯ แต่ถ้าพูดถึงพุทธศิลปกรรมในแง่ร่วมสมัยปัจจุบัน ความเข้าใจของคนทั่วไปก็คือ ผลงานการสร้างสรรค์ที่ศิลปินได้พัฒนาขอบเขตของเรื่องราว รูปแบบ การแสดงออก ตลอดจนเทคนิควิธีการขึ้นมาใหม่ ซึ่งถ้าเราจะสรุปอย่างหยาบๆ ในด้านเรื่องราว มีความสมจริงตามที่ตามองเห็นมากขึ้น ให้เสรีภาพในการคิดจินตนาการนอกกรอบความคิดดั้งเดิม โดยอาศัยรากฐานความคิดดังกล่าว เหล่านี้คือการตีความพุทธศิลปกรรมโดยอิงหลักพุทธธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม และเป็นเรื่องนำมาซึ่งการถกเถียงในหมู่ศิลปินผู้ใฝ่รู้ในปัจจุบัน[๓]

---

[๑] พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ), **ศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างไร**, วารสารอยู่ในบุญ ฉบับที่ ๑๗๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://dhamma-media.blogspot.com/๒๐๑๗/๐๕/blog-post_๔.html, [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

[๒] พระไพศาล วิสาโล, **ศิลปะกับพุทธศาสนา**, โพสต์ทูเดย์ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓.

[๓] อำนาจ เย็นสบาย, “ตีความพุทธศิลปกรรมด้วยความสงสัย”, **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**, (๓ กรกฎาคม ๒๕๒๗), หน้า ๓๐-๓๑.

พุทธศิลปกรรม[๔] เป็นปรากฏการณ์ทางศิลปะล่าสุด หรือเป็นนิมิตใหม่ในการแสวงหาที่เพิ่งค้นพบ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคำว่าพุทธศิลปกรรม มีรากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิต ของผู้คนในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน มีลักษณะเฉพาะของพิเศษแบบชนชาติไทยศิลปะกับวัด มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน พุทธปฏิมา สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม ซึ่งเป็นศิลปะแขนงต่างๆ เหล่านี้ ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพุทธศิลปกรรม โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในปริมณฑลของวัด เนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสดา เช่น พุทธประวัติ พุทธปฏิมาเกี่ยวข้องกับคำสอนโดยอาศัยวิธีการต่างๆ เช่น ทฤษฎีสามโลกในไตรภูมิ และอีกประการหนึ่ง เพราะศิลปินหรือช่างจะแสดงเจตจำนงในการเนรมิตศิลปกรรม ด้วยพลังศรัทธา และเป็นพุทธบูชา

ศิลปะในงานพุทธศิลป์ คือ งานศิลปะที่มีธรรมะในศาสนาพุทธอยู่ในงานศิลป์นั้นซึ่งมีอยู่หลาย รูปแบบ ทั้งในรูปแบบของงานศิลปวัตถุหรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีหลักธรรมะสอนอยู่ โดยแบ่งศึกษาออกเป็นประเภทต่างๆ ทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ อาคารสถานที่ และ วัตถุสิ่งของ จึงสามารถกล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้น การทำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนปรัชญาธรรมะต่างๆ เป็นการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง อาทิ การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วิหาร อธิบาย เรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าสถูป เจดีย์ พระพุทธรูปปางต่างๆ ช่วยให้ผู้คนมีศรัทธาใน พระพุทธเจ้า และพุทธศิลป์ยังสื่อเพื่อความรู้ในชาดกหรือธรรมบท

พุทธศิลปกรรม หรือ พุทธศิลป์ (Buddhist Art) หมายถึง งานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ปติมากรรม และจิตกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่ และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งที่โน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธาและประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งในลัทธิหินยาน (เถรวาท) และลัทธิมหายาน (อาจาริยวาท)[๕] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายพุทธศิลป์ด้วยเนื้อหาใจความว่า ในสมัยนั้นพุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลัง[๖]

---

[๔] ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, “พุทธศิลป์ : ถิ่นไทย ศิลปกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา”, **วารสารพุทธอาเซียนศึกษา**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (ก.ค. – ธ.ค. ๒๕๕๙), หน้า ๗๓.

[๕] สงวน รอดบุญ, “พุทธศิลป์”, **สารานุกรมศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘๑.

[๖] กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา), ๒๕๑๘.

ขณะที่ศรีศักร วัลลิโภดมและคณะ ได้ให้ความหมาย พุทธศิลป์ ว่า พุทธลักษณะทุกประการที่ประกอบกันขึ้นเป็นพระพุทธรูป[๗] นอกจากนี้ ชะลูด นิ่มเสมอ[๘] ได้ให้ความหมายพุทธศิลป์ต่างจากท่านอื่น โดยคำว่าพุทธศิลป์ มาจากความว่า "พุทธะ" หมายถึง พระพุทธเจ้า, พระพุทธศาสนา "ศิลป์" หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ปัญญา ความคิด ความงาม

ดังนั้นจากการให้ความหมายของพุทธศิลปกรรมของนักวิชาการทั้งหลาย สรุปได้ว่า คำว่า พุทธศิลปกรรม หมายถึง งานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการอุทิศ ส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา และ เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป และยังเป็นการอนุรักษ์ทั้งเรื่องราวและหลักฐานประวัติศาสตร์ศิลป์เพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

๒.๑.๒ การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในพระพุทธศาสนา

งานศิลปกรรม หรือ งานพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นในวัด ทั้งนี้เพราะวัดเป็นจุดศูนย์กลาง ของพุทธศาสนิกชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปวิทยาการและธรรมะ ศิลปะกลายเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้เข้าวัด เป็นสื่อนำในการรับรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมให้มี จิตใจเป็นบุญ เป็นกุศล เสียสละ บริจาคทาน ทางด้านของผู้สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม[๙] คือ ต้องทำด้วยความเลื่อมใสศรัทธาจากหัวใจอย่างแท้จริง แล้วทำให้สุดฝีมือ ให้ดีที่สุดและประณีตที่สุด โบราณท่านถือ คนที่จะปั้นพระ จะมาสร้างโบสถ์ เขาจะไม่ดื่มเหล้า ต้องรักษาศีลต้องตั้งใจสวดมนต์ทำภาวนา เมื่อใจละเอียดอยู่ในบุญ มีศีลมีธรรมแล้ว ผลงานที่ออกมาจึงจะดี ถ้าดื่มเหล้าไปด้วยปั้นไปด้วย ผลงานก็จะออกมาในทิศทางที่ไม่สมบูรณ์แบบ เพราะเป็นการทำงานที่หย่อนไปด้วยศรัทธา ให้มองไปถึงใจผู้สร้างพุทธศิลป์นั้นว่าเขาทำด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ให้เรามองในเชิงสร้างสรรค์ มองด้วยความกตัญญูรู้คุณของผู้สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์นั้นขึ้นมา และควรมองพุทธศิลป์ทุกอย่างว่าคือภาพสะท้อนเป็นองค์แทนของพระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้มองไปที่แก่นของการเคารพบูชา คือ ปฏิบัติบูชา

ทางด้านรูปแบบงานศิลปกรรมนั้น คือ ผลงาน กิจกรรม การสร้างสรรค์เชิงศิลปะ ที่นำไปสู่ผลงานศิลปกรรมในพระพุทธศาสนา ที่จะต้องมีรูปแบบที่ประกอบด้วยลักษณะเด่นที่มองเห็นในศิลปกรรมแขนงใดแขนงหนึ่ง มีความสัมพันธ์กับความศรัทธาของมนุษย์ และเกี่ยวโยงอย่างแนบ

---

[๗] ศรีศักร วัลลิโภดม, **หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส ๔๐๒ พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘๑.

[๘] ชะลูด นิ่มเสมอ, **การเข้าถึงศิลปะในงานจิตกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ), ๒๕๓๒.

[๙] เรื่องเดียวกัน, **ศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างไร**, วารสารอยู่ในบุญ ฉบับที่ ๑๗๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://dhamma-media.blogspot.com/๒๐๑๗/๐๕/blog-post_๔.html, [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

แน่นกับคุณค่าของวัสดุ ด้วยการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะของมนุษย์นั้น มิได้เป็นไปในแนวทางหรือรูปแบบเดียวกันหมด เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกับสัตว์อื่นอีกประการหนึ่งตรงที่รู้จักเลือกการกระทำ ทำให้แนวความคิด ทัศนคติ พื้นฐานประสบการณ์และเงื่อนไขอื่นที่แตกต่างกัน ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอดศิลปะจึงปรากฏอย่างมากมาย และกฎเกณฑ์ทางศิลปะก็มิได้กำหนดแน่นอนตายตัวเหมือนวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ อาจจะมีการตกลงร่วมกันในบางข้อ เพื่อตีกรอบแนวทางดำเนินไปสู่จุดหมายเดียวกัน และถึงแม้ผลงานทางศิลปะจะมีแนวทางหรือรูปแบบมากมายก็ตาม ในบรรดางานที่แตกต่างเหล่านี้ สามารถที่จะแยกรูปแบบตามแนวทางการถ่ายทอดได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. รูปแบบในลักษณะที่เหมือนจริงตามธรรมชาติ (Realistic) การถ่ายทอดลักษณะนี้ เป็นการถ่ายทอดโดยใช้สื่อรูปแบบตามธรรมชาติ เช่น ภาพคน สัตว์ ทิวทัศน์ ดอกไม้ ต้นไม้ ฯลฯ ซึ่งผู้ดูส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้ด้วยเคยมีพื้นฐานประสบการณ์เกี่ยวกับรูปแบบเหล่านี้มาแล้ว ศิลปินอาจถ่ายทอดตามตาเห็น หรือนำเอาวัสดุมาจัดวางใหม่ ตามความคิดเห็นที่คิดว่าเหมาะสมโดยศิลปินมีโอกาสเลือกมุม การจัดวางรูปแบบ การตัดทอนบางส่วน นำมาแสดงเฉพาะบางส่วน ซึ่งศิลปะลักษณะนี้ดูเหมือนเลียนแบบธรรมชาติก็จริง แต่การเลียนแบบธรรมชาติของศิลปิน ไม่ใช่เป็นกระจกเงาที่ต้องสะท้อนทุกสิ่งตรงหน้าให้ปรากฏ ศิลปิน จะสอดแทรกความคิดเห็น ความรู้สึก ประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญในการใช้สื่อเครื่องมือ เทคนิค วิธีการ ฯลฯ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในตัวศิลปิน ส่วนผู้ดูจะอาศัยประสบการณ์เดิมมาประกอบในการตีความ โดยการเปรียบเทียบว่าเหมือน คล้าย สวย ไม่เหมือน หรือสิ่งอื่น ๆ โดยนำเอาธรรมชาติมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ และศึกษาเทคนิค วิธีการ ซึ่งเป็นผลสะท้อนให้เกิดการเรียนรู้ในผลงานนั้น

๒. รูปแบบในลักษณะกึ่งนามธรรม (Semi abstract) เป็นการถ่ายทอดโดยให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติน้อยลง และเพิ่มความสำคัญที่ตัวบุคคลผู้สร้างศิลปกรรมมากขึ้น โดยรูปแบบของธรรมชาติที่นำมาเป็นสื่อนั้นถูกลด สกัด ตัดทอน การจัดวางมิได้คำนึงถึงกฎเกณฑ์ความเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยศิลปินตัดทอนเอารูปแบบจากธรรมชาติมาเป็นสื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของตน บางครั้งนำเอาลักษณะเด่นๆ ของธรรมชาติมาประกอบกัน จัดเป็นเรื่องราวขึ้นใหม่ เป็นการสะท้อนความรู้สึกภายในของศิลปินออกมา โดยอาศัยรูปแบบทางธรรมชาติเป็นสะพานมายังผู้ดูศิลปินต้องแสวงหาข้อมูลที่มีอยู่ในธรรมชาติ แล้วตัดทอนเอาแต่ลักษณะเด่น ๆ ของรูปแบบในธรรมชาติมาผูกเป็นเรื่องราวขึ้นใหม่ โดยมีการจัดวางตำแหน่งข้อมูล ซึ่งเรียกว่าการจัดองค์ประกอบ (Composition) การดูงานศิลปะกึ่งนามธรรม ผู้ดูต้องสร้างจิตนาการขึ้นมาโดยอาศัยข้อมูลคือรูปแบบที่ปรากฏในผลงานส่วนจิตนาการจะตรงกับจุดประสงค์ของผู้สร้างหรือไม่นั้น ไม่ใช่สิ่งสำคัญ เพราะงานศิลปะให้อิสระในความคิดแก่ผู้ดู สุนทรียศาสตร์ที่ผู้ดูจำได้คือ จินตนาการของตนเอง โดยอาศัยศิลปกรรม เป็นแรงผลักดัน และอาศัยข้อมูลอื่น เช่น การตั้งชื่อภาพ ซึ่งเป็นการสรุปครอบคลุมเรื่องราวทั้งหมดภายในชื่อนั้น การอธิบายเป็นข้อความ เทคนิคกรรมวิธีในการสร้าง เป็นส่วนของการทำความเข้าใจในตัวของผู้สร้างงานศิลปกรรม

๓. รูปแบบในลักษณะนามธรรม (abstract) เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สร้างงานศิลปกรรมไม่คำนึงถึงรูปแบบหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเลยแต่จะคำนึงถึงรูปแบบอันเป็นลักษณะที่ตนจะต้องแก้ปัญหา ให้สามารถนำมาใช้เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้สึกของตนเองไปยังผู้ดู โดยมีกฎเกณฑ์ทางศิลปะเป็นแนวประกอบในการสร้างทัศนธาตุ ได้แก่ เส้น สี พื้นผิว รูปทรง น้ำหนักความชำนาญในการ

ด ความสามารถในการใช้สื่อวัสดุ ทักษะถ่ายทอและความชำนาญในด้านเทคนิควิธีการ สื่อที่ใช้เป็นตัวกลางการถ่ายทอดความรู้สึกภายในไม่มีการจำกัด จึงมีอิสระในการค้นหาวัสดุ อุปกรณ์ประเภทต่างๆ มาดัดแปลงประยุกต์ ประกอบรวมกันออกมาเป็นผลงานการดูศิลปกรรมลักษณะนามธรรม ถ้าผู้ดูตั้งใจดูให้รู้ว่าเป็นรูปร่างหรือรูปทรงอะไรที่เคยเห็นจากธรรมชาติ จะกล่าวว่าดูไม่รู้เรื่อง เนื่องจากไม่สามารถใช้พื้นฐานประสบการณ์เดิมที่เคยพบเห็นธรรมชาติเข้ามาตีความ[๑๐]

การสร้างงานพุทธศิลปกรรมในพุทธศาสนา จึงเป็นงานทางด้านศิลปกรรม ศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา แห่พระพุทธเจ้า และยังเป็นเครื่องมือในงานพิธีกรรมต่างๆ และรองรับหรือตอบสนองการใช้งานใน พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นสัญลักษณ์แทนคติความเชื่อ และเพื่อให้พิธีกรรมสมบูรณ์มากขึ้น พร้อมทั้งยกระดับความสำคัญของพระรัตนตรัยในจินตนาการ อันเป็นแสดงออกถึงอารยธรรมและ ความคิดสร้างของคนถ่ายทอดในงานพุทธศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นจนเกิดเป็นความงามทางศิลปะ ผ่าน ฝีมือเชิงช่าง ช่างแต่ละพื้นที่จะมีฝีมือแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมซึ่งมีส่วนให้รูปแบบการสร้าง งานพุทธศิลปกรรมแต่ละแห่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน

และในด้านการศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา คือ การสร้างงานพุทธศิลปกรรมแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับอดีตพุทธะ การแสดงถึงความเคารพพระพุทธรูป รวมไปถึงคติความเชื่อเรื่องจักรวาล คติ พุทธศิลปกรรมเกิดจากการสร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ สร้างขึ้นจากศรัทธาเพื่อถวายเป็นพุทธ บูชา สร้างขึ้นเพื่อเป็นการสร้างเสริมบุญ หรืออุทิศส่วนกุศล ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นเหมือนแรงบันดาล ใจที่ทำให้เกิดการสร้างงานพุทธศิลปกรรม ความศรัทธาเป็นการแสดงถึงความเทิดทูน เคารพเลื่อมใส ในศาสนา ก่อเกิดคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชน คุณค่าในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา คุณค่าในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และคุณค่าในด้านสื่อธรรม พุทธศิลปกรรม คือ “สื่อน้อมนำศรัทธา” จึงเป็นเสมือนประจักษ์พยานแห่งความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนมาจนถึงทุกวันนี้[๑๑]

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับประติมากรรมตกแต่งในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความสำคัญของประติมากรรม

คติความเชื่อต่างๆ เช่น สวรรค์ นรก ไตรภูมิ ที่สื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์รวมทั้งสอดแทรกสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในแง่มุมต่างๆ ของสังคมตามคตินิยม หากเรามองงานประติมากรรม อย่ามองเพียงความสวยงามในโครงสร้าง ลวดลาย หรือมองเพียงเรื่องราวที่เล่าอยู่ในภาพเท่านั้นควรมองลึกเข้าไปถึงสาระในทางนามธรรมด้วย คือ มองความคิดจินตนาการ ความสุนทรียะทางความงาม ความศรัทธามโนทัศน์ของผู้สร้างสรรค์ และของยุคสมัยด้วยและเช่นเดียวกัน

---

[๑๐] ประเสริฐ ศิลรัตนา, **ความเข้าใจในศิลปะ,** (กรุงเทพ ฯ สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์), หน้า ๒.

[๑๑] พระครูธีรสุตพจน์, “ศรัทธาในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของล้านนา”**, วารสารหน้าจั่ว**, ปีที่ ๒๙

ม .ค.– ธ๒๕๕ .ค.๘.)

หากเรามองดูโบราณสถานหรือโบราณวัตถุก็ควรมองในเชิงนี้ด้วย แล้วเราจะได้อรรถประโยชน์ทางคุณค่าของศิลปะที่มีความหมายอย่างน่าทึ่ง และอัศจรรย์ใจที่แฝงไว้ในความงามที่น่าค้นหาจากระบบของภูมิจักรวาลที่ไร้ที่สิ้นสุด

งานประติมากรรม (Sculpture)[๑๒] เป็นผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยการสร้างรูปทรง ๓ มิติ มีปริมาตร มีน้ำหนักและกินเนื้อที่ในอากาศ โดยการใช้วัสดุชนิดต่างๆ วัสดุที่ใช้สร้างสรรค์งานประติมากรรม จะเป็นตัวกำหนด วิธีการสร้างผลงาน ความงามของงานประติมากรรม เกิดจากการแสงและเงา ที่ เกิดขึ้นในผลงานการสร้างงานประติมากรรมทำได้ ๔ วิธี คือ

๑. การปั้น (Casting) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ จากวัสดุทีเหนียว อ่อนตัว และยึดจับตัวกันได้ดี วัสดุที่นิยมนำมาใช้ปั้น ได้แก่ ดินเหนียว ดินน้ำมัน ปูน แป้ง ขี้ผึ้ง กระดาษ หรือ ขี้เลื่อยผสมกาว เป็นต้น

๒. การแกะสลัก (Carving) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ จากวัสดุที่แข็ง เปราะ โดยอาศัยเครื่องมือ วัสดุที่นิยมนำมาแกะ ได้แก่ ไม้ หิน กระจก แก้ว ปูนปลาสเตอร์ เป็นต้น

๓. การหล่อ (Molding) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ จากวัสดุที่หลอมตัวได้และกลับแข็งตัวได้ โดยอาศัยแม่พิมพ์ ซึ่งสามารถทำให้เกิดผลงานที่เหมือนกันทุกประการตั้งแต่ ๒ ชิ้น ขึ้นไป วัสดุที่นิยมนำมาใช้หล่อ ได้แก่ โลหะ ปูน แป้ง แก้ว ขี้ผึ้ง ดิน เรซิ่น พลาสติก ฯลฯ รำมะนา (ชิต เหรียญประชา)

๔. การประกอบขึ้นรูป (Construction) เป็นการสร้างรูปทรง ๓ มิติ โดยนำวัสดุต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน และยึดติดกันด้วยวัสดุต่างๆ การเลือกวิธีการสร้างสรรค์งานประติมากรรม ขึ้นอยู่กับวัสดุที่ต้องการใช้ ประติมากรรม ไม่ว่าจะสร้างขึ้นโดยวิธีใด จะมีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ แบบนูนต่ำ แบบนูนสูง และแบบลอยตัว ผู้สร้างสรรค์งานประติมากรรม เรียกว่า ประติมากร

ประติมากรรมมีหน้าที่สนองตอบความต้องการของมนุษย์และสังคมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เช่น เพื่อประโยชน์ใช้สอย ส่งเสริมลัทธิความเชื่อและศาสนา ส่งเสริมความเคารพและศรัทธา ส่งเสริมอำนาจและบารมีของผู้ปกครอง เพื่อยกระดับจิตใจและรสนิยม และเพื่อแก้ปัญหาที่ว่างโดยใช้ประติมากรรมรูปแบบต่างๆ เป็นเครื่องมือในการตอบสนอง ประติมากรรมมีหน้าที่สนองประโยชน์ต่อสังคมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ อันเกี่ยวกับประโยชน์ใช้สอยและความรื่นรมย์ยินดีที่มนุษย์สามารถรับรู้คุณค่าจากผลงานสร้างสรรค์เหล่านี้ได้ ดังนี้

(๑) เพื่อส่งเสริมลัทธิความเชื่อ ศาสนา และความเคารพและศรัทธา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์บ่งชี้ว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์สร้างงานศิลปกรรมต่างๆ ขึ้นเพื่อตอบสนองความเชื่อในลัทธิวิญญาณนิยมและศาสนา ต่อมาได้คลี่คลายทั้งในด้านรูปแบบและกรรมวิธีในแต่ละยุคสมัย จากเดิมที่เป็นรูปสัญลักษณ์ก็พัฒนามาสู่ประติมากรรมรูปเคารพ เช่น รูปเทพเจ้า และพระพุทธรูป เป็นต้น

---

[๑๒] **ประติมากรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://guru.sanook.com/2338/ ,[๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

(๒) เพื่อส่งเสริมอำนาจและบารมีของผู้ปกครอง ความมีอำนาจและความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองอาศัยปัจจัยหลายประการเกื้อหนุนให้มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชน ประติมากรรมเป็นเครื่องมือหนึ่งที่นักปกครองใช้ในการแสดงความยิ่งใหญ่ของตนเองต่อสังคม

(๓) เพื่อยกระดับจิตใจและรสนิยม จุดหมายปลายทางของมนุษย์ในการดำรงชีวิตประการหนึ่งคือการปลดปล่อยให้พ้นจากสัญชาตญาณป่าเถื่อนไปสู่สภาวะอุดมคติ การยกระดับจิตใจและรสนิยมจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นพฤติกรรมอันพึงประสงค์และเป็นสิ่งที่แยกความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์อย่างแท้จริง

(๔) เพื่อแก้ปัญหาที่ว่าง ในการสร้างสถาปัตยกรรมมักจะมีพื้นที่เหลืออยู่มากทั้งส่วนที่เป็นอาคารอยู่อาศัยและส่วนที่เป็นที่ว่างโดยรอบอาคาร การจัดแต่งที่ว่างจึงต้องศึกษาเรื่องราวของที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ซึ่งนอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอยแล้วยังมีความสัมพันธ์กับสุนทรียศาสตร์ด้วย เพราะนอกเหนือจากการใช้งานตามปกติ การใช้ประโยชน์จากที่ว่างทางสถาปัตยกรรม จะช่วยเสริมแต่งการใช้ที่ว่างที่มีคุณค่าอยู่แล้วให้มีคุณค่ายิ่งขึ้นไปอีก มีลักษณะต่างๆ ได้แก่ การแก้ปัญหาที่ว่างด้วยประติมากรรมตกแต่ง ประติมากรรมแขวน ประติมากรรมบนฝาผนัง และประติมากรรมกับสิ่งแวดล้อม[๑๓]

๒.๒.๒ บทบาทของประติมากรรม

บทบาทของประติมากรรมมีความต่างกันตามลักษณะการใช้สอย จำแนกได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

(๑) ประติมากรรมรูปเคารพ ได้แก่ ประติมากรรมที่สร้างขึ้นสำหรับเคารพบูชาตามความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนิกชน เช่น ประพุทธรูป เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งรูปเคารพในลัทธิและศาสนาอื่นๆ

(๒) ประติมากรรมรูปตัวแทน ได้แก่ ประติมากรรมรูปเปรียบหรือรูปเหมือนบุคคล รูปเปรียบ คือ รูปสมมติเป็นบุคคลใดๆ ที่ไม่ประสงค์จะทำให้เหมือนหรือไม่สามารถทำเป็นรูปเหมือนได้ เช่น รูปบุคคลในอดีตที่ไม่สามารถหาภาพถ่ายมาเป็นต้นแบบได้ หรือรูปบุคคลในสังคมที่มีข้อห้ามหรือมีความเชื่อเกี่ยวกับโทษของการทำรูปเหมือน ส่วนรูปเหมือน คือ รูปที่ทำเลียนแบบบุคคลจริง

(๓) ประติมากรรมตกแต่ง คือบรรดารูปและลวดลายทั้งหลายที่ทำขึ้นตามกระบวนการวิธีของประติมากรรมเพื่อประดับตกแต่งสวนและบริเวณบ้าน อาคารที่ทำการและเมือง ซึ่งรวมเรียกได้ว่าตกแต่งภูมิทัศน์ นอกจากนี้มีรูปประติมากรรมและลวดลายที่ตกแต่งบนองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมและเครื่องใช้สอยบางอย่าง เช่น เครื่องปั้นดินเผา ภาชนะโลหะดุนลาย ราชยาน บัลลังก์ ธรรมาสน์ เป็นต้น

---

[๑๓] สุชาติ เถาทอง, อ้างถึงใน, อดุลย์ บุญฉ่ำ, **ประติมากรรม ๑**, (หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), หน้า ๘.

[๑๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

(๔) ประติมากรรมรูปสาธิตและเล่าเรื่อง คือประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงเรื่องราวหรือวิธีปฏิบัติ เช่น รูปฤาษีดัดตน รูปพุทธประวัติ เป็นต้น[๑๔]

บทบาทของประติมากรรมมีหลายลักษณะและมีความต่างกันไปตามลักษณะการใช้สอย โดยเฉพาะงานประติมากรรมตกแต่ง ที่มีบทบาทในการตกแต่งบัลลังก์ หรือฐานพระพุทธรูปเพื่อการเคารพ บูชา และมีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งงานประติมากรรมตกแต่งมีความหมายและความสำคัญดังต่อไปนี้

๒.๒.๓ ความหมายของประติมากรรมตกแต่งในพระพุทธศาสนา

ประติมากรรมตกแต่ง เป็นงานประติมากรรม ซึ่งแฝงอยู่กับศิลปกรรมอื่นๆ ตั้งแต่สถาปัตยกรรม จนถึงประณีตศิลป์ ที่เป็นเครื่องประดับตกแต่งศิลปสถาน และศิลปวัตถุ ให้เกิดคุณค่าความงาม ความโอ่อ่า อลังการ ส่งเสริมให้ศิลปสถาน และศิลปวัตถุเหล่านั้น แสดงเอกลักษณ์ และความเป็นไทยมากขึ้น ประติมากรรมตกแต่งเหล่านี้ แบ่งออกตามลักษณะหน้าที่ และประโยชน์ใช้สอยได้ ๓ ประเภทคือ ประติมากรรมลวดลาย ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ และประติมากรรมเล่าเรื่อง[๑๕]

(๑.) ประติมากรรมลวดลาย คือ งานประติมากรรมที่ช่างไทยโบราณ นิยมใช้ลวดลายต่างๆ ประดับลงบนสิ่งของ เครื่องใช้ ศิลปวัตถุ หรือศิลปสถานต่างๆ เกือบทุกชนิด ศิลปกรรมของไทยโบราณ จึงมีความละเอียดวิจิตรบรรจง ไม่ว่าจะเป็นตู้ โต๊ะ เตียง ตั่ง คันฉ่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ สิ่งก่อสร้าง ทั้งวัดและวัง เช่น โบสถ์ วิหาร พระปรางค์ เจดีย์ พระที่นั่ง หรือปราสาทราชมณเฑียร ศิลปกรรมเหล่านี้ต่างประดับลวดลายไว้เกือบทุกส่วน เพิ่มความสวยงาม ละเอียด ประณีต ซึ่งเป็นส่วนที่เชิดชู ผลักดันศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้น ให้แสดงเอกลักษณ์ และอุดมคติแบบไทยออกมาอย่างชัดเจน

ศิลปกรรมทุกชนิดของไทยมีความละเอียด ประณีต วิจิตรบรรจง เป็นศิลปะแบบอุดมคติ มีความรู้สึกทางความงามเหนือธรรมชาติ ช่างไทยโบราณมีฝีมือ ความคิด และความชำนาญเป็น พิเศษ โดยเฉพาะความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในการกำหนดส่วนสัด ช่องไฟ การตกแต่งลวดลายลงไปในพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง ไม่มีกฎเกณฑ์การตกแต่งลวดลายที่บังคับตายตัวเกินไป นอกจากกำหนดระบบแบบแผนไว้กว้างๆ เช่น การแบ่งเนื้อที่ การเขียนกระจัง กนก การออกลาย การแบ่งลาย การห้ามลาย การแยกลาย และการต่อลาย ทั้งการต่อลายแบบขึ้นลง การต่อลายแบบซ้ายขวา การต่อลายดอกลอย และลายผนัง กฎเกณฑ์การเขียนลวดลายเหล่านี้ สามารถนำไปประยุกต์พัฒนาปรับปรุงแก้ไข ให้เข้ากับปัญหาของพื้นที่ที่จะกำหนด ลวดลายลงไป

ประติมากรรมลวดลายของไทย แสดงให้เห็นเจตนาอันบริสุทธิ์ ความคิดริเริ่มที่มีแบบอย่างเป็นของตนเอง ลวดลายทั้งหลาย จะแสดงคุณค่าความรู้สึกในเชื้อชาติ และเอกลักษณ์ไทยอย่างชัดแจ้ง ลวดลายมีเส้นสลับซับซ้อน ตัวลาย ทรง ลาย ช่อลาย หรือถ้ามีเถาลายจะมีความคดโค้ง อ่อนช้อย

---

[๑๕] **โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, (เล่มที่ ๑๔ เรื่องที่ ๓ ประติมากรรมไทย ประติมากรรมตกแต่ง), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://kanchanapisek.or.th/kp๖/sub/book/book.php?book=๑๔&chap=๓&page=t๑๔-๓-infodetail๐๓.html, (๕ ก.พ. ๒๕๖๑).

สัมพันธ์กัน สร้างอารมณ์อ่อนไหวละมุนละไม ที่สำคัญคือ การสะบัดปลายเรียวแหลม ของยอดกนกแต่ละตัว จะไม่แข็งกระด้าง ด้วนกุด และดูไม่ตาย แต่เคลื่อนไหวพลิกพลิ้ว การสร้างลวดลายกนกทุกเส้น ทุกตัว ทุกทรง และทุกช่อ ประสานสัมพันธ์กันทั้งในส่วนละเอียด ส่วนย่อย และส่วนใหญ่ ไม่มีการหักงอ หรือแข็งกระด้าง ไม่ว่าส่วนไหนก็ตาม ลวดลายส่วนใหญ่ของไทยได้รับความบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อม จากธรรมชาติ ทั้งพืช สัตว์ และสิ่งอื่นๆ และมีการสร้างสรรค์มานาน ก่อนสมัยทวารวดี ลวดลายสมัยแรกๆ เลียนแบบอย่างจากธรรมชาติ เช่น ลายใบไม้ ลาย ดอกไม้ ลายพรรณพฤกษาต่างๆ ต่อมา ได้คลี่คลายมาเป็นลวดลายที่เป็นแบบประดิษฐ์ มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น โดยเฉพาะตอนปลายสมัยอยุธยา และต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ลวดลายจึงมีหลายประเภท และมีชื่อเรียก ที่ยังแสดงให้เห็นถึงที่มา จากความบันดาลใจเหล่านั้น เช่น ลายเครือเถา ลายก้านขด ลายตาอ้อย ลายก้ามปู และลายกาบพรหมศร เป็นต้น

ภาพที่ ๒.๑ ประติมากรรมลวดลาย บานประตูสลักไม้ลงรักปิดทองของวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร จำลองจากของเดิม ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ และถูกไฟไหม้เสียหาย

ที่มา:http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=14&chap=3&page=t14-3-infodetail03.html

(๒) ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ เป็นงานประติมากรรมตกแต่งระดับศิลปสถาน หรือศิลปวัตถุ มีทั้งขนาดเล็กที่ประดับตามฐานเชิงชั้นต่างๆ และขนาดใหญ่ ที่ประดับบริเวณพุทธสถาน โบสถ์ วิหาร มณฑป เจดีย์ พระปรางค์ บุษบก ธรรมาสน์ ในพุทธศาสนา และปราสาทราชมณเฑียร พระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ ประติมากรรมเหล่านั้น แม้เป็นเพียงประติมากรรมตกแต่ง แต่ก็แสดงความหมาย ให้แนวคิดสะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ที่ยึดถือคติไตรภูมิ เป็นหลักเปรียบเป็นการจำลองรูปจักรวาลทางพุทธศาสนา โดยถือสถานที่ หรือศิลปะนั้น เป็นเขาพระสุเมรุแกนกลางของจักรวาล ตกแต่งประดับฐานของศิลปสถาน หรือศิลปกรรมนั้น ด้วยประติมากรรมเป็น

ภาพหรือภาพประกอบลวดลาย หรือลวดลาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ แทนความหมายเชิงชั้นต่างๆ ในคติไตรภูมิของพุทธศาสนา ลดหลั่นสูงต่ำตามความสำคัญของฐานะแห่งชั้นเหล่านั้น คือ ธรรมาสน์ศาลาการเปรียญ วัดราชสิทธาราม เปรียบเป็นการจำลองจักรวาล ทางพุทธศาสนา โดยถือเอาธรรมาสน์เป็นเขาพระสุเมรุ แกนกลางของจักรวาล ศิลปะสมัยอู่ทอง

๑.พื้นที่ที่รองรับศิลปะวัตถุ หรือศิลปสถานนั้น ตั้งอยู่เปรียบเสมือนเป็นมนุษยภูมิ โดยเฉพาะชมพูทวีป อันเป็นที่อยู่อาศัย ของมนุษย์ทั้งหลายนี้

๒. ฐานชั้นล่างสุดของศิลปวัตถุ หรือศิลปสถาน มักเป็นหน้ากระดานสลักลวดลายรองรับฐานสิงห์ บัวหลังสิงห์ อันแปลงมาจากสิงห์ล้อม ถ้าเป็นฐานศิลปกรรมประเภทบุษบก หรือฐานอาคารสำคัญของชาติ บางทีจะจำหลักเป็นรูปสิงห์แบกล้อมรอบฐาน ณ ตำแหน่งนี้ เป็นสัญลักษณ์ แทนแดนหิมพานต์ แม้จะยังอยู่ในแดนมนุษย์ในชมพูทวีป แต่คติทางศาสนายังถือว่าเป็นแดนมนุษย์ ที่สงัด สงบเบาจากกิเลสตัณหา เป็นที่อยู่ของสัตว์ในวรรณคดี และมนุษย์ที่อยู่ในเพศอันบริสุทธิ์ ได้แก่ ฤาษีนักบวช หรือมนุษย์ เช่น พวกนักสิทธิ์ วิทยาธร

๓. สูงจากฐานสิงห์เหนือบัวหลังสิงห์มักจะเป็นฐานเชิงบาตร ๒ ชั้น คือ

๓.๑ ฐานเชิงบาตรชั้นล่าง ถ้าเป็นฐานศิลปกรรม หรือศิลปสถานที่สำคัญของชาติ เช่น พระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ ทอดเหนือพระราชบังลังก์ หรือพระแท่นพระราชบัลลังก์ มหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมไหสูรยพิมาน หรือฐานพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะใส่ประติมากรรมรูปครุฑยุดนาคเต็มตัว ตั้งรายรอบศิลปกรรมเหล่านั้น ถ้าเป็นศิลปกรรมที่มีความสำคัญรองลงมา หรือฐานโบสถ์ วิหารวัดสามัญ ฐานเชิงบาตรชั้นล่างจะเป็นเส้นกลมเล็กๆ รัดท้องไม้ แล่นไปตลอดศิลปกรรม หรือศิลปสถาน ถ้ามนกลมเรียกว่า "รัดอกลูกแก้ว" ถ้าสันแหลมเรียกว่า "รัดเอวอกไก่" และมักใส่ลวดลายรักร้อยไปโดยตลอด การใช้ครุฑ หรือรัดอกลูกแก้ว หรือรัดเอวอกไก่นี้ เป็นสัญลักษณ์แทนแดนครุฑ ที่มีที่อยู่เชิงเขาพระสุเมรุ เพราะตามตำนานกล่าวไว้ว่า ครุฑมีที่อยู่ที่ป่างิ้วในสระชื่อสิมพลี หรือฉิมพลี สระสระนี้อยู่โคนเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นแกนกลางของจักรวาลตามคติไตรภูมิ

๓.๒ ฐานเชิงบาตรชั้นบน ถ้าเป็นฐานศิลปกรรม หรือศิลปสถานที่สำคัญของชาติ มักจะใส่ประติมากรรมรูปเทวดานั่งคุกเข่าพนมมือ ติดตั้งรายรอบศิลปกรรมเหล่านั้น เช่นกัน หากเป็นศิลปกรรมที่มีความสำคัญรองลงมา ช่างจะประยุกต์รูปแบบเทวดาให้คล้อยตามไปกับส่วนประกอบอื่นๆ ของศิลปวัตถุ โดยทำเป็นรูปกระจังเจิม หรือกระจังปฏิญาณ ตรงกลางลายเป็นรูปเทพนม หรือถ้าเป็นโบสถ์หรือธรรมาสน์วัดสามัญ ก็จะประดับด้วยกระจังธรรมดา รูปเทวดาที่นั่งพนมมือ กระจังปฏิญาณ กระจังเจิม หรือกระจังธรรมดาที่ติดเหนือฐานชั้นนี้ เป็นรูปสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายถึงเทวดาในสวรรค์ชั้นแรก คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเหนือยอดเขายุคนธร เป็นเขาที่ตั้งล้อมเขาพระสุเมรุเป็นชั้นแรก เทวดาในชั้นนี้คือ ท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ พร้อมบริวารที่ปกปักรักษาทิศต่างๆ ของจักรวาลตามคติไตรภูมิ

๔. เหนือจากชั้นฐานเชิงบาตรชั้นบนขึ้น ไป ถ้าเป็นโบสถ์วิหาร จะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ถ้าเป็นบุษบกบัลลังก์ หรือพระที่นั่ง จะเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ถ้าเป็นพระเจดีย์ หรือพระปรางค์เหนือขึ้นไปจากฐานดังกล่าว จะเป็นเรือนธาตุ หรือองค์ระฆัง ที่บรรจุพระธาตุ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนยอดเขาพระสุเมรุ ที่ประทับของพระอินทร์ ที่ประดิษฐานเจดีย์จุฬามณี อัน

บรรจุพระเกศมาลา พระธาตุเขี้ยวแก้วของพระพุทธองค์ ยอดเขาพระสุเมรุนี้ เป็นแกนกลางของจักรวาล

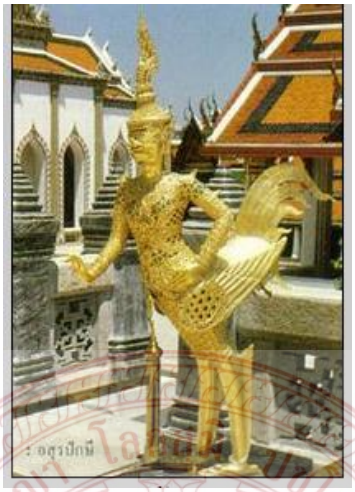

ภาพที่ ๒.๒ ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ รูปหล่อโลหะสัตว์หิมพานต์ชนิดต่างๆ : อสูรปัก

ที่มา:http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=14&chap=3&page=t14-3-infodetail03.html

จากคติของการสร้างประติมากรรมตกแต่ง สะท้อนความเชื่อดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าศิลปวัตถุ หรือศิลปสถานเหล่านี้ ใช้สำหรับเป็นที่รองรับ เพื่อสำแดงเกียรติยศ เกียรติศักดิ์ และความเชื่อถือศรัทธาต่อพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ของคนไทย ที่ดำเนินมาโดยตลอด แต่โบราณจนปัจจุบัน ตลอดจนแสดงความหมายถึงความเป็นศิริมงคลและความเจริญรุ่งเรืองด้วย

นอกจากประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อขนาดเล็ก ประดับติดอาคารศิลปกรรมหรือศิลปวัตถุตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการสร้างประติมากรรมขนาดใหญ่ ตกแต่งบริเวณ ภายในอาณาเขตพุทธสถาน โดยยึดถืออุดมคติ สะท้อนความเชื่อทางพุทธศาสนา เรื่องไตรภูมิเช่นเดียวกัน โดยใช้ภาพประติมากรรมทั้งหลายจำลองออกมาเป็นรูปธรรม ที่สร้างถวายสำหรับพระศาสนา เป็นการสืบทอด และเผยแพร่พระศาสนาอีกทางหนึ่ง ประติมากรรมเหล่านั้น มักจะพบอยู่ตามวัดที่สำคัญ เช่น รูปหล่อโลหะสัตว์หิมพานต์ ขนาดเท่าคนจริงบนพื้นชานชาลาไพที (การยกพื้นสูงขึ้นมาจากพื้นดิน) ตอนบนรอบปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือรูปนกทัณฑิมา หน้าบันไดทางขึ้นทิศตะวันออก ของพระวิหารยอด วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และหน้าบันไดทางขึ้นด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หรือรูปสางแปลงสำริด ตั้งอยู่ปากประตูกำแพงแก้ว พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ภาพสัตว์หิมพานต์เหล่านี้ ล้วนถ่ายทอดคติทางพุทธศาสนา เรื่องไตรภูมิออกมาเป็นรูปธรรมทางศิลปกรรม คือ การจำลองบริเวณพุทธสถานเป็นแดนป่าหิมพานต์ แวดล้อมด้วยสัตว์หิมพานทั้งหลาย เมื่อบุคคลใดเข้าไปในสถานที่หรือบริเวณเหล่านั้นแล้ว ประหนึ่งก้าวเข้าไปอีกโลกหนึ่ง ต่างไปจากชีวิตปัจจุบันธรรมดา

(๓.) ประติมากรรมเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมประกอบศิลปสถาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นมา เพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา ด้วยการพรรณนา หรือเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมทางเทคนิคปั้นปูน หรือแกะสลัก ลักษณะของภาพประติมากรรมเป็นภาพนูนสูง และภาพนูนต่ำ มีพื้นหลังรองรับเรื่องที่นำมาแสดง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือทศชาติ ซึ่งมักเลือกแสดงเหตุการณ์ตอนที่สำคัญ หรือน่าพิศวง กล่าวคือ ภาพแต่ละกลุ่มสร้างขึ้น ด้วยตัวเอก ที่มีพระพุทธเจ้า หรือพระโพธิสัตว์ในพระชาตินั้นๆ เป็นประธาน หรือเป็นหลักขององค์ประกอบ และมีตัวประกอบที่สำคัญตามแนวเรื่องที่ต้องการเพียงไม่กี่ตัว รวมทั้งแทรกสิ่งของเครื่องใช้ ส่วนของอาคารเป็นฉากหลังเท่าที่จำเป็น เพื่อทำให้ผู้ดูได้ทราบเรื่องราวตอนนั้นอย่างสมบูรณ์ เช่น ภาพปูนปั้นปางเสด็จจากดาวดึงส์ ในซุ้มทิศใต้ ของพระมณฑปวัดตระพังทองหลาง สุโขทัย มีลักษณะเป็นภาพปูนปั้นรูปพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ลักษณะของพระพุทธรูปเป็นภาพนูนสูง ปางลีลา มีพุทธลักษณะแบบสุโขทัยงดงามมาก เคลื่อนองค์อยู่บนรัตนโสปานะ (บันไดแก้ว) แวดล้อมด้วยพระอินทร์ พระพรหม ที่มีขนาดรูปร่างเล็กกว่า ภาพนูนต่ำกว่า ภาพทศชาติปั้นปูน หน้าพระอุโบสถวัดไลย์ ลพบุรี ภาพเรื่องปฐมสมโพธิกถา ปั้นด้วยปูนที่เมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และประติมากรรมผนังเรื่อง พุทธประวัติ รอบพระวิหารพุทธบาท วัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา สมุทรสงคราม เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีภาพประติมากรรมเล่าเรื่องวรรณคดี เช่น ประติมากรรมแกะสลักหินอ่อนนูนต่ำเรื่องรามเกียรติ์ ประดับผนังระเบียงพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๕๔ ภาพ เป็นต้น ประติมากรรมเหล่านี้นอกจากจะแสดงคุณค่าทางเรื่องราว คุณค่าทางฝีมือ และการแสดงออกของประติมากรรมเองแล้ว ยังมีส่วนช่วยตกแต่งสถาปัตยกรรมนั้นให้อลังการ และทรงคุณค่ามากขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ ๒.๓ ประติมากรรมเล่าเรื่อง ประติมากรรมนูนต่ำ ประดับผนังพระวิหารพระพุทธบาท วัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

ที่มา:http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=14&chap=3&page=t14-3-infodetail03.html

๒.๓ แนวคิดงานประดับกระจก

๒.๓.๑ ประวัติศาสตร์ศิลปะการประดับกระจก

งานประดับกระจก เป็นอีกหนึ่งงานช่างศิลป์อันงดงามที่มีความสำคัญในการประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้และส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม ด้วยการปิดกระจกสีใสลงไปพื้นผิวของวัตถุ ยามเมื่อผิวกระจกถูกแสงส่องกระทบจะเกิดความสวยงามเปล่งประกายคล้ายอัญมณี นอกจากความสวยงามแล้ว การปิดกระจกหุ้มผิววัตถุตามส่วนประกอบต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม อาทิ ช่อฟ้า ใบระกา นาค หางหงส์ และคันทวย ฯลฯ ยังถือเป็นการยืดอายุชิ้นงานให้เกิดความคงทนเนื่องจากกระจกและยางรักที่ห่อหุ้มเนื้อไม้ไว้นั้น จะช่วยรักษาเนื้อไม้ให้คงทนสามารถทนแดดทนฝนได้ยาวนานยิ่งขึ้น งานประดับกระจกจึงถือเป็นงานประณีตศิลป์อันทรงคุณค่าที่ให้ทั้งความงดงามและคุณประโยชน์ในคราเดียวกัน[๑๖]

ศิลปะการประดับกระจกนั้นมีวิวัฒนาการมาจาก ศิลปะกอธิค (Gothic art) โดยศิลปะกอธิค เริ่มต้นขึ้นประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และมีอิทธิพลอยู่ประมาณ ๓๕๐ ปี ต่อเนื่องมาจากศิลปะโรมาเนสก์ ศิลปะยุคกอธิค มีศูนย์กลางที่ ฝรั่งเศสคำว่าเริ่มใช้ครั้งแรกโดย "กอธิค" นักวิจารณ์ศิลปะสมัย เรอเนสซองซ์ตอนปลายของ อิตาลีเรียกรูปแบบของศิลปะ ที่เกิดในยุโรปในช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น ที่เป็นผลงานของพวกกอธ แฟรงค์ ลอมบาร์ค สลาฟ และแซกซอน ซึ่งต่างเป็นชนเผ่าป่าเถื่อน ไร้ความเจริญทางศิลปวิทยาการ ประการสำคัญ เป็นชนเผ่าที่ทำลายจักรวรรดิโรมันและถึงพร้อมด้านศิลปะวิทยาการ[๑๗]

พบในศิลปะศาสนาการสร้างมหาวิหาร (Cathedral) เมื่อถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ศิลปะแบบนี้ได้เผยแพร่ไปยังศิลปะในประเทศอื่นในยุโรปตะวันตกที่เรียกกันว่า ศิลปะกอธิคนานาชาติ ศิลปะกอธิคนิยมกันมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จึงเริ่มวิวัฒนาการมาเป็นศิลปะยุคเรอเนสซองซ์ ศิลปะแขนงสำคัญของสมัยกอธิคคือประติมากรรม งานกระจกสี จิตรกรรมฝาผนัง การเขียนลวดลายในหนังสือวิจิตร

ศิลปะกอธิคเริ่มต้นจาก ฝรั่งเศสและแพร่หลายไปยังประเทศอื่นๆ และมีลักษณะตามภูมิภาคนั้น ๆ ด้วย ลักษณะสำคัญของสถาปัตยกรรมมีผนังเปิดกว้าง มีส่วนสูงเด่นเป็นพิเศษและมีแบบที่ออกมาเป็นลายเส้นอันซับซ้อน ทุกส่วนล้วนประกอบเข้าด้วยกันเป็นสัญลักษณ์นิยม ทางศาสนาโครงสร้างหลังคาเป็นโค้งแหลม ลักษณะต่างๆ เหล่านี้จะหาดูได้จาก มหาวิหารในฝรั่งเศส, เยอรมนี และ อังกฤษ เช่น มหาวิหารแซงเดอนี (ฝรั่งเศส) มหาวิหารลาออง (ฝรั่งเศส) มหาวิหารโนยง (ฝรั่งเศส) (อังกฤษ) และ มหาวิหารเอ็กซีเตอร์ (อังกฤษ) มหาวิหารกลอสเตอร์ (ฝรั่งเศส) มหาวิหารอาเมียง เป็นต้น

---

๑๖ นิดดา หงส์วิวัฒน์, **งานช่างศิลป์ไทย : ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก ประดับมุก ประดับกระจก**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๕๕), หน้า ๒๐๗.

๑๗ western artstory, ประวัติศาสตร์ศิลปะ ศิลปยุคกอธิค, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://westernartstory.wordpress.com/ยุคสมัยของศิลปะ/ศิลปะโกธิค, [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมกอธิค มีวิวัฒนาการมาจากสถาปัตยกรรมโรมาเนสก์ ดังจะเห็นได้ว่าวิหารในคริสต์ศาสนาจะก่อสร้างด้วยอิฐและหินที่มีหลังคาสูงและโค้งแหลม เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องของน้ำหนักหลังคา ช่วยให้น้ำหนักของหลังคากระจายไปทั่วโครงสร้างของตัววิหาร ได้แก่ วิหารโนตรดาม (Notre Dame) ฝรั่งเศส เป็นต้น งานสถาปัตยกรรมจึงเป็นจุดเด่นของศิลปะกอธิกเหนือกว่างานศิลปะแขนงใดๆ

รูปแบบของงานประติมากรรม เป็นงานแกะสลักหินตามวิหาร หรือเหนือประตูใหญ่ มีความละเอียดอ่อนประณีตตามธรรมชาติ เน้นเรื่องราวของพระเยซูและคริสต์ศาสนา

รูปแบบของงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นงานจิตรกรรมบนบานกระจกตามวิหารต่างๆ โดยประดับกระจกสี รวมทั้งการวาดภาพบนผนังแบบธรรมดาและแบบปูนเปียก เน้นการเคลื่อนไหวเหมือนจริงตามธรรมชาติ จิตรกรที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ แจน แวน ไอด์ (Jan Van Eyck) นิยมเขียนภาพเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา

ศิลปะกอธิคจึงเป็นลักษณะเด่นที่สุดของยุโรปสมัยกลาง ลักษณะอ่อนโยน เหมือนจริงตามธรรมชาติ และให้ความสำคัญกับลักษณะของมนุษย์นิยมมาก เป็นศิลปะของยุโรปที่สะท้อนถึงอิทธิพลของคริสต์ศาสนา และหลุดพ้นจากอิทธิพลของศิลปะ กรีกโรมัน อย่างแท้จริงศิลปะในยุคนี้ใช้สี-สดใสสว่าง มีลายเส้นวิจิตร และมีองค์ประกอบง่ายๆ แต่ดึงดูดใจ

ภาพที่ ๒.๔ สถาปัตยกรรมแบบกอธิค (Gothic art) ลักษณะของหน้าต่าง กำแพงประดับด้วยกระจกสี (Stained glass) ที่มีสีสันสวยงาม

ที่มา : http://thinutda.blogspot.com//08/2010blog-post_.9146html

๒.๓.๒ ประวัติงานและความหมายกระจกสี

ความหมายของงานกระจกสี

งานกระจกสี (Stained glass) หมายถึง งานที่ใช้กระจกสีตกแต่งหรืองานการทำกระจกสี ซึ่งไม่แต่เฉพาะแต่หน้าต่างเท่านั้น ยังรวมถึงศิลปะอื่นๆ ที่ใช้กระจกสีตกแต่งด้วยเช่น บานกระจกที่ทำ

เพื่อการตกแต่งโดยเฉพาะ หรือโคมตะเกียงเป็นต้น ตลอดระยะพันปีการตกแต่งด้วยกระจกสีจะหมายถึงหน้าต่างประดับกระจกสีของวัด หรือ มหาวิหารทางคริสต์ศาสนา หรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ การตกแต่งด้วยกระจกสีสมัยเดิมจะแต่งบนแผงแบนสำหรับใช้ทำหน้าต่าง แต่วิธีการตกแต่งด้วยกระจกสีสมัยปัจจุบันจะรวมไปถึงโครงสร้างกระจกสีแบบสามมิติและงานแกะสลักกระจกสีด้วย และจะรวมไปถึงบานกระจกสีสำหรับที่อยู่อาศัยที่เรียกกันว่า “leadlight” ด้วย หรืองานศิลปะที่ทำจากกระจกสีและเชื่อมต่อกันด้วยตะกั่วอย่างเช่น โคมกระจกสีที่มีชื่อเสียงที่ทำโดย หลุยส์ คอมฟอร์ท ทิฟฟานี (Louis Comfort Tiffany)

คำว่า “กระจกสี” โดยทั่วไปจะหมายถึงแก้วที่ทำให้เป็นสีโดยการเติม Metallic salts ระหว่างการผลิต ช่างจะใช้กระจกสีในการสร้าง “หน้าต่างประดับกระจกสี” โดยการเอากระจกสีชิ้นเล็กๆ มาจัดให้เป็นลวดลายหรือภาพภายในกรอบโดยเชื่อมชิ้นกระจกด้วยกันด้วยเส้นตะกั่ว เมื่อเสร็จแล้วก็อาจจะทาสีและย้อมสีเหลืองตกแต่งอีกเล็กน้อยเพื่อให้ลวดลายเด่นขึ้น นอกจากนั้นคำว่า “กระจกย้อมสี” (Stained glass) จะหมายถึงหน้าต่างกระจกที่วาดทาสีเสร็จแล้วเผาในเตาหลอมก่อนที่จะทิ้งไว้ให้เย็น[๑๘]

งานกระจกสีก่อนยุคกลาง

การทำกระจกสีทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณทั้งที่ ประเทศอียิปต์ และ โรมันซึ่งผลิตสิ่งของทำด้วยแก้วที่ชิ้นไม่ใหญ่นัก บริติชมิวเซียม มีกระจกสำคัญจากสมัยโรมันสองชิ้นๆ หนึ่งเรียกว่าถ้วย “Lycurgus” ซึ่งเป็นสีเหลืองมัสตาร์ดขุ่นๆ แต่จะออกสีม่วงแดงเมื่อถูกแสง และ แจกันพอร์ตแลนด์ (Portland vase) ซึ่งเป็นสีน้ำเงินดำและมีสลักขาวบนผิวแก้ว

งานกระจกสียุคกลาง

งานกระจกสีกลายมาเป็นศิลปะเต็มตัวและรุ่งเรืองที่สุดในยุคกลางเมื่อมาใช้เป็นทัศนศิลป์เพื่อเล่าเรื่องจากพระคัมภีร์ไบเบิลสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ที่อ่านหนังสือไม่ออก

ตั้งแต่ประมาณ ๙๕๐ ก่อนคริสต์ศตวรรษ จนถึงสมัยโรมาเนสก์และสมัยกอธิคยุคแรกประมาณปี ค. ศ. ๑๒๔๐ หน้าต่างยังมิได้แบ่งเป็นช่องๆ เมื่อสร้างกระจกก็ต้องสร้างทั้งบานในกรอบเหล็กจึงทำให้ต้องประกอบไม่มีส่วนใดของหน้าต่างที่ช่วยแบ่งแรงกดดัน เช่นที่มหาวิหารชาร์ทร (Chartres Cathedral) หรือทางตะวันออกของมหาวิหารแคนเตอร์บรี เมื่อสถาปัตยกรรมกอธิควิวัฒนาการขึ้นหน้าต่างก็กว้างมาขึ้นทำให้มีแสงส่องเข้ามาในสิ่งก่อสร้างมากขึ้น เมื่อหน้าต่างกว้างขึ้นก็มีการแบ่งเป็นช่องๆ ด้วยแกนหิน[2] (Stone tracery) เมื่อมีแกนหินแบ่งทำให้ช่องตกแต่งภายในหน้าต่างหนึ่งๆ เล็กลงทำให้การทำหน้าต่างมีความซับซ้อนได้มากขึ้นตามลำดับ และขนาดของบานหน้าต่างทั้งบานก็ใหญ่ขึ้นไปอีกจนมาเจริญเต็มที่ในสมัยที่เรียกว่ากอธิควิจิตร (Flamboyant gothic) ซึ่งมีอิทธิพลมาจากสมัยกอธิคเพอร์เพนดิคิวลาร์ (Perpendicular) ของอังกฤษ ที่เน้นเส้นดิ่ง ซึ่งจะเห็นได้จากงานหน้าต่างกระจกรอบมหาวิหารกลอสเตอร์

---

[๑๘] Ahmad Y Hassan, **การผลิตกระจกสี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki/งานกระจกสี ,[๒ ธ.ค. ๒๕๖๐].

เมื่อการใช้ความสูงในสมัยกอธิคทำได้ดีขึ้นในวัดและมหาวิหารก็มีการพยายามทำให้ดีกว่าเดิม จากหน้าต่างสี่เหลี่ยมมียอดโค้งแหลมมาเป็นหน้าต่างกลมที่เรียกว่า “หน้าต่างกุหลาบ” (rose window) ซึ่งเริ่มทำกันที่ประเทศฝรั่งเศส จากทรงง่ายๆ ที่เจาะผนังหินบางๆ มาจนเป็นหน้าต่างล้อที่มีแกนซึ่งจะเห็นได้จากหน้าต่างกุหลาบที่มหาวิหารชาร์ทร และที่เพิ่มความสลับซับซ้อนขึ้นอีกมากที่แซนท์ชาเปล (Sainte-Chapelle) ที่ปารีส หรือหน้าต่าง “ตาบาทหลวง” (Bishop's Eye) ที่มหาวิหารลิงคอล์น

การทำลายและการสร้างใหม่

ระหว่าง การปฏิรูปศาสนาที่ประเทศอังกฤษในระหว่างที่มีการการยุบอารามภายใต้การนำของพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ และในสมัยพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๖ พระราชโอรส เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ หน้าต่างประดับกระจกสีถูกทุบทำลายไปมากและสร้างแทนที่ด้วยกระจกใสเกลี้ยงธรรมดา และต่อมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ระหว่างสงครามกลางเมืองอังกฤษ ที่นำโดยโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ ครอมเวลล์ต่อต้านลัทธิประติมานิยมหรือศิลปะนิยม (การใช้รูปปั้นหรือเครื่องตกแต่งเป็นสิ่งสักการะ) และสนับสนุนลัทธิการเข้าถึงศาสตาโดยจิตนิยมแทนที่ ผู้เชื่อถือในปรัชญานี้จึงทำลายรูปสัญลักษณ์และสิ่งของอื่นๆที่ถือว่าไม่ควรจะมีอยู่ในวัดรวมทั้งหน้าต่างกระจกไปเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ที่ฝีมือดีๆ ก็ไม่มากเช่นที่คฤหาสน์เฮ็นเกรฟฮอลในซัฟโฟล์ค การทำลายครั้งหลังนี้ทำให้ศิลปะการตกแต่งด้วยกระจกสีเสื่อมลงจนกระทั่งมาฟื้นฟูกันใหม่เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

แต่ในขณะเดียวกันในผืนแผ่นดินใหญ่ยุโรปถึงแม้ว่านิกายโปรเตสแตนต์จะเริ่มเป็นที่นิยมและมีการทำลายศิลปะทางศาสนาเช่นเดียวกับอังกฤษ แต่การตกแต่งกระจกสียังคงทำกันอยู่ในลักษณะแบบคลาสสิก ซึ่งจะเห็นได้จากงานที่ ประเทศเยอรมนี, ประเทศเบลเยียม และ ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในสมัยนี้การผลิตกระจกสีที่ประเทศฝรั่งเศสทำมาจากโรงงานที่เมืองลีมอชส์ และเมืองมูราโน (Murano) ที่ประเทศอิตาลี แต่ในที่สุดการตกแต่งกระจกสีก็มาสิ้นสุดลงเอาระหว่างการปฏิวัติฝรั่งเศสทั้งจากการบ่อนทำลายและการละเลย

ยุคศิลปะฟื้นฟู

การหันมาสนใจในนิกายโรมันคาทอลิกในประเทศอังกฤษมาริเริ่มอีกครั้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ซึ่งความสนใจส่วนใหญ่จะเป็นความสนใจในวัดแบบยุคกลางโดยเฉพาะวัดแบบกอธิค จึงทำให้มีการสิ่งก่อสร้างที่เลียนแบบที่เรียกว่าสถาปัตยกรรมฟื้นฟูกอธิค ซึ่งจอห์น รัสคิน ประกาศว่าเป็น “ลักษณะโรมันคาทอลิกแท้” ขบวนการสร้างสถาปัตยกรรมลักษณะนี้นำโดยสถาปนิกออกัสตัส พิวจิน ซึ่งก็ได้มีการสร้างวัดใหม่ขึ้นมากในเมืองใหญ่อันเป็นผลจากการขยายตัวของประชากรอันเป็นสาเหตุมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม และการซ่อมแซมวัดเก่าๆ ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม จึงทำให้มีการหันมาสนใจศิลปะการตกแต่งประดับกระจกสีกันขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็มีการก่อตั้งบริษัทสำคัญๆที่มีชื่อในการทำศิลปะกระจกสี เช่น

บริษัทฮาร์ดแมนแห่งเบอร์มิงแฮม

การทำกระจกสีมีเป็นวิธีการที่ซับซ้อนฉะนั้นจึงเหมาะแก่การทำในระดับการผลิตจึงจะคุ้มทุน บริษัทเช่นฮาร์ดแมน (Hardman & Co.) ที่ เบอร์มิงแฮม และ บริษัทเคลตันและเบล (Clayton

and Bell) ที่ ลอนดอน ซึ่งจ้างช่างผู้ชำนาญในงานกระจกสีโดยเฉพาะ งานระยะต้นของฮาร์ดแมนออกแบบโดย ออกัสตัส พิวจิน ใช้ติดตั้งในสิ่งก่อสร้างที่พิวจินสร้าง แต่เมื่อพิวจินเสียชีวิตเมื่อปี ค. ศ. ๑๘๕๒ จอห์น ฮาร์ดแมน พาวเวลผู้เป็นหลานก็ทำกิจการต่อ งานของพาวเวลเป็นที่สนใจของ Cambridge Camden Society ซึ่งเป็นขบวนการที่มีจุดประสงค์ในการศึกษาสถาปัตยกรรมแบบกอธิคและสิ่งของโบราณที่มีค่าทางศาสนา นอกจากนั้นพาวเวลยังมีหัวทางการค้าจึงได้นำผลงานไปแสดงที่ “งานมหกรรมที่ฟิลาเดลเฟีย ค. ศ. ๑๘๗๓” หลังจากออกงานที่ฟิลาเดลเฟียพาวเวลก็ได้รับงานหลายชิ้นในสหรัฐอเมริกาวิลเลียม มอริส นักออกแบบกระจกสีในกลุ่ม Pre-Raphaelites ที่มีชื่อเสียงที่สุดเห็นจะเป็น วิลเลียม มอร์ริส และ เอ็ดเวิร์ด เบิร์น-โจนส์ (Edward Burne-Jones) ขณะที่โจนส์มีชื่อเสียงเป็นจิตรกร สติวดิโอของวิลเลียม มอริสมีชื่อในการออกแบบหน้าต่างสำหรับสิ่งก่อสร้างและการตกแต่งภายในรวมทั้งภาพเขียน เฟอร์นิเจอร์ และผ้าตกแต่งภายใน ส่วนหนึ่งของธุรกิจของมอริสคือการตั้งโรงงานผลิตกระจกสีสำหรับงานของตนเองและงานที่เอ็ดเวิร์ด เบิร์น โจนส์ออกแบบ

เคลตันและเบล เคลตันและเบล (Clayton and Bell) เป็นผู้ผลิตกระจกสีรายใหญ่ ว่ากันว่าวัดในอังกฤษเกือบทุกวัดมีกระจกจากเคลตันและเบลหรือบางวัดจะเป็นของเคลตันและเบลทั้งวัดด้วยซ้ำ ในบรรดาช่างออกแบบของเคลตันและเบล ชาร์ล อีเมอร์ เค็มพ์ เป็นช่างที่มีชื่อเสียงที่สุดที่แยกตัวไปมีโรงงานของตนเองเมื่อปีค. ศ. ๑๘๖๙ งานออกแบบของเค็มพ์จะมีลักษณะเบากว่างานของเคลตันและเบล เค็มพ์เป็นผู้ออกแบบชาเปลของวิทยาลัยเซลวิน (Selwyn College) ที่เคมบริดจ์ และออกแบบหน้าต่างด้วยกันทั้งหมด ๓,๐๐๐ บาน วอลเตอร์ ทาวเวอร์ผู้เป็นหลานของเค็มพ์ดำเนินกิจการต่อ และเติมหอที่รวงข้าวสาลีที่เป็นสัญลักษณ์ของเค็มพ์และดำเนินกิจการต่อมาจน ค. ศ. ๑๙๓๔

วอร์ดและฮิวส์ และ วิลเลียม เวลส์ อีกบริษัทหนึ่งที่สำคัญคือวอร์ดและฮิวส์ (Ward and Hughes) แม้จะเริ่มด้วยลักษณะกอธิคแต่เมื่อมาถึงราวค.ศ. ๑๘๗๐ ก็เริ่มเปลี่ยนโดยได้รับอิทธิพลจากลัทธิสุนทรียนิยม บริษัทนี้ทำกิจการอยู่จนถึงปลายปี ค.ศ. ๑๙๒๐ และอีกคนหนึ่งวิลเลียม เวลส์ (William Wailes) ผู้สร้างหน้าต่างทางตะวันตกของมหาวิหารกลอสเตอร์ วิลเลียม เวลส์เองเป็นนักธุรกิจไม่ใช่นักออกแบบแต่จะใช้ช่างออกแบบเช่นโจเซฟ เบกลีย์ (Joseph Baguley) ผู้ที่ต่อมาออกมาตั้งบริษัทของตนเอง

ทิฟฟานีและลาฟารจ ช่างกระจกชาวอเมริกันสองคน จอห์น ลาฟารจ (John La Farge) ผู้ประดิษฐ์ “แก้วรุ้ง” (Opalescent glass) ซึ่งเป็นแก้วที่หลายสีซึ่งเกิดจากผสมระหว่างการผลิต ลาฟารจได้รับลิขสิทธิ์ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๘๐ และหลุยส์ คอมฟอร์ท ทิฟฟานี ผู้ได้รับบลิขสิทธิ์หลายใบจากการใช้ “แก้วรุ้ง” หลายๆ วิธี เมื่อเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน และเชื่อกันว่าเป็นผู้เริ่มใช้ทองแดงแทนตะกั่วในการเชื่อมชิ้นกระจกสี ที่ทิฟฟานีใช้ในการทำหน้าต่าง ตะเกียง และสิ่งตกแต่งอื่นๆ [๑๙]

---

[๑๙] อ้างแล้ว, **การผลิตกระจกสี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki/งานกระจกสี ,[๒ ธ.ค. ๒๕๖๐].

ความเป็นมาของงานประดับกระจก

งานประดับกระจก เป็นงานประณีตศิลป์แขนงหนึ่งของไทยที่มีมาแต่โบราณโดยสันนิฐานว่า ไทยน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เนื่องจากอินเดียนิยมการประดับกระจกสีชิ้นเล็กๆ ลงบนเครื่องใช้สอย ล่วม ย่าม เสื้อผ้าอาภรณ์ และเครื่องสูงของกษัตริย์กันมาช้านาน

การปรากฏหลักฐานของงานประดับกระจกพบมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังตัวอย่างร่องรอยของงานประดับกระจกที่พื้นลายสลักไม้บนชิ้นส่วนของโบราณสถานหลายแห่งในยุคสมัยนี้ งานประดับกระจกในสมัยอยุธยาเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายใช้ทั้งในการประดับตกแต่งอาคาร และสิ่งของเครื่องใช้ทางศาสนา รวมถึงงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏร่องรอยตามซากโบราณสถานต่างๆ โดยทั่วไป

ในสมัยรัตนโกสินทร์ งานประดับกระจกได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากความเฟื่องฟูของงานศิลปะและสถาปัตยกรรมต่างๆ อันเป็นเหตุมาจากการได้รับการทะนุบำรุงและสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์เป็นอย่างดี จึงสามารถพบเห็นงานประดับกระจกได้ตามวัดวาอารามตลอดจนปราสาทราชวังโดยทั่วไป ดังตัวอย่างของงานประดับกระจก บริเวณฝาผนังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เดิมเป็นลวดลายปิดทองรดน้ำพื้นสีแดง

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้เปลี่ยนเป็นลวดลายปูนปั้นประดับกระจกแทน รวมถึงก็ทรงโปรดให้เปลี่ยนเป็นงานประดับกระจกเช่นกัน เพราะทรงเห็นว่ากระจกที่ปิดหุ้มนั้นจะช่วยรักษาเนื้อไม้ให้คงทนถาวรยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังปรากฏงานประดับกระจกตามอาคารต่างๆ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่งดงามอีกเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันวัดต่างๆ ในช่วงเวลานี้ ก็นิยมใช้งานประดับกระจกตามส่วนต่างๆของศาสนาสถานกันเป็นอันมากเช่นกัน ส่วนของงานสถาปัตยกรรมที่มักนิยมใช้กระจกในการประดับตกแต่ง ได้แก่ หน้าบัน ช่อฟ้า ใบระกา คันทวย และฐานชุกชี ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ศาสนสถานในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศก็นิยมใช้งานประดับกระจกในการตกแต่ง โดยเฉพาะในดินแดนล้านนา พบว่างานประดับกระจกเป็นที่นิยมกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณและเพิ่มความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ในระยะต่อมาดังปรากฏร่องรอยหลักฐานงานประดับกระจกอยู่ตามวัดวาอารามในจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ

แม้ว่าเดิมที งานประดับกระจกจะเป็นงานที่ทำขึ้นเพื่อใช้ประดับประดาสถาปัตยกรรมและสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเท่านั้น ทว่าปัจจุบันนอกเหนือจากวัดวาอารามที่ยังนิยมใช้งานประดับกระจกอยู่อย่างกว้างขวางเช่นเดิมแล้ว ยังพบว่าอาคารบ้านเรือน ตลอดจนอาคารเพื่อการพาณิชย์ โรงแรม รวมทั้งงานหัตถกรรมและข้าวของเครื่องใช้ของประชาชนโดยทั่วไปก็มีความนิยมในการประดับกระจกด้วยเช่นกัน

ประเภทของงานประดับกระจก[๒๐]

งานช่างที่เกี่ยวกับการประดับกระจกมีอยู่หลายประเภท ดังนี้

๑. งานประดับกระจกแบบเต็มหน้า

เป็นการประดับกระจกแบบเต็มทั้งพื้นที่ เช่น ช่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน นางหงส์ เชิงกลอน หลังคา กระเบื้อง มณฑป ฝาผนัง และเสาระเบียงต่างๆ เป็นต้น

๒. งานประดับกระจกเป็นร่องในพื้นลาย เป็นการประดับกระจกเป็นร่องในพื้นลายที่แกะสลัก หรือปูนปั้นลงรักปิดทอง เรียกว่า ปิดทองร่องกระจก หรือ ปิดทองประดับกระจก โดยร่องหรือช่องไฟระหว่าง ลายนั้นจะอยู่ต่ำกว่าลวดลาย การใช้กระจกสีต่างๆ เช่น สีคราม สีเขียว ฯลฯ จะช่วยขับลวดลายปิด ทองคำเปลวให้ดูเด่นยิ่งขึ้น ตัวอย่างผลงานประเภทนี้ เช่น คันทวย บุษบก ธรรมาสน์ ตู้พระธรรม เป็นต้น

๓. งานประดับกระจกลายยา เป็นการประดับกระจกที่ได้รับการตัดแบ่งเป็นชิ้น ตามแบบลวดลาย และขนาดที่กำหนดลงบนพื้นไม้ที่ขุดเป็นร่องลวดลายต่างๆ ก่อนประดับกระจกสีลงไปในช่องลวดลายนั้นๆ ส่วนพื้นจะปิดทองทึบ เรียกว่าประดับกระจกลายยา คำว่า “กระจกลายยา” นี้มีที่มาจากคำว่า กระยารง ที่แปลว่า “เครื่องสี” และการเรียกงานประดับกระจกประเภทนี้ว่า “ลายยา” ก็มีความหมายว่าลวดลายประดับกระจกสีต่างๆ ที่ปรากฏบนพื้นสีทองนั้น ลักษณะคล้ายกันกับลวดลายเขียนด้วยกระยารง (กระยาสี) หรือ เครื่องสี

๔. งานประดับกระจกผสมการประดับมุก เป็นงานผสมผสานระหว่างการประดับกระจกสีร่วมด้วยกับงานประดับมุก หรือเพิ่มเติมสีสันให้สวยงามแก่งานประดับมุก เรียกว่า มุกแก้มเบื่อ สำหรับคำว่า เบื่อ หมายถึง สีแสงเลื่อมพราย จึงมีนัย หมายถึงกระจก ดังนั้นคำว่า แก้มเบื่อ จึงหมายถึงความว่าปนด้วยกระจก ตัวอย่างผลงานประเภทนี้ ได้แก่ ตู้พระธรรมวัดบางบำหรุ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

๕. การประดับกระจกทำเป็น “แวว” ถือเป็นการประดับกระจกที่ใช้สำหรับสอดประดับตกแต่งในตัวลายต่างๆ ด้วยวิธีการตัดกระจกให้เป็นรูปหยดน้ำ นำมาติดเป็นไส้ลายกระจัง ลายดอกมะเขือ หรือลายใบเทศ เป็นต้น

ประเภทของกระจก[๒๑]

กระจกที่นิยมใช้กันมาแต่โบราณในงานประดับกระจก มีอยู่ ๒ ชนิด คือ กระจกเกรียบ และ กระจกแก้ว

๑. กระจกเกรียบ หรือกระจกจีน เป็นกระจกสีที่คาดอยู่บนแผ่นดีบุก มีทั้งชนิดแผ่นบางจะบงเหมือนแผ่นข้าวเกรียบ มักใช้ในงานที่ต้องประดับอย่างประณีต เช่น ตัดเป็นแววประดับเครื่องศิลา

---

[๒๐] นิดดา หงส์วิวัฒน์., **งานช่างศิลป์ไทย : ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก ประดับมุก ประดับกระจก**, หน้า ๒๑๓.

[๒๑] นิดดา หงส์วิวัฒน์, **งานช่างศิลป์ไทย : ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก ประดับมุก ประดับกระจก**, หน้า ๒๒๐-๒๒๒.

ภรณ์ โขน ละคร ประดับลายทองแผ่ลวดเครื่องสูงราชวัตรฉัตรธงต่างๆ ส่วนชนิดแผ่นหนาใช้ประดับตู้ โต๊ะ ตลอดจนช่อฟ้าใบระกาหน้าบัน ฯลฯ กระจกเกรียบนิยมใช้กันมาตั้งแต่โบราณบางแห่งเรียกว่า แก้วชื่น แก้วจีน หรือแก้วพุก่ำ ปัจจุบันไม่มีกระจกชนิดนี้แล้วเนื่องจากไม่มีผู้ผลิต

๒. กระจกแก้ว ลักษณะเป็นแผ่นบางๆ มีสีหลายสี คือ สีขาว สีเหลือง สีเหลืองทอง สีแดง สีม่วง สีเขียว สีเขียวใบไม้ สีคราม และสีน้ำเงิน ผิวกระจกมีความโค้งสะท้อนแสงแวววาว ส่วนด้านหลังอาบด้วยปรอทเคลือบน้ำยาเคมี กระจกแก้วจะมีความหนากว่ากระจกเกรียบ กระจกแก้วมีอีกลักษณะหนึ่ง เป็นแผ่นแบนเรียบเหมือนกระจกเงา ผลิตที่ประเทศพม่านิยมใช้ทางภาคเหนือ แต่โดยทั่วไปแล้วช่างจะนิยมใช้กระจกแผ่นโค้งมากกว่าแบน เพราะมีความแวววาวมากกว่ากัน

วิธีการประดับกระจก[๒๒]

งานศิลปะประดับกระจกจะมีองค์ประกอบในการทำงานตลอดจนวัสดุและเครื่องมือ ดังนี้

๑. วัสดุที่ใช้ในงานประดับกระจก

วัสดุที่จะใช้สำหรับงานช่างประดับกระจก ประกอบด้วย รักน้ำเกลี้ยง สมุกผง ถ่ายใบตองแห้ง ชันผง น้ำมันยาง ปูนขาว

๒. เครื่องมือของช่างประดับกระจก

เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานของช่างประดับกระจก ประกอบด้วย

(๑.) ไม้ตับ ใช้สำหรับคีบกระจกเวลาตัด ทำด้วยไม้ไผ่เหลาตรงและแบนเหมือนไม้บรรทัด มีความยาวราวหนึ่งฟุต ผ่าแบ่งความหนาตรงพื้นผิว เหลาแต่งจนบางอ่อน เพื่อเวลาคีบกระจกที่ผิวโค้ง กระจกจะไม่ถูกบีบจนแตก

(๒.) ไม้ขนาด เป็นไม้ไผ่เหลาแบบตะเกียบบากปลายตามขนาดที่จะตัดกระจกเพื่อให้ได้ชิ้นกระจกที่มีขนาดเท่าๆ กัน

(๓.) เพชรตัดกระจก ใช้กรีดกระจกแบ่งออกเป็นชิ้นๆ มี ๒ ชนิด คือ เพชรด้ามทองเหลือง เรียกว่า เพชรเขี้ยวงู และเพชรด้าม สำหรับไม้แบบที่ช่างตัดกรอบรูปใช้ เรียกว่า เพชรจีน หรือบางคนเรียกว่า เพชรฝรั่ง

(๔.) กรรไกร ไว้ใช้ตัดแต่งกระจกให้เป็นรูปร่างต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปวงกลม หรือเป็นแววของกระจังที่ตัดเป็นรูปหยดน้ำ รูปใบโพธิ์ รูปแววเม็ดแตง เป็นต้น

(๕.) ไม้ไผ่ นำมาเหลาอย่างไม้ก้านธูป ส่วนของปลายไม้ติดขี้ผึ้งไว้ใช้แตะชิ้นแววกระจกต่างปีกคีบ

---

[๒๒] จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, “งานช่างประดับกระจก”, **วารสาร The Journal of the Royal Institute of Thailand**, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐, หน้า ๘๖๘.

[๒๓] อ้างถึงแล้ว, “งานช่างประดับกระจก”, **วารสาร The Journal of the Royal Institute of Thailand**, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐, หน้า ๘๖๘.

การกำหนดแบบลวดลายประดับกระจก[๒๓]

การปฏิบัติงานประดับกระจกนั้น ต้องคิดแบบลวดลายสำหรับประดับกระจกขึ้นเป็นแบบอย่างที่ชัดเจนเสียก่อน จึงจะดำเนินการในขั้นตอนต่อๆ ไปได้สะดวก ลวดลายสำหรับงานประดับกระจก เป็นลายประเภทรูปแบบของวัสดุ เป็นเงื่อนไขบังคับ กล่าวคือ กระจกเป็นวัสดุที่เนื้อแข็งแต่เปราะ การตัดแบ่งกระจกเป็นชิ้นๆ จะทำเป็นรูปคดโค้งไม่ได้ ทำได้แต่เป็นรูปเหลี่ยมง่ายๆ เช่น สี่เหลี่ยม สี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด สามเหลี่ยม ซึ่งรูปร่างเป็นเหลี่ยมต่างๆ นี้ เป็นรูปแบบพื้นฐานประเภทรูปแบบเลขาคณิต (geometric shape)

การคิดผูกลายหรือออกแบบลวดลายสำหรับงานประดับกระจก จึงเป็นไปในลักษณะลวดลายแบบเรขาคณิต (geometric design or geometric pattern) ประกอบกันด้วยชิ้นกระจกรูปร่าง (shape) เป็นเหลี่ยมต่างๆ ทำให้ด้านต่อกันบ้าง มุมต่อด้านบ้าง มุมต่อมุมบ้าง เป็นต้น และสลับสีต่างๆ กันไปในลวดลายด้วยชิ้นกระจกต่างสีที่กำหนดขึ้นไว้ ลวดลายแบบเรขาคณิตที่ผูกขึ้นสำหรับประดับกระจกอาจผูกเป็นลวดลายแบบต่างๆ ได้มากแบบ อาทิ

(๑.) ลวดลายติดต่อด้านต่อด้าน คือ เป็นแบบลายชนิดที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงชิดติดต่อกัน คล้ายตาสี่เหลี่ยมบนกระดานหมากรุก

(๒.) ลวดลายติดต่อแบบด้านและมุมต่อกัน คือ เป็นแบบลายชนิดที่ใช้รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ต่อด้านเข้าด้วยกัน โดยให้มุมชนกันเป็นคู่ๆ ไป โดยรอบ จะเกิดเป็นรูปคล้ายดาวหกแฉกและทำต่อเนื่องกระจายออกไปรอบตัว ก็จะกลายเป็นรวดลายแบบหนึ่งที่เรียกว่า ดอกพิกุลร่วง

(๓.) ลวดลายติดต่อแบบด้านและมุมผสมกัน ซึ่งอาจใช้รูปสี่เหลี่ยมต่างๆ เช่น สี่เหลี่ยมลูกฟักตัดมุมต่อกันเป็นลาย ที่เรียกว่า ลายแก้วชิดดวง

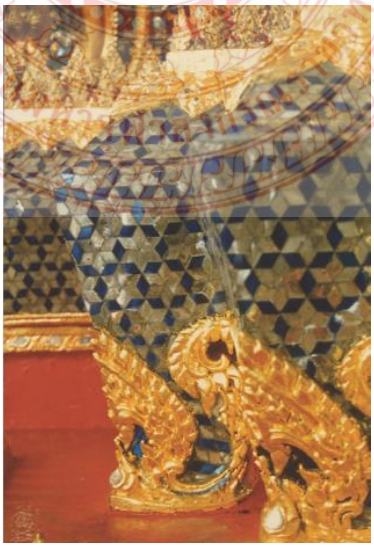

ภาพที่ ๒.๕ ลวดลายติดต่อแบบด้านและมุมต่อกัน

ที่มา: จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, งานช่างประดับกระจก, วารสาร The Journal of the Royal Institute of Thailand, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐, หน้า ๘๖๘.

การเตรียมงานประดับกระจก[๒๔]

งานประดับกระจกขั้นที่ ๒ คือ การเตรียมงานตัดกระจกสีต่างๆ เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ให้เป็นรูปเหลี่ยมต่างๆ ได้ขนาดต่างๆ และสีตามจำนวนที่ต้องการ และเพียงแก่การจะประดับ ทำเป็นลวดลายตามแบบลวดลาย ที่ได้กำหนดขึ้นไว้ การตัดกระจกต้องนำเอาแผ่นกระจกสีที่ต้องการจะตัดสอดเข้าไปในระหว่างตับของไม้ตับ คีบกระจกจัดแผ่นให้กระจกอยู่ประมาณกลางไม้ตับคีบกระจก ใช้มือซ้ายจับไม้ บีบปลายทั้งคู่ให้มั่น แล้วใช้มือขวาผลักเลื่อนแผ่นกระจกให้ส่วนที่ต้องการจะตัดออกมาใช้เหลื่อมออกมาจากไม้ตับซีกบนที่ทับแผ่นกระจกนั้นให้ได้ขนาดกว้างตามต้องการจะตัด โดยใช้ไม้กะขนาดเข้าเทียบจับขนาดทั้งตอนหัวและท้ายแผ่นกระจก จึงใช้เพชรเขี้ยวงูขีดเรียบตามขอบไม้ตัดชิ้นบน กดเพชรเขี้ยวงูกรีดตัดกระจกหนักๆพอประมาณจนเป็นขีดแนวลอดแผ่นกระจกแล้ว จึงดันริมกระจกทางซ้ายมือให้เหลื่อมออกมาทางขวามือ ให้แนวขีดมาบรรจบอยู่ตรงแนวขอบไม้ตัดคีบกระจกจึงหัยกระจกซึ่งเป็นแถบยาวออกจากแผ่น ถ้าจะตัดชิ้นต่อไปก็ผลักแผ่นกระจกถอยกลับเข้าไปในง่ามไม้ตับแล้วทำดังขั้นตอนแรก วิธีการตัดกระจกสีทำเป็นแถบๆ เตรียมขึ้นไว้สำหรับจะตัด ทำให้เป็นรูปต่างเหลี่ยมต่อไป

การตัดชิ้นกระจกเป็นรูปต่างเหลี่ยม เช่น รูปสี่เหลี่ยม รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด รูปลูกฟักตัดมุม หรือรูปหกเหลี่ยมรี หรือตัดแถบแคบที่เรียกว่า ลวด ย่อมอาศัยการตัดกระจกขึ้นเป็นแถบในชั้นต้น นำมาตัดแต่งโดยใช้ไม้คีบตับกระจกคีบจับแล้วตัดด้วยเพชรเขี้ยวงูเป็นลำดับต่อไป กระจกต่างสีที่ได้ตัดแบ่งทำเป็นรูปร่างต่างๆ จะต้องจัดหาภาชนะมาใส่ โดยจัดแยกกระจกสี แต่ละสี หรือสีเดียวกัน แต่ต่างรูปร่างต่างขนาด เอาภาชนะใส่แยกกันให้เป็นระเบียบ อย่าให้ปะปนกัน ซึ่งจะไม่เป็นการสะดวกเมื่อทำการประดับกระจก ปรกติกระจกสีชนิดกระจกแก้วก็ดี หรือกระจกเกรียบก็ดี มีสีต่างกันอยู่ไม่กี่สี คือ สีขาว สีเขียวอ่อน สีเขียวใบแค สีแดง สีแดงบานเย็น สีคราม สีน้ำเงินและสีเหลือง ดังนี้การแยกกระจกที่ได้ตัดออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้ว จึงควรแยกเก็บเป็นสี เป็นพวกเตรียมไว้ ก็จะหยิบใช้ได้ง่าย ทำงานได้รวดเร็วและไม่เปลืองเวลา

การเตรียมเทือกรัก

เทือกรักเป็นสิ่งประกอบร่วมอย่างสำคัญในงานประดับกระจก เทือกรักเป็นตัวเชื่อมอยู่ระหว่างด้านหลังแผ่นกระจกแต่ละชิ้นๆ กับผิวพื้นของสิ่งที่ประดับด้วยกระจกนั้น การปิดกระจกสีทุกชิ้นให้ติดแน่นอยู่บนพื้นสิ่งใดๆ ย่อมอาศัยเทือกรักเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวอยู่ระหว่างผิวพื้น กับด้านหลังแผ่นกระจกสี

เทือกรัก ลักษณะเป็นของเหลวข้นมาก และเหนียวจัด ทำขึ้นด้วยรัก น้ำเกลี้ยง สมุก น้ำยาง หรือรักน้ำเกลี้ยงกับชัน หรือรักน้ำเกลี้ยงกับปูนขาว และน้ำมันยาง เป็นต้น วัสดุแต่ละหมู่นี้ ผสมคลุกเคล้าให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วนำขึ้นตั้งไฟอ่อนๆ เคี่ยวและกวนให้เหนียวจัด จึงเอาลงพักไว้สำหรับใช้งานต่อไป

---

[๒๔] อ้างถึงแล้ว, “งานช่างประดับกระจก”, **วารสาร The Journal of the Royal Institute of Thailand**, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐, หน้า ๘๖๙.

การประดับกระจก

การประดับกระจกอาจทำขึ้นบนเครื่องอุปโภคประเภทภาชนะต่างๆ ที่พื้นผิวไม่เป็นพื้นราบ เช่น ตะลุ่ม เตียบ เชิงบาตร ภาชนะเหล่านี้มักเรียกว่า “หุ่น” อีกทั้งการประดับกระจกลงบนพื้นผิวราบกว้าง เช่น ฝาผนัง ฝาตู้หนังสือ หน้าเสา เป็นต้น ต่างก็ประดับกระจกด้วยวิธีเดียวกัน

วิธีการประดับกระจกขั้นต้น

ใช้เกรียงตัดเทือกรักทางบนลงพื้นที่ประสงค์ประดับกระจก จิ้มลงบนหน้าชิ้นกระจกที่ตัดเตรียมไว้แต่แรก นำมาปิดลงบนเทือกรัก กดเบาๆ ให้กระจกติดและจมลงในเทือกรักแล้วบิดไม้ติดขี้ผึ้งออก นำไม้ติดขี้ผึ้งมาจิ้มกระจกชิ้นต่อไป ไปติดเทือกรักประดับต่อเนื่องกันไปตามอย่างลวดลายที่ได้ผูกเขียนขึ้นเป็นแบบไว้แต่ต้นแล้วนั้นจนเต็มพื้นที่และครบถ้วนกระบวนลวดลายที่กำหนดขึ้นไว้ ซึ่งนำมาเทียบดูระหว่างการปฏิบัติประดับกระจก

การประดับกระจกในขั้นตอนแรกที่อธิบายมานี้ ยังมีสิ่งที่ควรทราบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นกลวิธีของงานประดับกระจกให้ติดและคงทนถาวรไม่หลุดง่าย โดยเฉพาะการประดับกระจกในกลางแจ้ง ซึ่งถูกแดดโดนฝนเป็นประจำ กล่าวคือ เมื่อปิดประจกแต่ละชิ้นลงบนเทือกรักนั้น ต้องกดกระจกให้จมลง จนเทือกรักปริ้นออกมาจากใต้ชิ้นกระจกเล็กน้อย และกระจกแต่ละชิ้นที่ปิดต่อๆ กันนั้น จะต้องเว้นให้ห่างกันประมาณ ๑ เส้นตอกตะแคง หรือ ๑ มิลลิเมตร เทือกรักที่ปลิ้นล้นขึ้นมาระหว่างกระจกแต่ละชิ้นนี้ เรียกว่า สาแหรก เป็นเครื่องช่วยยึดริมชิ้นกระจกแต่ละชิ้นเข้าด้วยกันให้มั่นคง กับช่วยป้องกันน้ำฝนมิให้ซึมเข้าไปภายใต้ชิ้นกระจกแต่ละชิ้น ซึ่งเป็นผลให้กระจกหลุดร่วงง่าย แต่สำหรับงานประดับกระจกที่ที่อยู่ในร่ม มักจะปิดกระจกให้ชิดริมกัน โดยไม่จำเป็นต้องเว้นแนวริมชิ้นกระจกทำเป็นสาแหรก ดังเช่นงานประดับกระจกที่อยู่กลางแจ้ง

วิธีการประดับกระจกขั้นที่สอง คือ การกดผิวหน้ากระจก งานขั้นนี้ทำต่อเมื่อการประดับกระจกเต็มพื้นที่ในที่นั้นๆ ทำสำเร็จแล้ว จึงจัดการกวดผิวกระจกแต่ละชิ้นๆ ที่ปิดประดับขึ้นไว้ ให้ราบเสมอกัน ด้วยการใช้ไม้ซาง ตัดให้ได้ขนาดสั้นหรือยาวพอเหมาะแก่ขนาดพื้นที่นั้น นำไม้ซางมาวางบนหน้ากระจกแล้วกลิ้งคลึงไปมาแต่เบาๆ กวดผิวหน้าชิ้นกระจกให้อัดตัวติดกับเทือกรักแน่นขึ้นอีกเล็กน้อย และปราบผิวให้ราบเสมอกันทั่วทั้งพื้นที่นั้น เป็นการกวดผิวหน้ากระจก

วิธีการประดับกระจกขั้นสุดท้าย คือ การทำความสะอาดงานประดับกระจก เป็นงานที่ทำภายหลังการกวดผิวหน้ากระจก และผึ่งเทือกรักให้แห้ง กระจกติดแน่นดีแล้ว จึงทำความสะอาดด้วยผ้านุ่มสะอาด ชุบน้ำมันการบูรผสมเหล้าขาว หรือแอลกอฮอล์เล็กน้อย เช็ดถูผิวหน้าชิ้นกระจกที่เปรอะเปื้อนคราบเทือกรักออกให้หมด แล้วล้างน้ำสะอาดเช็ดให้แห้ง ผิวกระจกจะมันขึ้นสดใส

แต่ในปัจจุบัน การใช้ยางรักหรือรักสมุกเป็นกาวเชื่อมติดแผ่นกระจกกับ พื้นไม้ ส่วนพื้นผิวที่เป็นปูนนั้นช่างนิยมใช้ปูนตำหรือปูนสดเป็นกาวสำหรับ ติดกระจก ปูนตำเหนียวและแห้งช้าเพราะมีส่วนผสมของปูนขาว ทราย และกาว ซึ่งทำจากการเผาหนังสัตว์หรือจากยางไม้ เช่น กาวหนังควาย กาวหนังกระต่าย กาวน้ำอ้อย กาวยางบง เป็นต้น กาวจากวัสดุธรรมชาติมีความเหนียวและทนทานเป็นอย่างมาก เพราะมีคุณสมบัติที่ทนต่อสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นได้ดี แต่ในปัจจุบันวัสดุธรรมชาติ

เหล่านี้หาได้ยาก ช่างจึงนิยมใช้กาวเคมีสังเคราะห์ที่เรียกว่ากาวอิพ็อกซี (Epoxy) เพราะแห้งเร็ว สะดวก และหาซื้อ ได้ง่าย มีความแข็งแกร่งคล้ายปูน แต่การใช้เทคนิคการประดับกระจกก็ยังใช้วิธีการเหมือนเดิมตามสมัยโบราณ

สำหรับเทคนิคการประดับกระจกนั้น งานวิจัยได้มีการประยุกต์ใช้ และการเลือกใช้การปฏิบัติงานประดับกระจก การออกแบบลวดลายสำหรับงานประดับกระจกลักษณะแบบเรขาคณิต (geometric design or geometric pattern) ประกอบกันด้วยชิ้นกระจกรูปร่าง (shape) เป็นเหลี่ยมผืนผ้าติดต่อด้านต่อด้าน และ เป็นแบบลายชนิดที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงชิดติดต่อกัน คล้ายตาสี่เหลี่ยมบนกระดานหมากรุก ประกอบกับการใช้ ปูนกาวซีเมนต์แทนยางรัก ซึ่งเป็นวิธีการในสมัยปัจจุบัน และหาได้ง่ายในปัจจุบัน

๒.๔ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

๒.๔.๑ แนวคิดการจัดการความรู้

การศึกษาแนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นการศึกษาวิธีการจัดการความรู้ กระบวนการความรู้ และนำหลักการมาประยุกต์ใช้กับความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมสู่ชุมชนต่อไป นอกจากนี้การจัดการความรู้ยังเป็นหัวใจสำคัญ ในการพัฒนาบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชนให้มีทักษะความรู้เพิ่มและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคล กลุ่ม องค์กร ที่ความเกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมประเภทต่างๆ ที่ควรอนุรักษ์ หรือพัฒนาขึ้น ซึ่งประโยชน์ของการจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดสู่ชุมชนนี้เอง ย่อมทำให้คนรุ่นหลังได้รู้ภูมิหลังและเห็นคุณค่าของมรดกศิลปวัฒนธรรมของตนเองไว้

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของ การจัดการความรู้[๒๕] ว่า เป็นกระบวนการที่ช่วยรวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์และกำหนดประเด็น รวมไปถึง การเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าขององค์กร กล่าวว่า (Knowledge) เป็นกระบวนการของการขัดเกลาเลือกใช้ และบูรณาการ การใช้สารสนเทศ เหล่านั้นจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ (New Knowledge) ความรู้ใหม่จึงเกิดขึ้นจากการผสมผสานความรู้ และประสบการณ์เดิมผนวกกับความรู้ที่ได้รับ ความรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่ภายในบุคคลเป็นความรู้ที่ได้ปรากฏชัดแจ้ง (tacit Knowledge) หากเมื่อความรู้เหล่านั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรความรู้นั้นก็จะกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (explicit Knowledge) ความรู้ดังกล่าวจะมีคุณค่าปรากฏเมื่อนำมาใช้ในกระบวนการตัดสินใจ (decision making)

---

[๒๕] พรธิดา วิเชียรปัญญา, **การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์, (Knowledge Management)**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) [๒๖]ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ (Knowledge management process) เป็นกระบวนการใดๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรวบรวม และจัดเก็บความรู้ภายในองค์กรซึ่งเปรียบเสมือนสินทรัพย์ (Assets) อย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำมาใช้หรือถ่ายทอดกันได้ภายในองค์กร อันจะเกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน หรือเพื่อสร้างความได้เปรียบด้านการแข่งขันในเชิงธุรกิจ ความรู้ที่ได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบนี้จะคงอยู่เป็นความรู้ขององค์กรตลอดไป และการดำเนินการในเรื่องการบริหารจัดการความรู้ในปัจจุบัน IT จะมีบทบาทต่อการบริหารจัดการ ความรู้ เป็นอย่างมาก จึงควรต้องระลึกไว้เสมอว่า ข้อมูลสารสนเทศ (Information) ไม่ใช่ความรู้ กล่าวคือ ข้อมูล (Data) หมายถึงข้อมูลดิบที่ยังไม่มีการแปลความหมาย สารสนเทศ ๖ (Information) เป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการเรียบเรียง ตีความ วิเคราะห์ และให้ความหมายแล้ว ความรู้ (Knowledge) คือ สิ่งที่ได้จากกระบวนการที่มนุษย์รับข้อมูลผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยง จนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ ส่วนความรู้ขั้นสูงสุดคือ ปัญญา (Wisdom) เป็นความรู้ ที่สะสมหรือฝังอยู่ในตัวบุคคล การเลือกวิธีการบริหารจัดการความรู้ ได้อย่างเหมาะสม ควรรู้ว่าเราไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้โดยง่ายเสมอไป เนื่องจาก ความรู้มี ๒ ประเภท ที่มีลักษณะแตกต่างกันโดย สิ้นเชิง คือ

๑. Tacit Knowledge เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาติญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางคนเรียกว่าเป็น ความรู้แบบนามธรรม

๒. Explicit Knowledge เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น ลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่างๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็น ความรู้แบบรูปธรรม ขั้นตอนการจัดการความรู้นั้นสามารถสรุปได้คือ

(๑) การสำรวจความรู้ภายในองค์กร

(๒) การวางแผนความรู้เพื่อการรวบรวมและจัดเก็บ

(๓) การพัฒนาความรู้

(๔) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing)

---

[๒๖] **สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), สาระสำคัญเกี่ยวกับ การพัฒนาระบบราชการไทย**, ๒๕๔๗.

ภาพที่ ๒.๖ ขั้นตอนการจัดการความรู้

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) สาระสำคัญเกี่ยวกับ การพัฒนาระบบราชการไทย, ๒๕๔๗.

Tannembaum[๒๗] เสนอความคิดเห็น เกี่ยวกับการจัดการความรู้ว่าเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้

๑. การรวบรวม การจัดระเบียบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างเป็นความรู้ และเมื่อมีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม สารสนเทศและเทคโนโลยีเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์จะ สามารถสนับสนุนให้การจัดการความรู้มีอำนาจได้

๒. การแบ่งบันความรู้ เพราะถ้าปราศจากการแบ่งบันความรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้ก็จะล้มเหลวในการแบ่งปันความรู้ที่ต้องอาศัยวัฒนธรรมองค์การเป็นสำคัญเพราะ มีอิทธิพลอย่างสูงต่อความสำเร็จ

๓. การอาศัยบุคคลที่มีความรู้หรือความเฉลียวฉลาด

๔. การเพิ่มประสิทธิผลขององค์การเพราะการบริหารความรู้เป็นสิ่งที่สนับสนุนให้องค์การต่าง ๆ อยู่รอดและประสบความสำเร็จได้

องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ (Knowledge process)[๒๘]

ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ คือ

๑. “คน” ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สาคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งความรู้ และเป็นผู้นาความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์

๒. “เทคโนโลยี” เป็นเครื่องมือเพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บ แลกเปลี่ยน รวมทั้งนาความรู้ไปใช้อย่างง่าย และรวดเร็วขึ้น

๓. “กระบวนการความรู้” นั้น เป็นการบริหารจัดการ เพื่อนาความรู้จากแหล่งความรู้ไปให้ผู้ใช้ เพื่อทาให้เกิดการปรับปรุง และนวัตกรรม

---

[๒๗] ปณิตา พ้นภัย, **การบริหารความรู้: แนวคิด กรณีศึกษา**, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

[๒๘] สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๗.

การจัดการความรู้จึงเป็นกระบวนการที่มีหลักการในการบริหารจัดการการรวบรวม การจัดระเบียบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูล เพื่อสร้างเป็นความรู้ นำไปสู่การแบ่งบันความรู้ เพราะถ้าปราศจากการแบ่งบันความรู้ ความพยายามในการ จัดการความรู้ก็จะล้มเหลวในการแบ่งปันความรู้ นอกจากนี้งานศิลปวัฒนธรรมที่ส่วนใหญ่จะเป็นงานปฏิบัติการซึ่งเราสามารถใช้กระบวนการจัดการความรู้มาเป็นวิธีการรวบรวมความรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรมชุมชนในประเภทต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบและเป็นองค์ความรู้ที่จะสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุดทั้งต่อผู้สืบทอดและชุมชน

๒.๔.๒. การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ความหมายทรัพยากรทางวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นศาสตร์ที่บูรณาการความรู้หลายๆ ด้านมารวมกันเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ด้วยวิธีบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากรหรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนานของมนุษย์ เช่น ศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน รวมถึงวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น คติชน โดยมีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ ดูแลรักษา หรือการจัดการข้อมูล สถานที่ พื้นที่ และการตรวจสอบเรื่องราวในอดีตของชาติ หรือของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ต่างๆ รูปแบบของการจัดการอาจปรากฏอยู่ในงานพิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ หรือนิทรรศการ เป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงนำแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมมาเป็นหลักสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งนักวิชาการได้ให้แนวคิดเพื่อเป็นแนวทาง ดังต่อไปนี้

ธนิก เลิศชาญฤทธิ์[๒๙] กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรม คือ ผลผลิตของวัฒนธรรม หรือลักษณะต่างๆ ของระบบวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีค่า หรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆ ได้ ทรัพยากรวัฒนธรรมรวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ซากเรือจม เตาเผา ขวาน หิน เครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญา เป็นต้น นอกเหนือจากสิ่งที่มนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น แต่มีความหมายต่อมนุษย์ เช่น ซากสัตว์ ซากพืช แหล่งน้ำ ดิน และหิน ที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

โธมัส เอฟ คิง[๓๐] ได้ให้ความหมาย ทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resources) ว่า หมายถึงสิ่งต่อไปนี้ ๑. ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic Properties) ๒. โบราณวัตถุ สิ่งของ (Artifacts) ๓. เอกสารโบราณ (Documents/ Archives) ๔. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม Physical environment related to Coulture) และยังรวมถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment) ได้แก่ แบบแผนการดำรงชีวิต/ แบบแผนพฤติกรรม/ ขนบธรรมเนียม

---

[๒๙] ธนิก เลิศชาญฤทธิ์, **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**, (คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปะการ, ๒๕๕๔).

[๓๐] โธมัส เอฟ คิง อ้างถึงใน สายันต์ ไพรชาญจิตร์, **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน** (กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, ๒๕๕๐).

[๓๑] ชนัญ วงษ์วิภาค, **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน,** (พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗).

วิถีประชา/ ความเชื่อ/ ศาสนา/ แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม/ รูปแบบสถาบัน และองค์กร

ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resource) โดย สว่าง เลิศฤทธิ์ อ้างถึงใน ชนัญ วงษ์วิภาค[๓๑] ได้กล่าวถึงชื่อเรียกที่ แตกต่างเช่น สมบัติทางวัฒนธรรม (Cultural property) ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (Cultural asset) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และอธิบายความหมายของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural resource) เกิดขึ้นในอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๗๐ และได้สรุปความหมายว่าหมายถึง “ผลผลิตของวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีค่าหรือเป็นตัวแทนหรือสามารถสื่อถึงวัฒนธรรม ต่าง ๆ ได้ดังนั้นทรัพยากรวัฒนธรรมจึงรวมถึงซากสิ่งของที่มนุษย์ทำขึ้นแหล่งโบราณคดี โบราณสถานศาสนสถานเสื้อผ้าอาภรณ์เอกสารทางระวัติศาสตร์จารึก ภาษาศาสนาประเพณี พิธีกรรมความเชื่อภูมิปัญญาพื้นบ้านต่าง ๆ ฯลฯ

สายันต์ ไพรชาญจิตร์[๓๒] กล่าวถึง ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึงส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ สิ่งก่อสร้างที่จับต้องมองเห็นได้และที่เป็นความหมาย ความรู้/ภูมิปัญญา ความเชื่อกฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติจินตนาภาพ ความรู้สึกนึกคิด ศิลปะการแสดงออก ที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสทางกายภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีตและสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมในชุมชนทั่ว ๆ ไปมีทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหลัก ๆ ทั้งชนิดที่เป็นมรดกและทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ และพัฒนาขึ้นใหม่ สามารถพบเห็นและศึกษาได้ในปัจจุบัน ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย ทรัพยากรทางโบราณคดี ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมหรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่แสดงออกได้แก่ ศิลปะ วรรณกรรม ปรัมปราคติ นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมความเชื่อทรัพยากรวัฒนธรรมมีปรากฏอยู่ในทุกท้องถิ่นทุกสถานที่ ที่เคยมีคนอาศัยอยู่และในทุก ๆ ที่ที่มีคน อาศัยอยู่หรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน และส่วนใหญ่มิได้มีทรัพยากรวัฒนธรรมของสมัยใดสมัยหนึ่ง เพียงอย่างเดียว หากแต่มีทั้งมรดก ซึ่งเป็นของเก่าที่เหลือมาจากอดีตและของเก่าร่วมสมัยที่ยังใช้ประโยชน์อยู่ด้วยกัน นอกจากนี้เรายังสามารถจำแนกประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรมว่ามีทรัพยากร วัฒนธรรมประเภทหลัก ๆ ทั้งชนิดที่เป็นมรดกและทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ และพัฒนาขึ้นใหม่

พิสิฐ เจริญวงศ์[๓๓] ได้ให้ความหมายของทรัพยาการวัฒนธรรม ว่า “ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีทั้งของในอดีตคือมรดก (Heritage) และของที่เราสร้างขึ้นใหม่ (Creation) ไม่ได้มีแต่ของ

---

[๓๒] เรื่องเดียวกัน, สายันต์ ไพรชาญจิตร์, **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน** (กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, ๒๕๕๐).

[๓๓] พิสิฐ เจริญวงศ์, **การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม,** (ม.ป.ท., ๒๕๔๒)

เก่าอย่างเดียว คือ สิ่งที่เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ในรูปของวัตถุ เช่น สิ่งก่อสร้าง สถานที่ ภูมิทัศน์ ฯลฯ และ วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ (Living Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี การบอกเล่า และภาษา ฯลฯ

จากการให้ความหมายของนักวิชาการสามารถสรุปความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง ทรัพยากรหรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนานของมนุษย์ เช่น ศิลปกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน และทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ และพัฒนาขึ้นใหม่ เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี การบอกเล่า และภาษา ฯลฯ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนและสังคม

๒.๔.๓. ประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรม

พิสิฐ เจริญวงศ์[๓๔] ให้ความหมายไว้ว่า ประเภทมรดกมีทั้งรูปธรรมและจับต้องไม่ได้เช่น แหล่งโบราณคดีอนุสาวรีย์โบราณสถานที่ ประวัติศาสตร์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมศิลปะและศิลปหัตถกรรมแบบประเพณีประวัติศาสตร์บอก เล่ากวีนิพนธ์การทาครัวฯลฯ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการจัดการ (Objective of management) ไปในทางอนุรักษ์ (Conservation) และคุ้มครอง ส่วนประเภทสร้างใหม่มีทั้งสิ่งที่เป็นสิ่งก่อสร้างคือสถาปัตยกรรมการถ่ายภาพวรรณกรรมและหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่คอมพิวเตอร์ซอฟท์แวร์ภาพยนตร์ ดนตรี ศิลปะ การแสดง การจัดท่ารำฯลฯ นั้นมีวัตถุประสงค์ของการจัดการไปอีกอย่างหนึ่ง คือ พัฒนา และส่งเสริม”

ทรัพยากรวัฒนธรรมหลักๆ ทั้งชนิดที่เป็นมรดกและทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมสมัยที่สร้างสรรค์และพัฒนาขึ้นใหม่สามารถพบเห็นและศึกษาในปัจจุบัน ๓ กลุ่ม ได้แก่

๑. ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological resources)

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Homegrown knowledge หรือ Indigenous wisdom)

๓. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive cultural resources) ได้แก่ ศิลปะ (Art) วรรณกรรม (Writing) ดนตรี (Music) การละเล่น (Play & entertainment) การแสดง (Performances) ปรัมปราคติ (Myths) นิทาน (Tales) ขนมธรรมเนียม (Customs) ประเพณี (Tradition) ความเชื่อ (Beliefs) พิธีกรรมตามความเชื่อ (Rites) ฯลฯ มรดกทางวัฒนธรรมคือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมืองซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้ให้เป็นมรดกของคนในชาติเพื่อนามาใช้ประโยชน์และให้คนในโลกได้ชื่นชมดังนั้นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้นแต่อยู่ที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้นด้วยโดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของจิตใจและจิตวิญญาณซึ่งอาจสรุปลักษณะสำคัญของสิ่งซึ่งสมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

๑. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์วิชาการหรือศิลปะ

๒. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนและสังคม

---

[๓๔] อ้างถึงแล้ว, **การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม,** (ม.ป.ท., ๒๕๔๒)

ที่ได้มีการสืบทอดกันมา

๓. มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้

๔. มีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น

๕. หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปในที่สุด

King[๓๕] ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายทรัพยากรวัฒนธรรม ชาวอเมริกันระบุว่าทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resources) ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

๑. ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic properties)

๒. โบราณวัตถุสิ่งประดิษฐ์ (Artifacts)

๓. เอกสารโบราณ (Documents/ archives)

๔. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Physical environment related to culture) ได้แก่สถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงามและเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงอดีต (Aesthetic and associative places) และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built environment)

๕. ค่านิยม (Values)

๖. ทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ (Intangible resources) ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

๖.๑ แบบแผนวิถีการดารงชีวิต (Ways of life)

๖.๒ แบบแผนพฤติกรรม (Standard of practices)

๖.๓ ขนบธรรมเนียม/วิถีประชา (Norms)

๖.๔ ค่านิยม (Values)

๖.๕ ความเชื่อ (Beliefs)

๖.๖ ศาสนา (Religious)

๖.๗ แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Pattern of social interaction)

๖.๘ รูปแบบสถาบัน/ องค์กร (Organizations)

๒.๔.๔. หลักการและกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นระบบการดูแลเพื่อรักษาคุณค่าของทรัพยากรที่มีและมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในปัจจุบันและคนรุ่นหลังเป็นการให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงทรัพยากรวัฒนธรรมของคนรุ่นปัจจุบันหลักการสำคัญที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของตนเองโดยมีองค์ประกอบของชุมชนได้แก่คนหรือเจ้าของวัฒนธรรมวิธีการเทคโนโลยีและหน่วยงานรับผิดชอบเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการแต่ละขั้นตอนองค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วย

---

[๓๕] ปรีดา พูลสิน, **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส.** (กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔).

๑ .“คน” เป็นองค์ประกอบที่มีความสาคัญที่สุดเพราะเป็นแหล่งที่อุดมด้วยความรู้ประสบการณ์และเป็นผู้นาความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและเป็นกลไกสำคัญที่ทาให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชนเช่นประชาชนในพื้นที่และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดการศิลปวัฒนธรรม

๒ .“กระบวนการ” เป็นการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงประสานคนและความรู้เข้าไว้ด้วยกันโดยกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมผ่านการบอกเล่าพูดคุยจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่งและคนฟังมีการนาความรู้มาปฏิบัติและบอกต่อหมุนเวียนเป็นวงจรความรู้ภายในชุมชนและขยายออกไปนอกชุมชนดังนั้นกระบวนการจึงไม่มีวิธีการและกำหนดเวลาที่ตายตัว

การพัฒนาศักยภาพของ “คน” และ “กระบวนการ” จึงเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่สำคัญในกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพราะคนในชุมชนคือเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยเฉพาะผู้นาด้านวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งจาเป็นต้องมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมพร้อมทั้งรู้วิธีการและกระบวนการทางานที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการดาเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิดหลักการและกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อนามาใช้ในการวิเคราะห์การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนต่อไป[๓๖]

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

๑.แหล่งความรู้ในที่นี้หมายรวมถึงคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมชุมชนวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมซึ่งมีกระบวนการวิเคราะห์และถอดองค์ความรู้ต่าง ๆ นาคุณค่าที่ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่คนและสังคมปัจจุบันซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งเรียนรู้นับเป็นวิธีการ ถ่ายทอดความรู้อีกวิธีหนึ่ง

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงประสานคนความรู้และแหล่งความรู้เข้าไว้ด้วยกันโดยกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นแสดงถึงการมีส่วนร่วมของเจ้าของความรู้ ในการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งไม่มีวิธีการและกำหนดเวลาที่ตายตัว

จากแนวคิดและทัศนะข้างต้นทำให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้นั้นส่วนใหญ่นักวิชาการจะให้ความหมายไว้เป็นการจัดระบบความรู้ในองค์กรเพื่อเป็นการถ่ายทอด และอนุรักษ์ความรู้ไว้ โดยต้องมีแบบแผน ระบบระเบียบขั้นตอนในการถ่ายทอดและการปฏิบัติการ แต่ทางด้านงานวัฒนธรรม ทั้งประเภทจับต้องได้ หรือจับต้องไม่ได้นั้น มักจะพบเห็นในลักษณะความรู้ที่เป็นงานปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่ผ่านการเล่าสู่กันฟัง หรือ ปากต่อปาก ในการถ่ายทอดสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่หากมีการนำมาประยุกต์ใช้ บูรณาการกับหลักการจัดการความรู้องค์กร นำมามาปฏิบัติการกับชุมชน ก็จะทำให้ความรู้ทางด้านศิลปะ หรือวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ สามารถจัดทำขึ้นเป็นรูปแบบ

---

[๓๖] กนกวรรณ ชูชาญ, **การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นาชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม, วิทยาลัยนวัตกรรม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗-๗๘.

รูปธรรม และยังส่งเสริมทั้งการอนุรักษ์ และถ่ายทอดความรู้ อนุรักษ์ฟื้นฟูสืบทอดประเพณีและศิลปวัฒนธรรมในชุมชนซึ่งบทบาทหน้าที่การถ่ายทอด ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภายในชุมชนนั้นได้ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่อไป

๒.๕ แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนั้นถือว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญในงานพัฒนา เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือช่วยในการแก้ไขปัญหา และสร้างความสามัคคีในชุมชน กลุ่มองค์กรต่างๆ ให้สามารถระดมความสามารถในการจัดการทรัพยากร การร่วมกันตัดสินใจและร่วมกันดูแลกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นแนวคิดการมีส่วนร่วมนั้นมักมีความหมายหลายมิติ ขึ้นอยู่กับการศึกษา หรือจำแนกเฉพาะกรณี จึงมีการให้ความหมายจากนักวิชาการหลายท่าน ในมุมมองที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ถวิลวดี บุรีกุล อ้างถึงใน เอกสารการสอนชุดวิชาหลักการบริหารท้องถิ่น[๓๗] ได้ ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในเรื่องการพัฒนาชนบท หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย

โกวิทย์ พวงงาม[๓๘] การมีส่วนร่วม หมายถึง อำนาจในการตัดสินใจของบุคคล กลุ่มองค์กรในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความพร้อมกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการทำงานและจิตใจที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพความคิด ระบบความเชื่อและความยึดมั่นถือมั่นภายในตัวตนของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ[๓๙] ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตด้วยตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

---

[๓๗] ถวิลวดี บุรีกุล, **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักการบริหารท้องถิ่น**, (กรุงเทพฯ: ๒๕๕๔), หน้า๘-๔.

[๓๘] โกวิทย์ พวงงาม, **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**, (พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า๑๙๗.

[๓๙] ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา,** (พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว, ๒๕๕๒), หน้า๑๙๕.

ลิส (Lisk) [๔๐] ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของการเชื่อใจและการยอมรับตนเองเพื่อที่จะนาไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างยั่งยืนซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจ ระดับความไว้วางใจ และต้องครอบคลุมทัศนคติ ความคาดหวังและกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน

เสรี พงศ์พิศ[๔๑] การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน ทุนของชุมชน

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ[๔๒] การมีส่วนร่วม หมายถึง การได้รับความสนใจร่วมกัน มีเป้าหมายและต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งเห็นคุณค่า ของสิ่งที่จะทำเป็นเบื้องต้น การมีส่วนร่วมเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายในตัวของมันเอง ที่คนจะ รวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการมีส่วนร่วมเชิงเป้าหมาย การมีส่วนร่วมก็เป็น เครื่องมือบรรลุเป้าหมายเช่นกัน

ปรัชญา เวสารัชช์[๔๓] ได้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือทรัพยากรในส่วนของตนต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมพัฒนา

พิสิฐ ศุกรียพงศ์ และคณะ[๔๔] อธิบายถึงการมีส่วนร่วม (Public Participation) ว่า เป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทุกฝ่าย

---

[๔๐] ปรีดา เจษฎาวรางกุล, **การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี**, (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น,มหาวิทยาลัยขอนแก่หน้า, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔.

[๔๑] เสรี พงศ์พิศ, **ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข.** (พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์. ๒๕๕๓), หน้า๑๗.

[๔๒] สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, **ศัพท์พัฒนาเพื่อชุมชนและสังคม ขอนแก่น**, สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๓.

[๔๓] ปรัชญา เวสารัชช์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท**. (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

[๔๔] พิสิฐ ศุกรียพงศ์ และคณะ, **การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม**, (ม.ป.ป., ๒๕๔๖), หน้า ๒-๑.

จากความหมายการมีส่วนร่วมที่กล่าวมานั้น ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับชนชั้นในชุมชน ได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน และกิจกรรมนั้นมีเป้าหมายและต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน โดยประชาชนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาร่วมกิจกรรม ตั้งแต่ขั้นตอนในกระบวนการทำงานตั้งแต่การเริ่มกิจกรรมจนถึงขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นอาจจะมีการสนับสนุนที่แต่งต่างกันไปตามศักยภาพและความของบุคคลในชุมชน เช่น การสนับสนุนปัจจัย การสนับสนุนแรงงาน การสนับสนุนความคิดเห็น เป็นต้น นอกจากนี้การมีส่วนร่วมที่จะช่วยให้กิจกรรมที่วางเป้าหมายร่วมกันสำเร็จนั้นจะต้องอาศัยความเชื่อใจกันในกลุ่มด้วย

๒.๕.๒ กระบวนการการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร[๔๕] ได้สรุปถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมว่า การตัดสินใจ (Decision making) ของประชาชนที่นักพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา จึงถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยกระบวนการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อ กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้

๓. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

๕. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

บัญชร แก้วส่อง[๔๖] ได้กล่าวถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมจะต้องมีกระบวนการทั้งหมด ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planinig) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และประการสำคัญคือการตัดสินใจ

๒. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ และ

---

[๔๕] ปาริชาติ วลัยเสถียร, **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**, หน้า. ๑๔๓.

[๔๖] บัญชร แก้วส่อง, **องค์การ :การจัดการและการพัฒนา**, กรุงเทพฯ ห้างหุ้นส่วนจำกัด : ทิพยวิสุทธ์, ๒๕๔๕), หน้า๔๕.

บริหารใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมการเงินและการบริหาร

๓. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ ให้เกิดประโยชน์ เป็นการเพิ่มระดับการพึ่งตนเอง และควบคุมทางสังคม

๔. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining benefits) เป็นการแจกจ่ายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม อาจเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุ

๖. การประเมินผลการพัฒนา (Evaluating development) เป็นการประเมินผลเพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ[๔๗] ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. ลักษณะการสนับสนุนทรัพยากร เป็นการสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินงาน การติดตามและประเมินผล ๒. ลักษณะโดยมีส่วนร่วมในอำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมี ส่วนร่วมนี้ แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมบางส่วนเพราะในหลายกรณีประชาชนไม่สามารถเข้าร่วมในการตัดสินใจ ทางออกที่ควรเป็น คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) แก่ประชาชน

เอกสารการสอนชุดวิชาหลักการบริหารท้องถิ่น[๔๘] กล่าวว่า การจัดแบ่งประเภทของลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น พิจารณาได้จากเกณฑ์ในการพิจารณาหลายประการ พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทางตรงและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทางอ้อม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทางตรง เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมโดยตรงที่ประชาชนสามารถเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง ไม่ว่าเป็นเรื่องบริหารงานกำหนดนโยบาย รวมทั้งการตัดสินใจในการดำเนินงานต่างๆ ด้วยตนเอง โดยกระบวนการหรือกลไกลในการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจโดยมิใช่เกิดขึ้นด้วยการถูกบังคับ

๒. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทางอ้อม ซึ่งเป็นลักษณะของการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมได้บ้าง โดยมิได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง เช่น ผ่านการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนเข้าไปทำหน้าที่และเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเลือกตั้งได้โดยเสรี โดยกระบวนการ

---

[๔๗] ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**, (พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว), ๒๕๔๘, หน้า ๒๐๘-๒๐๙.

[๔๘] ถวิลวดี บุรีกุล. **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักการบริหารท้องถิ่น**. (กรุงเทพมหานคร:, ๒๕๕๔)., หน้า.๘-๑๐.

หรือกลไกในการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีลักษณะเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ มิใช่เกิดขึ้นจากการถูกบังคับ

ส่วนลักษณะของการมีส่วนร่วมที่นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้สรุปและประยุกต์จาก Brenes (๑๙๙๔, P๔) อ้างถึงใน นรินทร์ชัย พัฒนพงศา[๔๙] นั้น กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เน้นการเข้ากิจกรรมกระบวนการ โดยแบ่งเป็น ๑๐ ประการ คือ

๑. มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแนวทางดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลใด กลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และโดยวิธีใด

๒. ระยะเวลาสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ

๓. การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เมื่อเกิดภัยพิบัติ สมาชิกแต่ละคนก็ช่วยกัน เมื่อหมดภัยแล้วก็กลับไปแยกกันอยู่ตามเดิม

๔. จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง หรือจะให้เป็นแนวทาง คือ จะให้เพียงบุคคลต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้ว หรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำได้ดี ซึ่งทำให้งานเกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น

๕. การมีส่วนร่วม มีทั้งมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดย (๑) ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคนมามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันดีมากขึ้น (๒) ด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติ ที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกัน

๖. สถานการณ์มีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แข็งขัน มิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเอง จะให้มีผู้ร่วมสั่งว่ามาร่วมกันให้เต็มที่ การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิดประชาสังคม มีจิตสาธารณะ เคารพ หลายความคิด จะทำให้มุมมองกว้างขึ้น

๗. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา หากเกิดขึ้นได้ คือ ให้มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย จะเป็นเสมือนการให้การศึกษาแก่สังคมไปในขณะเดียวกัน

๘. การมีส่วนรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม จะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหาแล้วจะนำความมุ่งมั่นที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยกัน

๙. คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่ มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคนคล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่งๆ มักมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

๑๐. ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะปนอารมณ์ขันประกอบไปด้วย เพราะในสังคมไทยการมีอารมณ์ขัน จะช่วยให้บรรยากาศการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ดี

---

[๔๙] นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒, เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า.๑๕

๒.๕.๓ ระดับของการมีส่วนร่วม

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) อ้างถึงใน โกวิทย์ พวงงาม[๕๐] ได้แบ่งระดับของการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑.การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบไปด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ กำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะ เป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม หรือการตัดสินใจ ในช่วงการดำเนินกิจกรรม

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการโดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ

๓.การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุกๆ ด้าน

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุม ตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา[๕๑] กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมตามแนวทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ดังต่อไปนี้

๑. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่า สิ่งใดที่เป็นปัญหา-รากเหง้าของปัญหา

๒. ร่วมค้นหาว่า สิ่งที่จำเป็นของตน พวกตน ในปัจจุบัน คืออะไร เช่น

๒.๑ ร่วมคิดช่วยตัวเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อน-หลัง

๒.๒ วางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องๆ

๒.๓ ร่วมระดมความคิดถึงทางเลือกต่างๆ และเลือกทางเลือกทางเลือกที่เหมาะสม

๒.๔ ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ แล้วร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นๆ

๒.๕ ร่วมติดตามการดำเนินงาน และประเมินผลการดำเนินงาน

๒.๖ ร่วมรับผลประโยชน์ หรือร่วมเสียผลประโยชน์ จากการดำเนินการ

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ อ้างถึงใน เอกสารการสอนชุดวิชาหลักการบริหารท้องถิ่น[๕๒] กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมน้อยๆ ไปจนถึงการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในระดับการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ประชาชน (Empowerment) ซึ่งประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจหรือมีหน้าที่ประสานงาน จัดหาข้อมูล สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนและนำเสนอทางเลือกเพื่อการตัดสินใจ

---

[๕๐] โกวิทย์ พวงงาม, **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**, หน้า.๑๙๐.

[๕๑] นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**, หน้า๒๑.

[๕๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า๘-๘

๒. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) หรือร่วมมือร่วมแรง ซึ่งเป็นการให้บทบาทประชาชน

๓. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน การแลกเปลี่ยนความเห็นข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างจริงจังและมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ

๔. การเข้ามามีส่วนร่วมในระดับหารือ (Consult) หรือฟังความคิดเห็น ซึ่งเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก ความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจเป็นอำนาจของหน่วยงานรัฐ เช่นการสำรวจความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ เป็นต้น

๕. การมีส่วนร่วมในระดับข้อมูลข่าวสาร (Inform) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ต่ำที่สุดซึ่งบทบาทของประชาชนมีน้อยมาก เพราะรัฐจะให้ข้อมูลกับประชาชนเพียงด้านเดียวโดยไม่มีโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น เช่น การทำป้ายประชาสัมพันธ์ การแจกวารสาร เป็นต้น

จินตนา สุจจานันท์[๕๓] ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น ๗ ระดับเช่นเดียวกัน ดังนี้

๑. การถูกบังคับ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง เป็นระดับที่ไม่มีส่วนร่วม

๒. การถูกล่อ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ เป็นระดับที่ไม่มีส่วนร่วม

๓. การถูกชักชวน การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนถูกชักชวนให้เข้าร่วมโครงการที่ถูกคิดและวางแผนจากทางราชการ มีส่วนร่วมน้อย

๔. การถูกสัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ผู้ที่วางแผนโครงการจะสำรวจปัญหาความต้องการของประชาชนโดยการประชุม และสัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาคืออะไรจะวางแผนแก้ไขปัญหาอย่างไร มีส่วนร่วมปานกลาง

๕. การมีโอกาสเสนอความคิดเห็น การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการและการดำเนินการตามโครงการแต่การตัดสินใจยังเป็นของส่วนราชการ มีส่วนร่วมปานกลาง

๖. การมีโอกาสเสนอโครงการ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนมีโอกาสเสนอโครงการประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไร แก้ไขได้อย่างไร วิธีใดดีที่สุด จนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติในโครงการ มีส่วนร่วมระดับสูง

๗. การมีโอกาสตัดสินใจ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินโครงการ มีส่วนร่วมในอุดมการณ์

---

[๕๓] จินตนา สุจจานันท์, **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน**, หน้า๔๙.

ภาพที่ ๒.๗ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม

เทคนิคการมีส่วนร่วม ได้แก่

(๑) การเชิญประชาชนมาเป็น “คณะทำงาน” หรือ “คณะที่ปรึกษา” (Citizens Advisory Group) ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐ ผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนในลักษณะ “ผู้ร่วมโครงการ” (Partnership) ก่อให้เกิดการใกล้ชิดในแง่ของข้อมูล และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้ความคาดหวังสอดรับกันมากยิ่งขึ้น

(๒) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะกลุ่มย่อย อันจะเกิดผลต่อการรับรู้และเข้าใจของประชาชนมากยิ่งขึ้น ประเด็นสำคัญที่ต้องระมัดระวัง คือ ไม่ควรทำให้กระบวนการนี้ถูกตั้งข้อสังเกตว่า “กำลังได้รับการเกลี้ยกล่อม”

(๓) การสัมภาษณ์ การดำเนินการในลักษณะนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของการสร้างความสามารถเพื่อรับรู้ถึงข้อมูล และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้เป็นอย่างดี ทั้งเชิงลึกและกว้างว่า กลุ่มเป้าหมายต้องการอะไร และไม่ต้องการอะไร และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอะไรที่จะก่อให้เกิดผลในมิติต่างๆ ต่อการดำเนินโครงการ

(๔) การจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ที่ใช้กันในยุคปัจจุบันคือ “เวทีประชาพิจารณ์” (Public Hearing) วัตถุประสงค์หลักของการทำประชาพิจารณ์ คือ “การมาเพื่อฟังความคิดของกันและกัน” ฟังว่าอีกฝ่ายหนึ่งจึงคิดอย่างนั้น และอีกฝ่ายมาฟังข้อมูลอีกด้านหนึ่งว่าเพราะเหตุไร ฝ่ายตรงข้ามจึงเข้าใจอย่างนั้น เมื่อฟังจบก็จะทำให้เกิดคำถามว่า “ถ้าเราเป็นเขา เราจะทำอย่างไร” ประเด็นคือ การมาประชุมเพื่อมารับฟังมิใช่การมาพูดในสิ่งที่ตัวเองต้องการ และชี้ให้เห็นถึงจุดด้อยของคนอื่น และยกย่องในประเด็นของตัวเอง หากเป็นเช่นนี้ การจัดเวทีในลักษณะนี้ทำให้เกิดปัญหา และเกิดความรุนแรงกันในที่สุด ทางออกคือ ก่อนที่จะนำเสนอรูปแบบของการฟังแบบ “เป็นทางการ”)Formal) ควรที่จะริเริ่มทำกระบวนการอื่นๆ ที่ไม่เป็นทางการก่อน เช่น การเข้าไปหา และพูดคุยกับคนในหมู่บ้าน หรือครอบครัวต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อนำประเด็นดังกล่าวเข้าไปสู่เวทีที่เป็นทางการ หากมิได้ข้อ

ยุติ หรือบทสรุปที่ชัดเจน และสิ่งสำคัญก็คือ เวทีประชาพิจารณ์นั้นมิใช่สถานที่ที่จะนำไปสู่ "การตัดสินใดๆ" หรือลงประชามติ หากแต่เป็นการไปสู่เวทีเพื่อรับฟังกันและกันอย่างเรียนรู้ และเข้าใจ

(๕) การหยั่งเสียง วิธีการนี้สามารถทำให้ได้ข้อยุติ และบทสรุปได้ในระดับหนึ่งเกี่ยวกับความต้องการของชุมชน อันเนื่องมาจากการประเมินทัศนคติเชิงปริมาณของบุคคลในชุมชน ประดุจการทำโพล (Poll Watch) เพื่อให้ได้ความคิดเห็น หรือความรู้ก่อนที่จะดำเนินโครงการ ขณะดำเนินโครงการ รวมไปถึงหลังจากการสิ้นสุดของโครงการ

(๖) การใช้วิธีการสนทนาประชาคม หรือสานเสวนาประชาคม (Citizens Dialogue) วิธีการนี้เป็นกระบวนการในการพบปะเพื่อพูดคุย และหารือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยมีการนำเสนอทางเลือกของการพัฒนา หรือแนวนโยบายทางเลือกหลายด้าน เพื่อให้ประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนที่เกิดจากการสุ่ม (Random) หรือตัวแทนของประชาชนที่ได้รับการเสนอชื่อจากชุมชน เพื่อเข้าสู่เวที เพื่อวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ ความพอใจ หรือไม่พอใจต่อทางเลือกที่มีอยู่ กลุ่มนี้อาจจะไม่ยอมรับทางเลือกที่จัดเตรียมเอาไว้ล่วงหน้า แต่อาจจะยอมรับทางเลือกที่มีการเสนอขึ้นมาใหม่ก็ได้

ทั้งนี้ ก่อนเข้าสู่เวที หรือห้องประชุมอย่างเป็นทางการ คณะผู้จัดทำอาจสร้างกระบวนการวิเคราะห์ หรือสำรวจความเข้าใจของผู้ร่วมประชุมก่อน (Pre-test) และหลังจากที่ได้มีการศึกษาเอกสารต่างๆ แล้ว จึงนำเข้าสู่กระบวนการสำรวจความเข้าใจอีกครั้ง (Post-test) ว่าเข้าใจในประเด็นต่างๆ ชัดเจนหรือไม่ หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ห้องประชุมเพื่อทำการสนทนา (Dialogue) ในระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด เพื่อพิจารณาทางเลือกต่างๆ ว่าเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร การพิจารณาในแต่ละทางเลือกอาจจะแยกเป็นห้องๆ ก็ได้ กล่าวคือ หนึ่งห้อง ต่อหนึ่งทางเลือก เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้วิเคราะห์ในแต่ละทางเลือกจนครบทุกทางเลือก หากพิจารณาครบทุกทางเลือกแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมอาจเสนอทางเลือกใหม่ขึ้นมาเพื่อพิจารณา และอาจจะยอมรับในทางเลือกใหม่ที่ได้รับการเสนอขึ้นมาใหม่ก็ได้ เมื่อได้พิจารณาทางเลือกเก่า และทางเลือกใหม่จนครบทุกประเด็นแล้ว จึงเข้าสู่กระบวนการของการลง "ฉันทามติ" (Consensus) จะมุ่งไปที่ความพอใจของทุกฝ่ายเป็นที่ตั้ง โดยมิได้มีการลงคะแนนเพื่อโหวตแต่ประการใด ซึ่งวิธีการนี้ต้องใช้เวลาในการดำเนินการ แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือ (๑) ทุกฝ่ายพอใจ (๒) ปฏิบัติได้ และ (๓) ไม่ผิดกฎหมาย[๕๔]

การมีส่วนร่วม เป็นการเข้าไปเกี่ยวข้องทางความคิด จิตใจ อารมณ์ และทางกาย การมีส่วนร่วมมีความหมายมากกว่าการเป็นส่วนหนึ่ง มีความหมายทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังมีความหมายที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านความสามารถ เวลา และโอกาสที่จะมีส่วนร่วมจึงต้องมีทั้งผู้กระทำ ผู้ถูกกระทำหรือผู้รับ และสาธารณชน ผู้เป็นบริบทของการกระทำ

เทคนิคการมีส่วนร่วมก็เป็นหลักการหนึ่งที่สามารถช่วยให้ประชาชนได้เข้ามาร่วมจัดการกิจกรรมที่ต้องการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน โดยมีกระบวนการตั้งแต่การเริ่มต้นวางแผน ประชาพิจารณ์ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มของชุมชน และการปฏิบัติกิจกรรมในโครงการที่เกี่ยวกับการสร้างและการอนุรักษ์สิ่งสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะในชุมชนก็ต้องมีหลักการและเทคนิคการมีส่วนร่วม

---

[๕๔] วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, หน้า ๑๓๐.

นำมาประยุกต์ใช้จึงทำให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างศิลปินและกลุ่มประชาชน นำไปสู่การทำงานศิลปะสู่ชุมชนต่อไป

๒.๖ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่กรณีศึกษา

ที่ตั้งและอาณาเขต

หมู่บ้านภูเวียง ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ระยะทางห่างจากตัวอำเมืองน่านประมาณ ๓๐ กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ จรดกับ หมู่บ้านผาขวาง หมู่ที่ ๔ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

ทิศตะวันออก จรดกับ หมู่บ้านสาระสุขสันต์ หมู่ที่ ๖ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

ทิศใต้ จรดกับ หมู่บ้านห้วยปุก หมู่ที่ ๙ ต.สะเนียน อ.เมือง จ.น่าน

ทิศตะวันตก จรดกับ หมู่บ้านน้ำง้าว หมู่ที่ ๕ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

จำนวนประชากร ทั้งสิ้น ๒๐๖ คน แบ่งเป็นชาย ๑๒๓ คน หญิง ๑๓๗ คน

จำนวนหลังคาเรือน ๗๙ หลังคาเรือน

สถานที่ราชการ ประกอบด้วย วัด ๑ แห่ง คือ วัดภูเวียง

หน่วยธุรกิจในชุมชน ประกอบด้วย ร้านค้าขนาดเล็ก ๒ แห่ง, โรงสีข้าว ๑ แห่ง

ภูมิประเทศ

ภูมิประเทศพื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่ราบส่วนใหญ่เป็นภูเขา และติดกับพื้นที่ป่าต้นน้ำ และบางส่วนเป็นพื้นที่ราบ พื้นที่ส่วนใหญ่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ มีป่าเบญจพรรณ หรือป่าดงดิบที่อุดมไปด้วยพันธุ์ไม้ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านทั้งหมด ๕ สาย ได้แก่ ๑.แม่น้ำงาว ๒.แม่น้ำห้วยติ้ว ๓. แม่น้ำห้วยตอง ๔.แม่น้ำห้วยม่วง และ ๕. แม่น้ำสาระ ซึ่งแม่น้ำทั้ง ๕ สายนี้ เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญแก่การใช้ในการดำรงชีวิตและใช้เพื่อการเกษตรกรรมของชุมชน[๕๕]

สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากภูมิประเทศของชุมชนบ้านภูเวียง เป็นพื้นที่อยู่ทางภาคเหนือ จึงได้รับอิทธิพลจากลมทะเลน้อยมาก ส่งผลให้อุณหภูมิและฤดูการต่างกันมาก ซึ่งอุณหภูมิ ประกอบด้วย ๓ ฤดูกาล อันได้แก่ ฤดูหนาว ฤดูฝน ฤดูร้อน

ฤดูหนาว เป็นฤดูท่องเที่ยวทางธรรมชาติของภาคเหนือ โดยฤดูหนาวนั้น จะเริ่มตั้งแต่ช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ของทุกปีโดยประมาณ

---

[๕๕] สัมภาษณ์, แม่อุ๊ยสร้อย คำมี อายุ ๗๘ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ฤดูฝน อยู่ในช่วงระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปีโดยประมาณ โดยจะมีฝนตกต่อเนื่องเป็นระยะเวลาทั้งสิ้นประมาณ ๕ เดือน ซึ่งฝนจะตกชุกหนักในเดือนสิงหาคม และเดือนกันยายน

ฤดูร้อน จะเริ่มร้อนจากเดือนมีนาคมไปจนถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปีโดยประมาณเป็นฤดูกาลที่มีอากาศร้อนอบอ้าว และแห้งแล้งไปทั่ว โดยเฉพาะยิ่งในช่วงเดือนมีนาคมจนถึงเดือนเมษายน แม้จะมีอากาศที่ร้อนอบอ้าวดังกล่าวไป แต่ฤดูกาลนี้ก็เป็นฤดูกาลท่องเที่ยวอีกฤดูกาลหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเทศกาลสงกรานต์ โดยทางภาคเหนือนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

โดยฤดูกาลต่าง ๆ ทั้ง ๓ ฤดูกาลนี้ ล้วนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงหลังหน้าหนาวประมาณต้นปี ด้วยความที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำ อาชีพเกษตรกรรม ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่ว่างงาน จึงทำให้มีอิทธิพลต่อชาวบ้านคือ เมื่อว่างงานก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมในชุมชนขึ้น นำไปสู่การเข้าวัดทำบุญ หรือการร่วมใจกันพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน ณ บริเวณลำน้ำงาวเป็นต้น[๕๖]

วิถีชีวิตของคนในชุมชน

วิถีการดำรงชีวิตคล้ายกับชนบททั่วไป คือ อยู่แบบเรียบง่าย มีการพึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีความสัมพันธ์เอื้อเฟื้อเกื้อกูลที่อยู่ร่วมกันกับสิ่งต่างๆ ได้อย่างสันติ และประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำไร่ข้าวโพด การทำสวนยางพารา การทำสวนไม้สักทอง สวนแก้วมังกร สวนส้ม สวนกล้วย สวนไผ่ เพื่อเก็บหน่อไม้นำไปแปรรูป หรือขาย การปลูกข้าวไร่ เพื่อนำผลิตมาบริโภคเองหรือจำหน่าย อาชีพรองลงมา คือ อาชีพค้าขาย ซึ่งสินค้ามาได้มาจากผลผลิตจากการเกษตรที่ผลิตในชุมชน เป็นต้น[๕๗]

เชื้อชาติ

ชาวบ้านภูเวียงมีเชื้อสายไทลื้อ และเป็นกลุ่มลื้อยอง จากประวัติศาสตร์ชุมชนที่ชาวบ้านได้เล่านั้น ชาวไทยลื้อภูเวียง อพยพมาจากเมืองสิบสองปันนา ประเทศจีน ที่ถูกกวาดต้อนโดยผู้ครองนครเมืองน่าน คือ พระเจ้าสุริยพงษ์ผลิตเดชฯ ที่ได้กวาดต้อนชาวไทยลื้อสิบสองปันนาประมาณ ๒,๐๐๐ คน มาอยู่ในอาณาเขตเมืองน่านในสมัยนั้น ตั้งแต่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มาถึง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน โดยเป็นกลุ่มลื้อที่เรียกว่าลื้อลๅ ซึ่งต่างจากไทลื้อที่หมู่บ้านภูเวียง ซึ่งเป็นไทลื้อ แบบลื้อ

---

[๕๖] สัมภาษณ์, แม่จินดา ขัดทิศ อายุ ๖๘ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

[๕๗] สัมภาษณ์, แม่พิจิตรา ดวงอุดทา อายุ ๖๘ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

[๕๘] สัมภาษณ์, แม่อุ๊ยบัว ดวงอุดทา อายุ ๗๔ ปี , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ยอง ที่มาจากเมืองพงในสิบสองปันนาเช่นกัน ลื้อยองนั้นได้ถูกกวาดต้อนมาอยู่ก่อนหน้านี้ โดยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เป็นเจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ ๖๒ แห่งราชวงศ์หลวงติ๋นมหาวงศ์ นอกจากนี้ในตำนานของชุมชน ไทลื้อที่หมู่บ้านภูเวียงแห่งนี้ยังมีหน้าที่ฝึกช้างรบ ม้ารบให้เจ้าเมืองในครั้งอดีต จึงทำให้เรียกว่าบริเวณพื้นที่แห่งนี้เรียกว่า “ขุมช้าง”[๕๘]

ภาษา

ภาษาพูดของชาวภูเวียงในอดีตพูดภาษาไทลื้อ แต่ในปัจจุบันการพูดภาษาไทลื้อจะพูดในเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป แต่กลุ่มคนช่วงอายุตั้งแต่ ๔๕ ปีลงมาจะไม่ค่อยใช้ภาษาไทลื้อและเริ่มเลือนรางลง ซึ่งในปัจจุบันคนภูเวียงส่วนใหญ่จะพูดภาษาล้านนาส่วนใหญ่ส่วนสำเนียงจะออกสำเนียงคล้ายกับลำปาง เชียงราย พะเยา จะไม่ออกสำเนียงล้านนาของจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนภาษาเขียนนั้นใช้ภาษาไทยกลาง[๕๙]

ประเพณีวัฒนธรรม

ชาวบ้านภูเวียงมีจำนวนประชากรจำนวนไม่มากนัก ประกอบกับผสมผสานระหว่างเชื้อชาติระหว่างไทลื้อ กับคนพื้นเมืองไทยญวน หรือไทล้านนา ประกอบกับพื้นที่ไม่ได้ห่างจากตัวอำเภอเมืองน่านมากนัก จำให้เกิดการผสมผสานเกิดการกลืนวัฒนธรรม กลายเป็นวิถีวัฒนธรรมแบบคนเมือง แต่ด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านภูเวียงทำให้พิธีกรรมได้ลดขั้นตอนไป และบางอย่างได้เพิ่มกระบวนการมากขึ้น เช่น การแต่งงานในอดีตนั้น เป็นพิธีที่เรียบง่าย เพียงนำเทียนมา ๒ คู่ นำไปสู่ขอและผูกข้อมือโดยผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ก็สามารถอยู่กินเป็นสามีภรรยาได้ แต่ปัจจุบันมีพิธีที่ใหญ่โต และไม่แตกต่างกับพิธีแต่งงานในเมือง

วัฒนธรรมของชุมชนบ้านภูเวียงตั้งแต่การเกิด จนถึงการตาย อาทิ เช่น มีการผูกข้อมือเด็กที่เกิดใหม่โดยคนเฒ่า คนแก่ หรือพระสงฆ์คล้ายๆ พิธีรับขวัญ เวลามีคนปุวยแต่อาการไม่ทุเลา ก็จะมีการตานข้าวฟ่น (การใส่ข้าวลดเคราะห์ หรือ สะเดาะเคราะห์) และพิธีสืบชะตา

วัฒนธรรมเกี่ยวกับการตาย ศพผู้ตายจะนำไปสวดทำบุญที่บ้านของผู้ตาย เมื่อเผาแล้วจะมีพิธีเก็บกระดูก เพื่ออุทิศส่วนกุศลอีกครั้งหนึ่ง

วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น พิธีแฮกข้าวไร่ หรือพิธีทำขวัญข้าว เป็นต้น

วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา ชุมชนบ้านภูเวียงจะมีประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่น เช่น การตานเจดีย์ข้าวเปลือก โดยมีคติมาแต่โบราณว่า เมื่อเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวนำข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว ทุกบ้านต้องทำพิธี "แรกตักข้าว" คือเป็นวันแรกที่จะทำการตักข้าวที่เก็บเกี่ยวจากปีก่อนออกจากฉางมา ทำการสี

---

[๕๙] สัมภาษณ์, พ่ออุ๊ยแสน ดวงอุดทา อายุ ๘๒ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

โดยกำหนดวันแรกตักไว้ มีความเชื่อว่าถ้าตักข้าวเก่าในฉางออกมาก่อนวันที่กำหนดนี้ ข้าวในฉางจะถูกผีตะมอย กิน คือถ้าตักหนึ่งขัน ข้าวในฉางก็จะหายไปหนึ่งขัน เพื่อไม่ให้นำข้าวใหม่มาสีกินก่อนเวลาอันควร โดยคตินี้น่าจะมาจากอุบายของคนโบราณและสอดคล้องกับสภาพของข้าวใหม่ที่เก็บเกี่ยวในปีก่อน โดยก่อนที่จะถึงเดือน ๓ ข้าวใหม่จะยังไม่แห้งดี ไม่สมควรแก่การบริโภค แต่เมื่อถึงเดือน ๓ ข้าวก็จะแห้งพอสมควรที่จะนำไปสีนำมารับประทานได้ และเพื่อให้ใช้ข้าวเก่าค้างยุ้งมารับประทานให้หมดไม่เหลือทิ้งไว้ ทำนองได้ใหม่ไม่ลืมเก่านั่นเอง

ประเพณีที่คล้ายกับชุมชนอื่นๆ ได้แก่ การตานไม้ค้ำศรี (ไม่สะ-หรี) ประเพณีสรงน้ำพระพุทธ ประเพณีถวายผ้ากฐิน ผ้าปุา ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น การเลี้ยงผีปุา ผีดง ซึ่ง เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านภูเวียง เพราบริเวณที่ทำกินของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่เป็นปุาเขา ดังนั้นการทำ เกษตรหรือการทำงานที่เกี่ยวข้องกับปุาจึงมีการเลี้ยงผีปุา ผีดง (ผีป่า ผีดง คือ ผู้รักษาปุา) เพื่อแสดงความขอบคุณเทวา ผู้รักษาป่า ที่ปกปักรักษาปุาไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ให้ชาวบ้านมีน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ และเป็นการเตรียมตัวเพื่อรับฤดูการทำการเกษตร[๖๐]

อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่หลังวัดภูเวียง ห่างจากวัดภูเวียงประมาณ ๕๐ เมตร พื้นที่ทั้งหมดเมื่อรวมกันแล้ว มีเนื้อที่ประมาณ ๓๐ ไร่เศษ โดยจากประวัติความเป็นมานั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้มีการสำรวจพื้นที่จากโครงการ “เติมเต็มพระพุทธรูป เติมเต็มจิตพุทธะ” ของ มานิตย์ กันทะสัก จากคณะประมากรรมภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปกร และ ดาบตำรวจ สมเกรียติ กาติน จากคณะโรงเรียนชีวิต จ.ลำปาง รวมถึงชาวบ้านส่วนหนึ่ง เพื่อสำรวจพื้นที่ ในการปั้นพระพุทธรูป โดยจากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นนั้น พบว่า เหมาะต่อการทำโครงการอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ยังคงความเป็นธรรมชาติไว้อย่างมาก มีความสงบ เงียบ มีแม่น้ำล้อมรอบ คือ แม่น้ำงาว จากนั้นจึงได้มีการจัดประชุมกับเจ้าของพื้นที่ทั้งหมด จำนวน ๑๑ ท่าน เพื่อทำการอธิบายวัตถุประสงค์ของโครงการ และเพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ของพระพุทธศาสนา และจากการประชุมจึงได้ตั้งลงความเห็นและได้ตั้งชื่อสถานที่ปฏิบัติโครงการนี้ว่า “อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว” เนื่องจากเหตุผลที่ว่า[๖๑]

๑. บริเวณหมู่บ้านภูเวียงและบริเวณอุทยานธรรมลำน้ำงาว เป็นสถานที่ร่มรื่น สงบเงียบตลอด จนชาวบ้านให้ความสำคัญ และมีความผูกพันกับบริเวณพื้นที่บริเวณนี้อยู่ เนื่องจากอุทยานธรรมลำน้ำงาวเคยเป็นสถานที่ตั้งหมู่บ้านมาก่อน

๒. บริเวณอุทยานธรรมลำน้ำงาว มีอณาเขตด้านหน้าติดกับแม่น้ำงาว ซึ่งแม่น้ำงาวนี้ ได้โอบล้อมอาณาเขตบริเวณอุทยานธรรมลำน้ำงาว ให้มีลักษณะเป็นรูปรวงผึ้ง หรือรูปคล้ายหอยสังข์ ซึ่งเหมาะต่อการที่จะสร้างพระพุทธรูปและเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

---

[๖๐] สัมภาษณ์, แม่อุ๊ยบัว ดวงอุดทา อายุ ๗๔ ปี , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

[๖๑] มานิตย์ กันทะสัก, **เติมเต็มพระพุทธรูปเติมเต็มจิตพุทธะ**, (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาทัศนศิลป์, มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๓), หน้า ๗๑.

๓. บริเวณอุทยานทำลำน้ำงาว มีด้านทิศใต้ติดกับภูเขา ซึ่งเป็นป่าไม้ ทำให้ดูเหมือนว่าอุทยานธรรมลำน้ำงาว มีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาลโดยปริยาย

๔. มีแม่น้ำไหลผ่านหมู่บ้าน และบริเวณอุทยานธรรมลำน้ำงาว โดยไหลขั้นกลางระหว่างบริเวณที่เป็นเขตหมู่บ้าน กับบริเวณของเขตอุทยานธรรมลำน้ำงาว โดยแบ่งเขตบริเวณที่ชัดเจน

โดยผู้บริจาคพื้นที่ทั้งหมดนั้นประกอบด้วย ๑. นายถนอม กาวินคำ ๒. นางปุด ดวงอุดทา ๓. นางบัวลอย พาสี ๔. นางดวงจันทร์ ระวิโสด ๕. นางหมาย อะนามา ๖. นางสรอย คำมี ๗. นายผจญ อะนามา ๘. นางทอง อุตพรม ๙. นางนิด กาติน ๑๐. นายบุญหนัก ศรีวัง ๑๑. นางปริม อ่องคำ เมื่อได้พื้นที่อุทยานธรรมลำน้ำงาว แล้วนั้น ทางโครงการได้สร้างพุทธรูป “พระพุทธมหาเมตตรัยโย” พร้อมกับการสร้างศาลาปฏิบัติธรรมในการสร้างในครั้งนั้นซึ่งสร้างอยู่ภายในเขตวัดภูเวียง และในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้สร้างศาลาปฏิบัติธรรม “ชีวิตสุดท้ายทางธรรม”ด้านในอาคารได้สร้าง **พระพุทธมหาโพธิปัญญา** เป็นพระพุทธรูปประจำอุทยานธรรมลำน้ำงาว จากกระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่ยังไม่แล้วเสร็จ เนื่องจาก ฐานพระพุทธรูปยังไม่มีการประดับตกแต่ง ให้ได้ตามจิตเจตนา จึงได้มีโครงการ ประดับกระจก ประดับธรรม ฐานพระพุทธมหาโพธิ์ปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาวดังกล่าว[๖๒]

ปัจจุบันอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวได้มีกิจกรรมในการการส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และมีพุทธศาสนิกชนเข้ามาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และไม่เพียงแค่ชุมชนในภูเวียงเท่านั้น ยังมีพุทธศาสนิกชนจากหลายๆ ที่เข้ามาร่วมปฏิบัติธรรม และยังขยายกิจกรรมนอกเหนือจากการปฏิบัติธรรม ยังเป็นการส่งเสริมการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม อาทิ การทอดกฐิน (จุลกฐิน) การส่งเสริมความรู้แก่เยาวชนในด้านการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี การสร้างฝายแม้ว เป็นต้น จากพัฒนาการของชุมชน จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ช่วงระยะเวลาที่เกิดอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวนั้น ชุมชนเริ่มมีปรากฏการณ์ในทิศทางที่ดีขึ้นในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเนื่องจากการที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางที่นอกเหนือจากการยึดเหนี่ยวของจิตใจยังเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ผ่านการทำกิจกรรมต่างๆคนแล้วที่จะนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

---

[๖๒] มานิตย์ กันทะสัก, **เติมเต็มพระพุทธรูปเติมเต็มจิตพุทธะ**, หน้า ๗๑.

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นำชัย เฟื่องอาวรณ์ และคณะ[๖๓] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน" พบว่า การสร้างสรรค์เพื่อแสดงออกถึงทัศนคติที่ดีงามจากความแปรเปลี่ยนที่อัปลักษณ์ทั้งทางรูปลักษณ์และความรู้สึก ซึ่งมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากความแปรเปลี่ยนในรูปลักษณ์ของสรรพสิ่งอันมาจากความไม่เที่ยงแท้ โดยอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากความไม่เที่ยงแท้นี้ก่อให้เกิดทุกขเวทนาความสลดสังเวช ความน่าสะพรึงกลัว สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นสิ่งน่ารังเกียจทางความรู้สึกที่ผู้คนไม่อยากจะสัมผัส ข้าพเจ้าจึงได้นารูปทรงที่แปรเปลี่ยนของซากสังขารจากวัตถุทางสังคมอันเกิดจากโศกนาฏกรรมของมนุษย์ที่มีลักษณะแสดงถึงความอัปลักษณ์ทั้งทางรูปลักษณ์และความรู้สึก มาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะรูปแบบประติมากรรมสื่อผสม ด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบประเพณีไทย เพื่อแสดงความงามที่มาจากสิ่งแสดงความไม่เที่ยงแท้ และการปรุงแต่งบนรูปทรงที่อัปลักษณ์ ผสมผสานเชื่อมโยงไปสู่คติธรรมทางพระพุทธศาสนา

อัศวิณีย์ หวานจริง[๖๔] ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจก เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น" เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจก ไว้บนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทางชุมชนมีความต้องการจะบันทึกภาพประวัติศาสตร์รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนสมัยโบราณ ไว้บนผนังวิหาร ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงสร้างองค์ประกอบของภาพ ให้เน้นแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับตำนานประวัติศาสตร์ของชุมชนฮอดในอดีต โดยผู้วิจัยได้สอดแทรกภาพวัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนลงไปในภาพด้วย และจากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลงานวิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้เพิ่มเติมอีกมาก จึงเข้าใจถึงความรู้สึกในความภาคภูมิใจของชุมชน เพราะพื้นที่นี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย ที่กำลังถูกหลงลืม ให้เลือนหายไปกับกาลเวลา

ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมกระจกครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการตัดกระจกสี เป็นตัวภาพแบบจิตรกรรมไทย แต่มีปัญหาเรื่องข้อจำกัดในการใช้สี เพราะวัสดุกระจกที่ใช้ มีเพียง ๖ สี ผู้วิจัยจึงคิดค้นทดลองเทคนิคใหม่ เพื่อพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ ด้วยวิธีการเขียนสีที่ด้านหลังแผ่นกระจก แล้วติดหนุนด้วยแผ่นเงินและแผ่นทองคำเปลว ทำให้กระจกนั้นเกิดสีสันที่สะท้อนแสงแวววาว จึงเกิดเป็นงานกระจกที่มีรูปแบบลักษณะพิเศษเฉพาะ ซึ่งสามารถสร้างสีสัน รูปทรง และรายละเอียดต่างๆ ได้อย่างอิสระตามความต้องการของศิลปิน รวมทั้งผู้วิจัยได้ทดลองเทคนิคกรรมวิธีการตัดและติดกระจก ที่แตกต่างจากเดิมที่เคยทำมาซึ่งก็ช่วยทำให้การสร้างสรรค์ผลงานนั้นมีความง่ายมากขึ้น เหมาะสำหรับการสร้างสรรค์งานในยุคปัจจุบัน

---

[๖๓] นำชัย เฟื่องอาวรณ์ และคณะ, **เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน**, มหาวิทยาลัยศิลปกร, หน้าบทคัดย่อ.

[๖๔] อัศวิณีย์ หวานจริง, **การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจก เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น**, โครงการวิจัย, (คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๗) หน้า บทคัดย่อ.

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยได้นำแนวทาง ทัศนคติ เทคนิคการสร้างสรรค์การประดับกระจกในยุคปัจจุบันมาปฏิบัติการร่วมกับชุมชนซึ่งมีบริบทที่สอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ภายใต้การปฏิบัติงานศิลปะสู่ชุมชน

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research)โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาและประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้ระยะเวลา ๑ ปี (ปีงบประมาณ ๒๕๖๑) เพื่อพัฒนากระบวนการวิจัยอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีสาขาพุทธศิลปกรรมวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแกนนำในการจัดการกระบวนการศึกษาวิจัยที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการจัดการด้านการเรียนรู้ทั้งด้านงานสร้างสรรค์ศิลปะ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentarystudy) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่ศึกษา องค์ความรู้ แนวคิด การสร้างสรรค์เกี่ยวกับเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๒. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focusgroup) เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ชาวบ้าน และ นักวิจัย และเพื่อทราบแนวคิด คติ และแนวทางเพื่อที่จะดำเนินการร่วมกันตามเป้าหมาย ตลอดจนการพัฒนากิจกรรมและโครงการวิจัย การติดตามและประเมินผลการวิจัยร่วมกับ คณาจารย์ นักวิจัย ศิลปิน ชาวบ้าน และพุทธศาสนิกชนทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการทำวิจัยเชิงพุทธบูรณาการการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางด้านศิลปะสู่ชุมชน

๓. สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประดับกระจกให้กับชุมชน จัดการประชุมร่วมกับชุมชนเพื่อให้องค์ความรู้กับชุนชนเกี่ยวกับเทคนิคการประดับกระจก ให้เกิดความงามต่อพุทธสถาน และสร้างจุดศูนย์รวมซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจถึงการแสดงออกทางด้านความดีงาม

๔.การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการสร้างสรรค์ในการสร้างฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคประดับกระจกล้านนา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว โดยร่วมกันตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมคิด การวางแผนการดำเนินงาน เพื่อได้มติของการสร้างสรรค์ร่วมกัน นำไปสู่การ

ปฏิบัติงานมีส่วนร่วม ตามเป้าหมาย โดยผู้วิจัย ให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน โดยแสดงทัศนคติ มุมมอง ทางสุนทรียศาสตร์ของตน เพื่อที่ได้มติของการสร้างสรรค์ร่วมกัน ผ่านกระบวนการทางศิลปะ โดยให้กลุ่มตัวอย่างในการทดลองเทคนิคแต่ละเทคนิคในการประดับกระจก ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการประดับกระจก เช่น การวัด การตัด การติด การเก็บรายละเอียด น้ำหนักในการติด ลวดลาย การต่อเนื่อง การรับแสงของกระจก เป็นต้น

๓.๒ ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (KeyInformant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (PurposiveSampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา และเป็นมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมโดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Keyinformants)การวิจัยครั้งนี้ประชากรมี ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑) กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ จำนวน ๑๐ รูป

๒) กลุ่มผู้นำชุมชนบ้านภูเวียง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

๓) กลุ่มพุทธศาสนิกชน/กลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติกิจกรรม/ กลุ่มอาสาสมัครจิตอาสา ณ อุทยานลำน้ำงาว จำนวน ๒๐ คน

๔) กลุ่มศิลปินและนักศึกษาด้านศิลปะ จำนวน ๑๐ รูป/คน

รวมทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน

๒) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในเชิงปริมาณผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากร ที่ร่วมทำกิจกรรม ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว และพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่านจำนวน ๒๐๐ คน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มประชากรโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% และกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๐.๐๕ มีสูตรดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N คือ จำนวนประชากรทั้งหมดที่ใช้ในการศึกษา

e คือความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (กำหนดเท่ากับ ๐.๐๕)

แทนค่าสูตรดังนี้

$$n = \frac{200}{1 + 200(0.0025)}$$

$$= \frac{200}{1.5}$$

n = **133 ราย**

จากการคำนวณกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ผู้วิจัยได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 133 ตัวอย่างเมื่อได้กลุ่มตัวอย่างจึงทำสุ่มตัวอย่างโดยแบบอาศัยความน่าจะเป็น

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษากำหนดไว้ คือ พื้นที่อุทยานธรรมลำน้ำงาว ตั้งอยู่ในชุมชนภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

๓.๔.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depthInterview) กึ่งมีโครงสร้างโดยจัดประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์

๓.๔.๒ แบบสัมภาษณ์ประชุมกลุ่มย่อย (Focusgroup) โดยจัดประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์

๓.๔.๓แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการร่วมสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาของชุมชนบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

โดยการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยคำถาม ๕ ข้อ โดยสอบถาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนโดยเป็นแบบปลายปิด (Close ended question)ให้เลือกตอบในช่องที่กำหนด

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนในสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมกันวางแผนการมีส่วนร่วมปฏิบัติตามแผนการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลและการมีส่วนร่วมร่วมกันทำนุบำรุงและการจัดการประกอบด้วยค้าถามแบบปลายปิด จำนวน ๑๕ ข้อ โดยแต่ละคำถามจะมีระดับการมีส่วนร่วม ๕ ระดับ ได้แก่ มีส่วนร่วมมากที่สุด มีส่วนร่วมมาก มีส่วนปานกลาง มีส่วนร่วมน้อย และมีส่วนร่วมน้อยที่สุด

สำหรับเกณฑ์กำหนดระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง มีส่วนร่วมมากที่สุด

๔ หมายถึง มีส่วนร่วมมาก

๓หมายถึง มีส่วนร่วมปานกลาง

๒ หมายถึง มีส่วนร่วมน้อย

๑ หมายถึง มีส่วนร่วมน้อยที่สุด

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๖.๑. ขอหนังสือจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มประชากร ชุมชนภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

๓.๖.๒. การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการร่วมสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ของชุมชนบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่านด้วยตนเอง

๓.๖.๓. การรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามไปจำนวน๑๓๓ชุดโดยมีแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาและมีความสมบูรณ์จำนวน๗๗ชุดคิดเป็น๕๗.๙๐เปอร์เซ็นต์

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

๓.๕.๑ การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร โดยการทบทวน วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำมาเป็นกรอบในการเก็บข้อมูล

๓.๕.๒ ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้เครื่องมือวิจัยที่ได้นำมาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบกับใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ สมาชิกชุมชน ผู้นำ และการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการความสัมพันธ์ของชุมชน และพุทธศาสนิกชนต่ออุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว

๓.๕.๓ ศึกษาและเก็บข้อมูลจากการปฏิบัติการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญาร่วมกับชุมชน

๓.๕.๔ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ และแยกประเภท หาข้อสรุปเบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางในการสรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธีในขั้นต่อไป

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณสำหรับการวิจัยครั้งนี้ แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๒ ขั้นตอน โดยใช้วิธีการประมวลผลทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์

โดยสถิติที่ใช้ในกำรวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยเลือกใช้สถิติในการวิเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของข้อมูล และตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน สถิติที่ใช้คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ และร้อยละ

๒. วิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่านสถิติที่ใช้คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เกณฑ์การแปลผล

นำผลคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย เลขคณิตโดยมีเกณฑ์ในการแปลผล ดังนี้

สูตรการหาค่าอันตรภาคชั้น = ค่าสูงสุด-ค่าต่ำสุด

จำนวนชั้นที่ต้องการ

= 5-1/5

= 0.80

ในการวิจัยครั้งนี้ กำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย มีดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๒๑-๕.๐๐ หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๔๑-๔.๒๐ หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๖๑-๓.๔๐ หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๘๑-๒.๖๐ หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๘๐ หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพดังนี้

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) อาทิเช่น ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ เป็นต้น นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) ข้อมูลที่ได้ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

๔) การวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยใช้วิธีการประมวลความคิดของของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดแล้วยึดหลักในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

(๑) Concept กำหนดมโนทัศน์ สร้างแนวคิดเพื่อการวิเคราะห์

(๒) Content รวบรวมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(๓) Classification วิเคราะห์จำแนกกลุ่มข้อมูล

(๔) Category จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้ให้เป็นระบบ

การจดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล หลังจากการจดบันทึกข้อมูลแล้ว เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยทำดัชนีข้อมูล ๓ ชนิด คือ ดัชนีเชิงบรรยาย ดัชนีเชิงตีความ และดัชนีเชิงอธิบาย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน และเพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ทดลอง และทำการปฏิบัติการสร้างสรรค์จากพื้นที่ศึกษากำหนดไว้ คือ พื้นที่อุทยานธรรมลำน้ำงาว ชุมชนภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย จึงได้มีการสร้างอุทยานธรรมขึ้น จนเกิดการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามไปจำนวน ๑๓๓ ชุด โดยมีแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา และมีความสมบูรณ์ จำนวน ๗๗ ชุด คิดเป็น ๕๗.๙๐ เปอร์เซ็นต์ และข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพประกอบกับทำการศึกษาข้อมูลด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม และวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิจากจำนวน ๕๐ รูป/ท่าน ซึ่งรายละเอียดผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

๔.๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

การสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เป็นขั้นตอนการสร้างสรรค์ ศิลปะการประดับกระจกแบบล้านนา และเพื่อให้การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกครั้งนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มีกระบวนการสร้างสรรค์ฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร ดังขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาข้อมูลและเทคนิคการประดับกระจก

๒. การพิจารณาองค์ประกอบของสถานที่โดยรอบ

๓. การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูป

๔. วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์งานกระจก

๕. กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจก

(๑.) การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก

(๒.) การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ

(๓.) การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน

(๔.) การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก

(๕.) ติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป

๖. การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ จากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาที่เสร็จสมบูรณ์

๑. การศึกษาข้อมูล แนวคิดความเชื่อและเทคนิคการประดับกระจก

แนวคิดความเชื่อ การประดับกระจกแบบล้านนาจากการสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญานั้น มีความเชื่อว่า การประดับกระจก จะมีอานิสงส์ที่แรง เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นฐานบัลลังก์แก้วของพระพุทธเจ้า เช่น เป็นพุทธบูชา เป็นพุทธานุสติกรรมฐาน ทำให้จิตจับ และ เกาะเกี่ยวอยู่แต่กับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเข้าถึงนิพพานได้โดยง่าย นอกจากนี้ การนำกระจกสีต่างๆ มาใช้กับงานพุทธศิลปกรรมนั้น ทำให้สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะกระจกมีคุณลักษณะพิเศษที่มีหน้าที่สะท้อนแสง และกระจกที่ช่างไทยนำมาใช้ มีสีต่างๆ ที่สดใส เมื่อโดนแสง พร้อมกับการใช้เทคนิคการติดกระจกที่ทำให้กระจกแผ่นเล็กๆ สะท้อนและหักเหแสงแสดงตัวตนของตนเองออกมาในแต่ละแผ่น การนำกระจกสีมาประดับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในงานพุทธศิลปกรรมของไทย ซึ่งเข้ากับนิสัย และรสนิยมทางศิลปะของคนไทยอีกประการหนึ่ง ที่ชอบสร้างความสำคัญให้สิ่งที่ตนเลื่อมใสและศรัทธา ให้มีความพิเศษเป็นหนึ่งว่า สิ่งที่สร้างนั้น คือ สิ่งที่ตนปรารถนา ให้เกิดความสวยงาม ความดีความงาม สัมพันธ์กับคำสอนของพุทธศาสนา ประกอบด้วยความดีงาม ดังนั้น การใช้กระจกสีมาประดับสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะความเชื่อของชาวล้านนาที่มีความศรัทธาต่อการสร้างแท่นแก้ว[*] การเรียกแท่นแก้วของชาวล้านนามีอยู่ ๒ นัยยะ คือ ๑.) ระยะแรกคือ แท่นที่ตั้งแห่งคุณ งามความดีทั้ง ๓ คือ (๑) พระพุทธ (๒) พระธรรม และ (๓) พระสงฆ์ เรียกว่า “รัตนตรัย” คือ แก้ว ๓ ประการนั่นเอง ระยะที่ ๒.) การเรียก ชื่อ แท่นแก้ว หรือฐานพระพุทธรูปของคนล้านนานั้น เรียกชื่อตามเทคนิค หรือ ความนิยม ด้วยความเป็นจารีตวัฒนธรรมและประเพณี กระจกคนล้านนา เรียกว่า แก้ว นั้นมาประดับกระจก เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฐานพระพุทธรูป จึงเรียกชื่อว่าแท่นแก้ว การมีแท่นแก้ว หรือการสร้างแท่นแก้ว จึงถือว่าเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ที่สร้างความปิติอิ่มใจ ให้กับพุทธศาสนิกชนในที่นั้นๆ ตลอดจนสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้มาพบเห็น เป็นจารีตวัฒนธรรม ที่ดีงามสืบมา[๑]

นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนทั่วไปยังมีความเชื่อว่า

> “อานิสงส์จากผู้ได้ร่วมประดับประดากระจกเงา ด้วยแรงกาย ปัจจัย สิ่งของ หรือ ใจ ที่พลอยยินดี ผู้ประดับด้วยฝีมืออันประณีต มีสมาธิตั้งมั่นย่อมมีอานิสงส์หลายชั้นโดยฉับพลันทันที หรือแม้แต่ผู้มาร่วมกันติดตั้งนั่งร้านและเตรียมงาน แต่ละคนเพียงมาร่วมบุญด้วยแรงกาย, ปัจจัย, สิ่งของ, วัสดุอุปกรณ์ หรือการเป็นเจ้าภาพอาหาร เจ้าภาพน้ำดื่ม ผลไม้ ขนม รวมถึงเป็นจิตอาสา มาร่วมบุญคอยอำนวยความสะดวก คอยบริการด้าน

---

[*] แท่นแก้ว คือ ภาษาทางล้านนาที่เรียกบัลลังก์หรือฐานพระพุทธรูป

[๑] ราม วัชรประดิษฐ์, “**แก้วอังวะ รัตนมณีแห่งพุกาม ความงามทางศิลปะ ดินแดนล้านนาของไทย**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.goosiam.com/>, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ต่างๆ แม้แต่นำรถมาบริการยังได้รับอานิสงส์ให้กิจการค้าขายดี มีฐานะมั่นคงยิ่งกว่าเดิมอย่างชัดเจน”[๒]

ทางด้านเทคนิคการประดับกระจกนั้น เป็นศิลปะการตกแต่งบนพื้นผิวของอาคารสถาปัตยกรรมหรือสิ่งของเครื่องใช้ กระจกช่วยเพิ่มความงามด้วยการสะท้อนเมื่อแสงส่องกระทบ ส่วนมากนิยมประดับตกแต่งในงานสถาปัตยกรรม[๓] ในสมัยโบราณนิยมใช้ยางรักหรือรักสมุกเป็นกาวเชื่อมติดแผ่นกระจกกับพื้นไม้ ส่วนพื้นผิวที่เป็นปูนนั้นช่างนิยมใช้ปูนตำหรือปูนสดเป็นกาวสำหรับติดกระจก ปูนตำเหนียวและแห้งช้าเพราะมีส่วนผสมของปูนขาว ทราย และกาว ซึ่งทำจากการเผาหนังสัตว์หรือจากยางไม้ เช่น กาวหนังควาย กาวหนังกระต่าย กาวน้ำอ้อย กาวยางบง เป็นต้น กาวจากวัสดุธรรมชาติมีความเหนียวและทนทานเป็นอย่างมาก เพราะมีคุณสมบัติที่ทนต่อสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นได้ดี แต่ในปัจจุบันวัสดุธรรมชาติเหล่านี้หาได้ยาก ช่างจึงนิยมใช้กาวเคมีสังเคราะห์ที่เรียกว่ากาวอิพ็อกซี (Epoxy) เพราะแห้งเร็ว สะดวก และหาซื้อได้ง่าย มีความแข็งแกร่งคล้ายปูน[๔]

ดังนั้น ศิลปะการประดับกระจก จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ช่างหรือศิลปินทั้งในอดีตและปัจจุบัน นำกระจกมาสร้างสรรค์เป็นผลงานร่วมสมัย ด้วยผลทางกายภาพคือการสะท้อนแสง และได้นำข้อมูลจากการศึกษาแนวคิดความเชื่อ และเทคนิคการประดับกระจกในยุคปัจจุบันมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติการ

๒. การพิจารณาองค์ประกอบของสถานที่โดยรอบ

เพื่อเป็นการประเมินองค์ประกอบและสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบงานประติมากรรม เพื่อให้เป็นแนวทางนำไปสู่การสร้างสรรค์ให้มีความสมบูรณ์ และเพื่อจัดเรียงเนื้อหาเรื่องราวให้เหมาะสมกับพื้นที่ โดยผู้สร้างพิจารณาจากบริบทของพื้นที่โดยรอบ ที่ประกอบด้วย ป่าไผ่ ต้นไม้ และสถานที่ในอาคาร ไม่มีผนังปิดกั้น ทำให้ผู้วิจัยได้กำหนดสีของกระจก เพื่อให้บริบท และบรรยากาศภายนอกเข้ามาสะท้อนอยู่ในฐานพระพุทธรูป โดยใช้สีขาวอยู่ข้างบน ทำให้สีจากสิ่งที่อยู่รอบๆ ภายนอกอาคารมีจึงมีส่วนร่วมในงานประติมากรรม

---

[๒] พระยูไล, “**อานิสงส์ร่วมประดับกระจกร่วมสร้างบุญสร้างพระใหญ่**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา < https://www.facebook.com/yulaibuddha/posts>, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

[๓] สุวรรณพร มณีโชติ, ความรู้ทั่วไปในงานช่างศิลป์ไทย, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๕). ม.ป.ป.

[๔] อัศวิณีย์ หวานจริง, “ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่”, **วารสารวิจิตรศิลป์**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) หน้า ๒๐๔.

ภาพ ๔.๑ องค์ประกอบของสถานที่โดยรอบประกอบด้วย ป่าไผ่ ต้นไม้ และสถานที่ในอาคาร ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ที่ยังไม่มี ผนังปิดกั้น

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๓. การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา

ผู้วิจัยได้มีการจัดเวทีเพื่อนำเสนอแนวคิดการจัดทำฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาประดับกระจกกับชุมชน และพุทธศาสนิกชนที่มีความสนใจ และจึงนำมาสรุป สังเคราะห์ และได้ทำการร่างลายเส้นเพื่อออกแบบและสรุปความคิดจากเวทีระดมความคิดเห็นของชุมชน ในการออกแบบฐานพระพุทธรูปเพื่อประดับกระจกด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เพื่อนำเสนอให้ชุมชนได้มองเห็นภาพและรูปแบบจากการที่ระดมความคิดเห็น และจากการออกแบบของผู้วิจัยให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยได้มีการร่างลายเส้นฐานพระพุทธรูปประดับกระจก

ภาพ ๔.๒ การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูปด้านหน้า

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

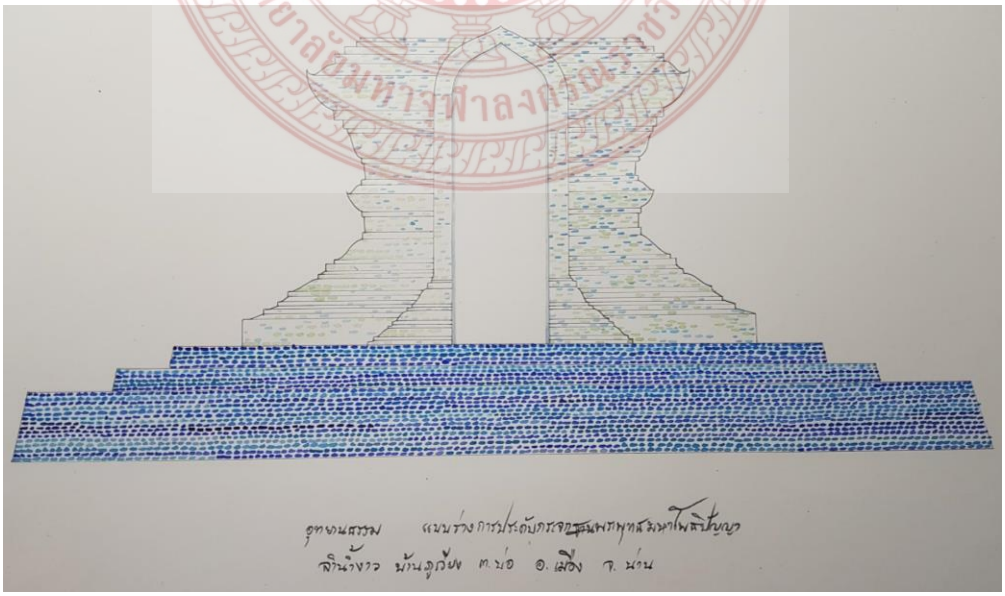

ภาพ ๔.๓ การร่างลายเส้นและใส่สีเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูป

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔. วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์งานกระจก

งานกระจกเป็นงานที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะของวัสดุ คือ กระจก ในการสร้างสรรค์ผลงานจึงควรศึกษาเรื่องวัสดุอุปกรณ์ให้ละเอียด เพราะมีความจำเพาะเจาะจงในการใช้งานแต่ละชนิด เพื่อให้ได้งานที่เป็นไปตามแบบที่เตรียมไว้ ประกอบกับความชำนาญในการทำงาน ผู้สร้างสรรค์จึงควรเรียนรู้ด้วยตนเองจากการหมั่นฝึกฝน จนเกิดความเชี่ยวชาญ ก็จะทำให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ตามจินตนาการ[๕]

วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือ ในการสร้างสรรค์การประดับกระจก ประกอบด้วย

๔.๑. กระจกสี กระจกสีที่ใช้ในการประดับฐานพระพุทธรูปในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้ ๒ สี ได้แก่ กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน) และกระจกสีน้ำเงิน เพื่อให้ได้ตามที่ออกแบบไว้ ให้สีของกระจกทำงานร่วมกับสิ่งแวดล้อมของสถานที่ และความหมายของสีที่เลือกมาใช้ในการประดับฐานพระพุทธรูปในครั้งนี้

ภาพ ๔.๔ กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน)
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

[๕] อ้างแล้ว, อัศวิณีย์ หวานจริง, **ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่**, หน้า ๒๐๕.

ภาพ ๔.๕ กระจกสีน้ำเงิน

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๒. มีดตัดกระจก[๖] ใช้สำหรับกรีดตัดแผ่นกระจก ซึ่งมีดตัดกระจกที่ใช้นั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ชนิด ดังนี้

(๑.) มีดตัดกระจกด้ามทองเหลือง เรียกว่า เพชรเขี้ยว ใช้ตัดซอยกระจกเป็นชิ้นเล็กๆ

(๒.) มีดตัดกระจกด้ามไม้แบบที่ช่างตัดกรอบรูปนิยมใช้ เรียกว่า เพชรจีนหรือเพชรฝรั่ง นิยมใช้ตัดกระจกให้เป็นรอยโค้ง

(๓.) มีดตัดกระจกที่ด้ามใส่น้ำมันหล่อลื่นและกระจกหัวด้านบนเป็นโลหะนิยมใช้ยุโรป เหมาะตัดกระจกที่หนาและแข็ง ใช้ตักระจกแนวตรง ยาวเพื่อแบ่งกระจกจากแผ่นใหญ่ ลดทอนขนาดให้เล็กลง เนื่องจากน้ำหนัก องศา และมุมตัดของเครื่องมือมีความเสถียรกว่า ๒ ชนิดแรก

---

[๖] อ้างแล้ว, อัศวิณีย์ หวานจริง, **ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่**, หน้า ๒๐๕.

ภาพ ๔.๖ ลักษณะมีดตัดกระจกแต่ละชนิดที่ใช้สำหรับกรีดตัดแผ่นกระจก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๓. กล่องใส่กระจก กล่องแก้วขนาดต่างๆ สำหรับใช้ใส่กระจกแยกสีและแยกขนาด

ภาพ ๔.๗ กล่องใส่กระจก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๔. แผ่นรองตัด หรือ แผ่นไม้อัด ที่มีลักษณะราบเรียบแนบชิดกับกระจกทั้งแผ่น จะทำให้แผ่นกระจกจะไม่ร้าวนอกจากการตัด โดยเฉพาะการตัดในแนวตรง

๔.๕. ไม้บรรทัด หรือไม้บรรทัดไม้ ไม้บรรทัดควรจะใช้วัสดุที่เป็นไม้ที่มีลักษณะที่มีความกว้างพอในการทิ้งน้ำหนักในการกดเพื่อให้เกิดความมั่นคงในการกรีด และการลงน้ำหนักของมีดตัดกระจก

๔.๖. ดินสอ ปากกาเคมี สำหรับเพื่อใช้ในการกำหนด ขีดเส้น ในการตัดกระจก

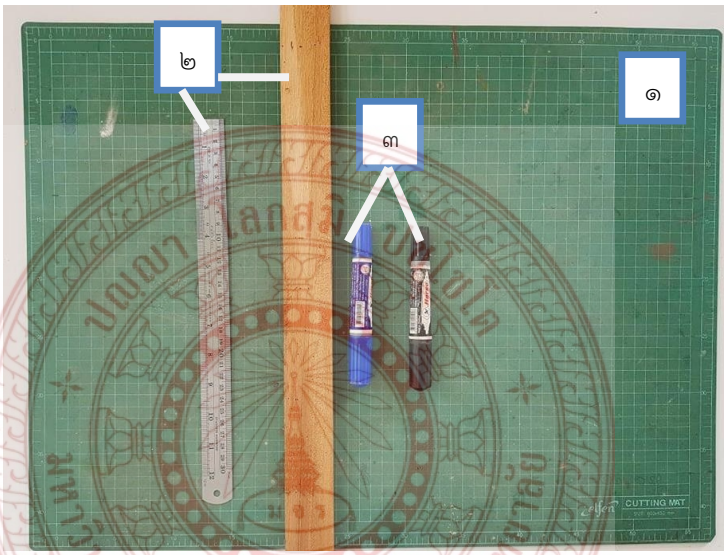

ภาพ ๔.๘ แผ่นรองตัด (๑) ไม้บรรทัด หรือไม้บรรทัดไม้ (๒) และดินสอ ปากกาเคมี (๓)
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๗. ปูนกาว ใช้สำหรับการติดกระจก ผู้วิจัยใช้ปูนขาวแทนอีฟ็อกซี่และรักสมุ เพื่อความปลอดภัยของผู้ติดกระจก ซึ่งกลิ่นจากปูนกาวไม่ฉุนเหมือนกับการใช้อีฟ็อกซี่ซึ่งมีกลิ่นแรง และการใช้ปูนกาวติดกระจก ในอนาคตถ้าเกิดความเสียหายผู้ที่มาซ่อมแซมยังสามารถซ่อมแซมได้ง่าย เพราะปูนกาวยังหาได้ง่ายในท้องตลาด

๔.๘. ภาชนะสำหรับผสมปูนกาว สามารถใช้ภาชนะที่หาได้ง่าย เช่น กระป๋องน้ำ ขวดน้ำที่ตัดเฉพาะก้นขวด เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายและทุกคนสามารถเตรียมมาจากบ้านได้ และเหมาะสมกับการใช้งาน

๔.๙. น้ำ สำหรับผสมปูนขาว โดยน้ำที่ใช้ผสมปูนกาวควรเป็นน้ำสะอาด และควรเตรียมน้ำใส่ถังไว้ล้างมือด้วย

๔.๑๐. ผ้าเช็ดมือ หรือผ้าสะอาด ใช้ทำความสะอาดกระจกที่เลอะ ขุ่นมัว โดยชุบน้ำ บิดให้สนิท แล้วเช็ดตามด้วยผ้าแห้งเช็ดอีกครั้ง

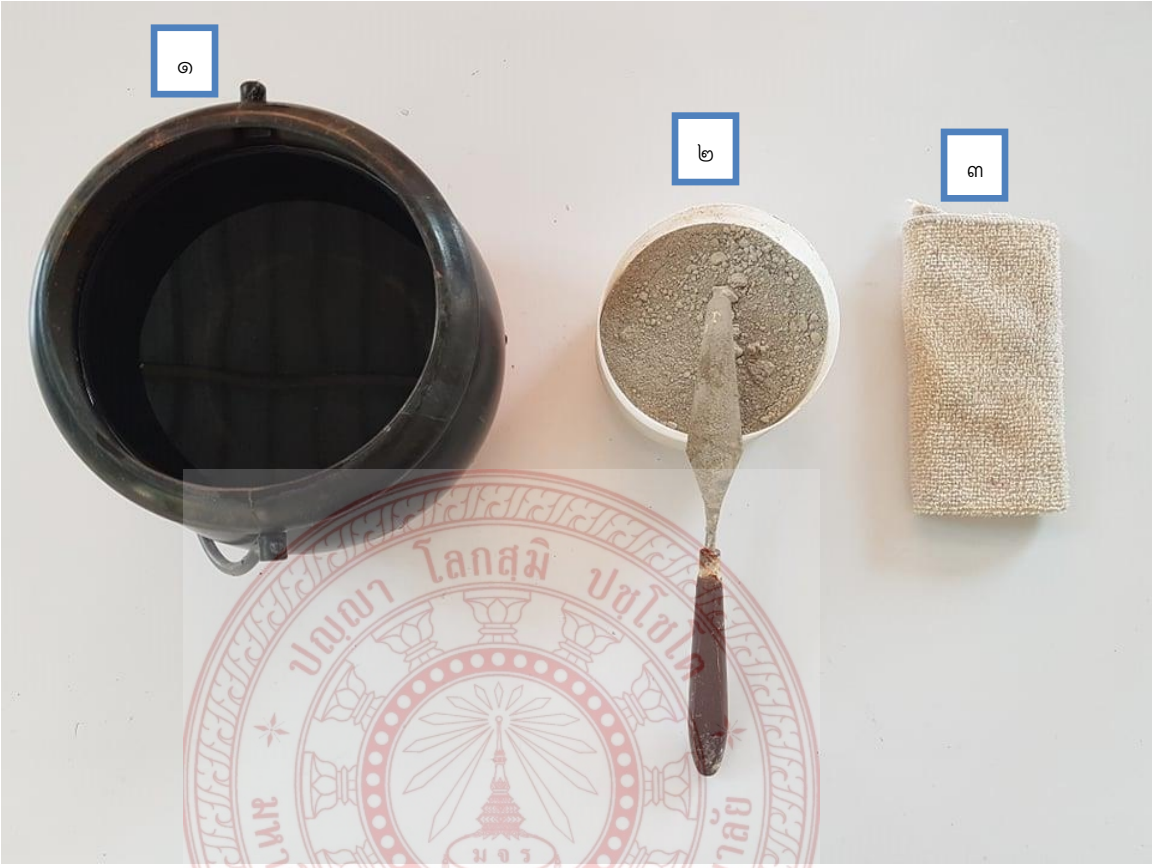

ภาพ ๔.๙ น้ำ (๑) ภาชนะสำหรับผสมปูนกาว และปูนกาว (๒) และผ้าเช็ดมือ หรือผ้าสะอาด (๓)

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๑๑. เกรียง สำหรับใช้ในการผสมปูน ซึ่งมีหลากหลายขนาดและรูปทรง สามารถเลือกใช้งานได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ใช้ปาด โปะ ปูนกาว ก่อนที่จะนำแผ่นกระจกกดลงไปบนปูน และใช้เกรียงปาดปูนกาวที่เลอะ ตกแต่งให้สะอาดเงาสวยงาม

ภาพ ๔.๑๐ เกรียงขนาดต่างๆ สำหรับใช้ในการผสมปูน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๑๒. ไม้กวาด หรือ แปรง เพื่อใช้ทำความสะอาดเศษปูนกาวและเศษกระจกในระหว่างการทำงาน

ภาพ ๔.๑๑ ไม้กวาด หรือ แปรง

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๑๓. คีม เพื่อใช้สำหรับคีบกระจกชิ้นเล็กๆ ที่ตัด จับ หักกระจก เวลาเข้ามุมที่ใช้มือเข้าไปไม่ได้

ภาพ ๔.๑๒ คีม
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๑๔. เหล็กสกัดกับค้อน เพื่อใช้สำหรับสกัดปูนที่ไม่เรียบ ให้เรียบก่อนจะทาปูนกาวลงไป

ภาพ ๔.๑๓ เหล็กสกัดกับค้อน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

มหาวิทยาลัยราชภัฏจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

๕. กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจก

กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจกในครั้งนี้เป็นการประดับกระจกแบบล้านนา แต่ได้ใช้เทคนิคการประดับกระจกแบบร่วมสมัย โดยมีกระบวนการขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑.) การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก

การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก เพื่อความสะดวกและการทำงานอย่างต่อเนื่องของผู้ติดกระจก

ภาพที่ ๔.๑๔ การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๒.) การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ

การตัดกระจกต้องนำเอาแผ่นกระจกสีที่ต้องการจะตัดสอดเข้าไปในระหว่างตับของไม้ตับ คีบกระจกจัดแผ่นให้กระจกอยู่ประมาณกลางไม้ตับคีบกระจก ใช้มือซ้ายจับไม้ บีบปลายทั้งคู่ให้มั่น แล้วใช้มือขวาผลักเลื่อนแผ่นกระจกให้ส่วนที่ต้องการจะตัดออกมา ใช้เหลื่อมออกมาจากไม้ตับซีกบนที่ทับแผ่นกระจกนั้นให้ได้ขนาดกว้างตามต้องการจะตัด โดยใช้ไม้กะขนาดเข้าเทียบจับขนาดทั้งตอนหัวและท้ายแผ่นกระจก จึงใช้เพชรเขี้ยวงูขีดเรียบตามขอบไม้ตัดชิ้นบน กดเพชรเขี้ยวงูกรีดตัดกระจกหนักๆพอประมาณจนเป็นขีดแนวลอดแผ่นกระจกแล้ว จึงดันริมกระจกทางซ้ายมือให้เหลื่อมออกมาทางขวามือ ให้แนวขีดมาบรรจบอยู่ตรงแนวขอบไม้ตัดคีบกระจก จึงหัยกระจกซึ่งเป็นแถบยาวออกจากแผ่น ถ้าจะตัดชิ้นต่อไปก็ผลักแผ่นกระจกถอยกลับเข้าไปในง่ามไม้ตับแล้วทำดังขั้นตอนแรก วิธีการตัดกระจกสีทำเป็นแถบๆ เตรียมขึ้นไว้สำหรับจะตัด ทำให้เป็นรูปต่างเหลี่ยมต่อไป

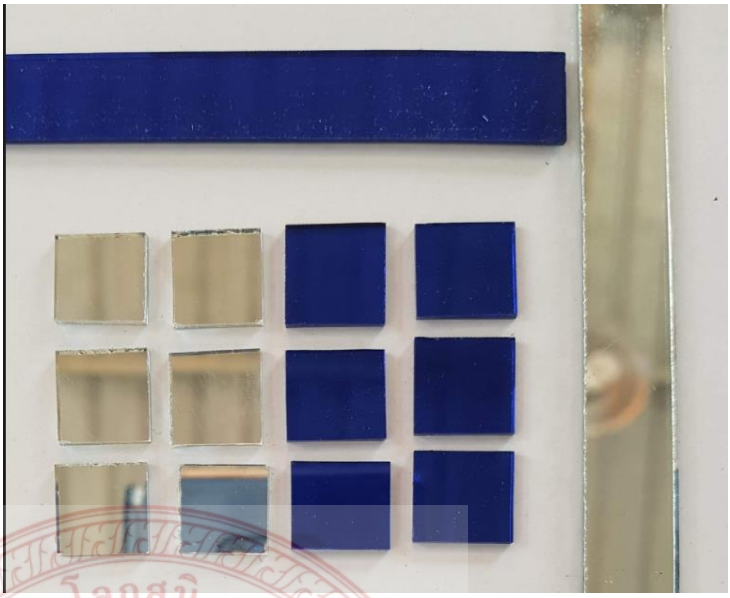

ภาพ ๔.๑๕ การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๓.) การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน

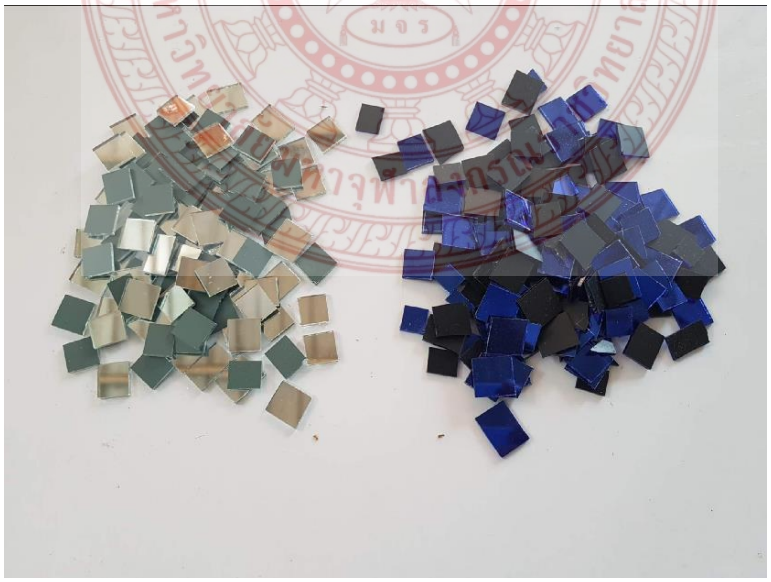

ภาพ ๔.๑๖ การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๔.) การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก

ภาพ ๔.๑๗ การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๕.) ติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป

ภาพ ๔.๑๘ การติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๖. การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ จากการสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาที่เสร็จสมบูรณ์

การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ เป็นการพิจารณาแยกแยะศึกษาองค์รวมของงานศิลปะออกเป็นส่วนๆ ทีละประเด็น ทั้งในด้านทัศนธาตุ องค์ประกอบศิลป์ และความสัมพันธ์ต่างๆ ในด้านเทคนิคกรรมวิธีการแสดงออก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประเมินผลงานศิลปะว่ามีคุณค่าทางด้านความงาม ทางด้านสาระ และทางด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างไรจากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยการประดับกระจก เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เห็นถึงผลสะท้อนจากการสร้างสรรค์นี้หลากหลายมิติ คือ

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนร่วมในการประดับกระจก ผู้คนเปรียบเสมือนกระจกแผ่นเล็กๆเหล่านั้นที่นำมาเรียบเรียงมาอยู่บนฐานพระพุทธรูป เสมือน จุด ที่อยู่ในทัศนธาตุของผลงานศิลปะ จุด คือสิ่งเริ่มต้นของเส้น เมื่อจุดมาเรียงกันจะเกิดเส้น ฉะนั้นการมองในมิติ ที่ผู้คนต่างมีส่วนร่วมมาประดับกระจกนั้นเสมือนคนได้มารวมตัวกันอยู่ในฐานพระพุทธรูป เป็นกระจกที่สะท้อนความเชื่อความศรัทธา ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒. รูปทรง รูปทรงในการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก ประกอบด้วย รูปทรงของฐานพระพุทธรูป จะเป็นฐานหกเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานวงกลม ๓ ชั้น ซึ่งความหมายของฐานวงกลม ๓ ชั้น นั้นหมายถึง ระบบจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา คือ

ชั้นแรก คือ ภูมิ ๓ มีอบายภูมิ ๔ มนุษภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖

ชั้นที่ ๒ หมายถึง รูปพรหม ๑๖

ชั้นที่ ๓ หมายถึง อรูปพรหม ๔ โดยด้านบนมีฐานบัลลังค์หกเหลี่ยม หมายถึง ฐานที่แสดงสัญลักษณ์ในทิศทั้ง ๖ คือ

๑. ทิศเบื้องหน้าคือ บิดา มารดา

๒. ทิศเบื้องหลังคือ ครอบครัว

๓. ทิศเบื้องซ้ายคือ ครูบาอาจารย์

๔. ทิศเบื้องขวา คือ เพื่อนสนิทมิตรสหาย

๕.ทิศเบื้องบน คือ เทพเทวาและนักบวช

๖. ทิศเบื้องล่างคือ ผู้ด้อยโอกาส

ซึ่งเป็นรัตนบัลลังก์ของพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของผู้เจริญแล้ว บรรลุธรรมแล้ว และได้สื่อสารผ่านรูปทรงของฐานพระพุทธรูปประดับกระจก

๓. สีกระจก

๑. กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน) ความหมายคือ สิ่งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสรู้เป็นธรรมอันบริสุทธิ์ อยู่เหนือการเวลา และสีใสจากกระจกเงาสะท้อน เมื่อวางอยู่ใกล้ๆกันจะทำให้เกิดความระยิบระยับเสมือนเพชร ที่สามารถสะท้อนทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปตามมุมมองของแต่ละมุมมองที่มองเข้าไป และตามหลักของทฤษฎีสี สีใส หรือ สีขาว ไม่ถือว่าเป็นสี และสีของกระจกใสนี้ สามารถอยู่กับทุกๆสีได้ และยังสามารถเน้นองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญา ที่เป็นจุดเด่น ให้มีความรู้สึกที่เบาและสง่างามอีกประการหนึ่ง

๒. กระจกสีน้ำเงิน ความหมายคือ สีของน้ำ น้ำหมายถึง สีทันดรมหาสมุทร ประกอบกับการติดกระจกกับฐาน ๓ ชั้น นัยคือ การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ได้บรรลุธรรมชนะ ความโลภ

ความโกรธ ความหลง ด้วยฐานแห่งชีวิตคือกาย วาจา และใจ ด้วยพระองค์เอง และด้วยความเป็นสีน้ำเงินเป็นสีที่เข้มตรงฐาน ๓ ชั้น สามารถใช้เป็นสีพื้นสำหรับการเน้นให้สีในส่วนที่เป็นฐานบัลลังก์เด่นชัดในทางองค์ประกอบศิลป์ อีกประการหนึ่งการใช้น้ำเงิน อาจเป็นเพราะความรู้สึกของสีน้ำเงินทำให้รู้สึกของความใสสะอาด เสมือนสีของน้ำทะเลที่สะท้อนสีน้ำเงินของท้องฟ้า ที่ให้ความรู้สึกกลางๆ ผ่อนคลาย เสมือนมองออกไปในท้องทะเลกว้าง

ภาพ ๔.๑๙ รูปทรง สี และกระจกจากฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาที่เสร็จสมบูรณ์นำไปสู่การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ

ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๔.๒ กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนา

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้น เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มทำงานร่วมกัน ซึ่งสามารถเป็นเครื่องมือช่วยในการแก้ไขปัญหา พัฒนา และสร้างความสามัคคีในชุมชนให้สามารถระดมความสามารถในการจัดการทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนเกิดการร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันดูแลกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามเป้าหมายที่วางไว้ และยังเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคมที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เพื่อการพัฒนา และการสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและชุมชน

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วย เทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์หลายประการ คือ

๑. เพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้แก่ มีการรวมกลุ่มกันของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมเกี่ยวกับ

การทำนุบำรุงศาสนา ในบริเวณอุทยานธรรมลำน้ำงาว ซึ่งกิจกรรมนั้นเกิดมาจากความศรัทธาในองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า และความเลื่อมใสในศาสนาพุทธ

๒. การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้ที่ได้เข้ามาร่วมกิจกรรมการประดับกระจกในครั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่ถือว่า เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้บุคคล

๓. การสร้างพื้นที่ทางสังคม สร้างเครือข่ายร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ทั้งในชุมชน และนอกชุมชน ทั้งกลุ่มชาวบ้าน กลุ่มนักศึกษา ศิลปิน นักวิชาการ เป็นต้น การสร้างพื้นที่ทางสังคมนั้นนับว่าเป็นเครื่องมือและสำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการ และการสร้างเครือข่ายดังกล่าว ยังถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔. เกิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ไม่เพียงแค่วัตถุโบราณที่มีแต่เดิม แต่ยังรวมไปถึงสิ่งที่สร้างขึ้นมาใหม่ ซึ่งชุมชนได้มีการบริหารจัดการฐานพระพุทธรูปในครั้งนี้เพื่อให้เป็นการอนุรักษ์ต่อไปในภายภาคหน้าแก่คนรุ่นใหม่

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการลงศึกษาพื้นที่และปฏิบัติการในพื้นที่ร่วมกับชุมชนแล้ว กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนานั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อให้งานสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย โดยในพื้นที่นี้ผู้วิจัยได้มีการปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้มีรูปแบบวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามบริบท วิถีชีวิต ความเชื่อ และความเป็นอยู่ซึ่งการที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จนั้น ประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานที่สรุปได้ ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

๒) การวางแผน

๓) การดำเนินงานตามแผน

๔) การติดตามประเมินผล

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน เป็นการดำเนินงานของนักวิจัยในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อจัดทำแผนการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนา ซึ่งประกอบด้วย การเดินทางลงไปสำรวจชุมชน พบปะ พูดคุย ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงความต้องการของชุมชนที่แท้จริงในมุมมองด้านศิลปะพัฒนาชุมชน และเป็นการสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ในครั้งนี้ ซึ่งการศึกษาและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ การลงพื้นที่โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อหาข้อมูลประวัติความเป็นมา ประชากร วัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

๑. การจัดเวทีประชุม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ชาวบ้าน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล และนักวิจัย และเพื่อทราบแนวคิด คติ และแนวทางเพื่อที่จะดำเนินการร่วมกันตามเป้าหมาย และทราบวัตถุประสงค์ของโครงการ ในการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก

๒. การจัดเวทีประชุม เพื่อสร้างแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง ชาวบ้าน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล และนักวิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนา ในประเด็นควรทำในลักษณะไหน โดยชุมชนและนักวิจัยได้ร่วมกันเสนอความคิดออกแบบการประดับกระจก และชุมชนได้ให้นักวิจัยได้เป็นผู้ออกแบบหลักในการออกแบบลายประดับกระจก มีการร่างแบบฐานพระพุทธรูปประดับกระจกและสรุปความคิดเบื้องต้นแก่ชุมชนต่อไป เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนรับรู้ และสร้างความคุ้นเคยแก่ชุมชนในการร่วมงานต่อไป

๓. การประชุมแก้ไขจากการสรุปความคิดเบื้องต้น เพื่อนำเสนอภาพร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิด เบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนา เกี่ยวกับสี ลวดลายที่จะ นำไปประดับฐานพระพุทธรูปแล้วผู้วิจัยได้นำมาเสนอในที่ประชุมของชุมชนอีกครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องอีกครั้ง และเพื่อลงมติในการยึดรูปแบบของผลงานพุทธ ศิลปกรรมที่จะสร้างในครั้งนี้

> “การที่นักวิจัยได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านร่วมกิจกรรม และแสดงความคิดเห็นก่อนจะดำเนินกิจกรรมนั้นเป็นเรื่องที่ดีมากเนื่องจากเราจะได้ทราบความคิดและได้เรียนรู้กับนักวิจัย เช่น การประดับฐานพระ ซึ่งเราไม่รู้เลยว่าก่อนที่เขาจะสร้างขึ้นมานั้นไม่ใช่เพียงแค่สร้างเลย แต่ต้องมีการออกแบบ มีร่างภาพ นอกจากนี้ การที่จัดประชุมสร้างความคุ้นเคยกัน ยังทำให้เราทำงานกับนักวิจัยได้อย่างไม่ต้องมีความเกร็ง”[๗]

---

[๗] สัมภาษณ์ ชิต คำมี , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนนั้นเป็นการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์หาความจริงในสภาวะของ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความต้องการ และปัญหาในชุมชนนั้นๆ เพื่อที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนต่อไป และยังเพื่อให้ผู้วิจัยได้[๙] ๑. ทราบความต้องการต่างๆ ของชุมชน เพื่อจะได้หาทางตอบสนองความต้องการต่อไป ๒.ทราบปัญหาต่าง ๆ และได้ร่วมกันคิดวางโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดไป ๓.เพื่อทราบถึงแหล่งวิชาในชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ วิทยากรและสถาบันต่างๆ ของชุมชนเพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป ๔. เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับชุมชน อันจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีขึ้น ๕. เพื่อศึกษาสภาวะทางเศรษฐสังคม (Socio - Economic) สวัสดิภาพของสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ การบริโภคและอุปโภค ซึ่งจะได้หาทางบริการจัดหาอุปกรณ์และวิธีปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป และ ๖. เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อ เจตคติ ขนมธรรมเนียมประเพณี การนันทนาการของประชาชนในชุมชน ซึ่งจะได้หาทางสนับสนุน ปรับปรุง ส่งเสริมให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ภาพ ๔.๒๐ การจัดเวทีประชุม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ชาวบ้าน/ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล และ นักวิจัย เป็นการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชนอีกวิธีหนึ่ง

ที่มา: https://thaipublica.org/๒๐๑๕/๐๔/clity-๑๔/

---

[๙] ชุมชนคนท้องถิ่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thailocalmeet.com/index.php?topic=๔๖๕๙๔.๐, [๓ ธ.ค. ๒๕๖๐].

ภาพ ๔.๒๑ การประชุมแก้ไขจากการสรุปความคิดเบื้องต้น
ที่มา: http://www.rangsitcity.com/pubrelnews/

๒) การวางแผน

ในขั้นตอนการวางแผน หรือขั้นตอนการเตรียมการนั้น เมื่อมีการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษา ชุมชน หลังจากที่ได้ร่วมประชุม และได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน และเมื่อมี ความคุ้นเคย และไว้เนื้อเชื่อใจกันแล้ว ชุมชนได้ทราบที่มาที่ไปของโครงการ จึงได้กำหนดให้มีการประชุม การวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการร่วมประชุม หรือการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชุมชน โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดและวางแผน เพื่อสร้างความมั่นใจ ให้กับชุมชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของชุมชน และการมีเป้าหมายร่วมกันนั้นได้ถูกนำไป ดำเนินการ และเพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางและการดำเนินการต่อไป

หลังจากที่นักวิจัยได้มีการสรุปความคิดเบื้องต้น และนำเสนอภาพร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิด เบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนา เกี่ยวกับสี ลวดลายที่จะ นำไปประดับฐานพระพุทธรูปแล้วเมื่อมีมติในที่ประชุมสำหรับการเลือกแบบแล้ว จึงได้มีการวางแผนเพื่อที่จะปฏิบัติการประดับกระจกร่วมกับชุมชน แต่ต้องมีแผนการดำเนินงาน เพราะเนื่องจากในที่ประชุมได้มีข้อเสนอแนะว่า

> “ที่ผ่านมากิจกรรมในชุมชนมักจะมีอุปสรรคในการดำเนินงานเพราะสาเหตุเกิดจากการขาดแผนงาน และการทำงานที่ไม่เป็นระบบ ดังนี้จึงต้องมีแผนเพื่อจะได้ช่วยให้การดำเนินงานราบรื่นและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการทำงานในครั้งนี้ เป็นการทำงานศิลปะกับชุมชน ต้องมีการ

ใช้ความร่วมมือหลายฝ่าย และมีการกำจัดด้านระยะเวลาด้วย”[๙]

ดังนั้นในที่ประชุมจึงได้มีการลงความเห็นว่าการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนาในครั้งนี้จะต้องมีแผนการวางแผนการดำเนินการ ได้แก่

๑.) แผนการให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน

๒.) แผนการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

ภาพ ๔.๒๒ การวางแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

ที่มา: http://southstopdrink.com/๒๕๒๕.html

การวางแผนนั้นเป็นในลักษณะของการแบ่งหน้าที่ของการดำเนินกิจกรรมตามศักยภาพ ความสามารถ และความชำนาญ ซึ่งเป็นกรอบในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเป็นระบบและความชัดเจนของการทำงาน เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย อย่างถูกต้อง โดยในการทำงาน หรือการแบ่งหน้าที่การทำงาน ก็จะมีการยืดหยุ่นได้ ซึ่งการวางแผนในแต่ละด้านดังกล่าว นำไปสู่การดำเนินการในขั้นตอนต่อไป ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย คือ ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ตามแผนการที่ได้วางแผนไว้จากการประชุม การวางแผนมีประโยชน์สำคัญหลายประการทั้งต่อผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ป้องกันมิให้เกิดปัญหาและความผิดพลาด หรือลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานในอนาคต ทำให้การปฏิบัติงานมีกรอบหรือทิศทางในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และใครทำ ทำให้มีความมั่นใจในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ง่าย ช่วยให้เกิดการประหยัดทรัพยากรทางการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ ช่วยให้การปฏิบัติงานรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ เพราะมีแผนเป็นแนวทาง “*เปรียบเสมือนเรือที่มีหางเสือ*” และ ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นระบบ ผู้ที่เป็นหลักหรือเป็นหัวหน้าในการทำงานสามารถควบคุม ติดตามการปฏิบัติงานได้ง่าย

---

[๙] สัมภาษณ์ ชิต คำมี , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

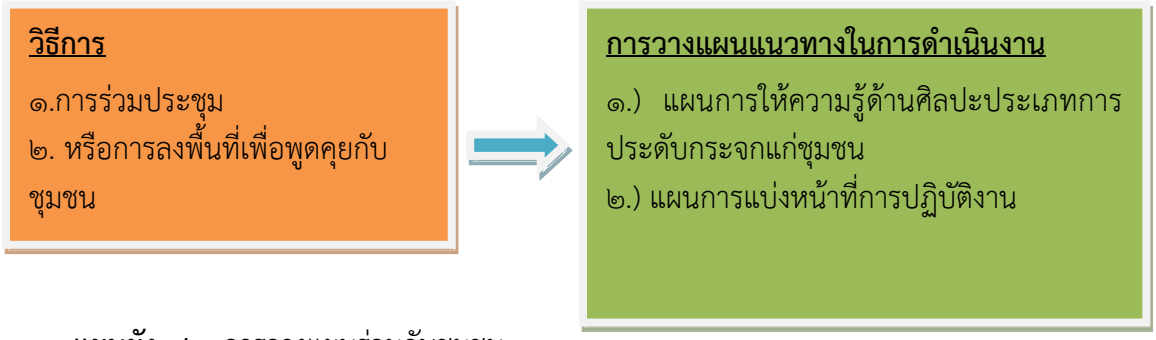

แผนผัง ๔.๑ การวางแผนร่วมกับชุมชน

๔) การดำเนินงานตามแผน

ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผนในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับ มอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานที่ได้วางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้านั้น สามารถสรุปดังต่อไปนี้

(๑.) การให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน

การให้ความรู้ด้านศิลปะเป็นการจัดการความรู้ด้านทรัพยากรวัฒนธรรมแก่ชุมชนของนักวิจัย ซึ่งเป็นการนำความรู้ ที่ได้จากประสบการณ์ หรือสัญชาติญาณ (Tacit Knowledge)[๙] มาถ่ายทอดแก่ชุมชน โดยใช้ขั้นตอนการจัดการความรู้เข้ามาประยุกต์ใช้ตั้งแต่ (๑) การสำรวจความรู้ภายในองค์กร หรือ ความรู้จากตัวบุคคลในชุมชนป่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะเนื่องจากในชุมชนย่อมมีปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เฉพาะด้าน หรืออาจจะมีความรู้ทางด้านศิลปะที่แตกต่างจากศิลปินหรือนักวิชาการก็ได้ (๒) การวางแผนความรู้เพื่อการรวบรวมและจัดเก็บ เพื่อรวบรวมความรู้ทางด้านศิลปะของคนในชุมชนเพื่อเป็นแนวทาง หรือนำมาประยุกต์ใช้กับความรู้ทางศิลปะที่มีหลักการของศิลปิน หรือนักวิชาการ (๓) การพัฒนาความรู้ ร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการประดับกระจกจนเป็นชุดความรู้ และ (๔) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ เทคนิคและวิธีการประดับกระจกแก่ผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต่อไป เนื่องจากฐานพระพุทธรูปนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรม คือ เป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมืองซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้ให้เป็นมรดกของคนในชาติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์และให้คนในโลกได้ชื่นชมดังนั้นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้นแต่อยู่ที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้นด้วยโดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชุมชนใน

---

[๙] อ้างถึงแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). สาระสำคัญเกี่ยวกับ การพัฒนาระบบราชการไทย, ๒๕๔๗.

แง่ของจิตใจและจิตวิญญาณซึ่งอาจสรุปลักษณะสำคัญของสิ่งซึ่งสมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้ดังนี้[๑๐]

๑. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์วิชาการหรือศิลปะ

๒. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนและสังคมที่ได้มีการสืบทอดกันมา

๓. มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้

๔. มีลักษณะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนหรือท้องถิ่น

๕. หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปในที่สุด

จากการประชุมวางแผนที่ผ่านมานั้น ได้มีการถ่ายทอดทักษะของการประดับกระจก เนื่องจากเป็นทักษะที่สามารถทำกันได้โดยไม่ต้องใช้ทักษะสูง และเป็นเครื่องมือที่ฝึกทักษะของบุคคลในเบื้องต้นได้ อีกทั้งหากไม่มีผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะอยู่ในชุมชน เมื่อทรัพยากรวัฒนธรรมที่อยู่ในชุมชนเกิดความชำรุด ชุมชนก็สามารถซ่อมแซมเองได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประดับกระจก และถ่ายทอดให้กับชุมชน เกี่ยวกับเทคนิคการประดับกระจก ให้เกิดความงามต่อพุทธสถาน และสร้างจุดศูนย์รวมซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจถึงการแสดงออกทางด้านความดีงาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน โดยแสดงทัศนคติ มุมมอง ทางสุนทรียศาสตร์ของตน เพื่อที่ได้มติของการสร้างสรรค์ร่วมกัน ผ่านกระบวนการทางศิลปะ โดยให้กลุ่มตัวอย่างในการทดลองเทคนิคแต่ละเทคนิคในการประดับกระจก ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการประดับกระจก เช่น การวัด การตัด การติด การเก็บรายละเอียด น้ำหนักในการติด ลวดลาย การต่อเนื่อง การรับแสงของกระจก เป็นต้น โดยองค์ความรู้การเลือกสีของกระจก ผู้ทำการวิจัยและชุมชนได้เลือกสีกระจก ๒ สี ได้แก่ กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน) และกระจกสีน้ำเงิน

---

[๑๐] อ้างถึงแล้ว, พิสิฐ เจริญวงศ์, การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม, (ม.ป.ท., ๒๕๔๒)

ภาพ ๔.๒๓ ภาพการให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน (การตัดกระจก)
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

(๒.) การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการเมื่อได้มติในการจะสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาแล้ว ได้จัดเวทีประชุมเพื่อจัดทำแผนในการกำหนดทิศทาง ของการทำงาน โดยมีการประเมินถึงความสามารถของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการร่วมทำกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปแต่ละขั้นตอน โดยมติในที่ประชุมได้สรุปและแบ่งขั้นตอนของกิจกรรม จากกลุ่มผู้มีจิตสาธารณะ และชุมชน โดยแยกตามความสนใจและความถนัดของแต่ละท่าน ดังหัวข้อต่อไปนี้

๑. **กลุ่มผู้ตัดกระจก** โดยเลือกจากบุคคลที่มีความสนใจในการตัดกระจก เนื่องจาก การตัดกระจกไม่จำเป็นที่จะต้องทักษะความสามารถทางศิลปะในระดับสูง เพราะสามารถฝึกฝนได้ในระยะสั้น ซึ่งในกลุ่มนี้ประกอบด้วยนักเรียน นักศึกษา ชาวบ้านบ้านภูเวียง และกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่สนใจ

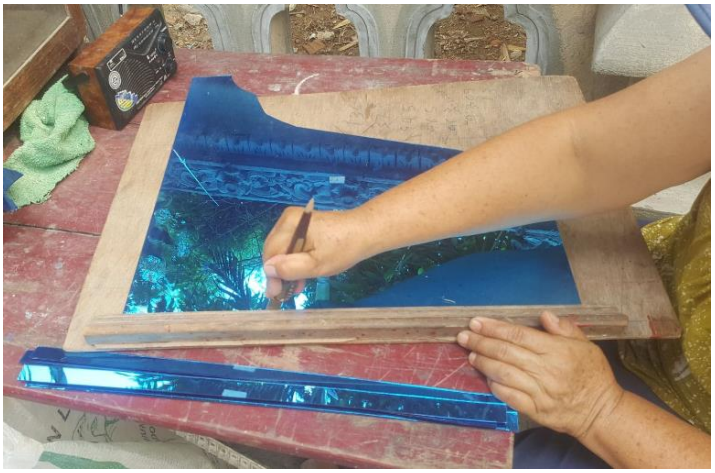

ภาพ ๔.๒๔ การตัดกระจกของกลุ่มผู้ตัดกระจก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๒. กลุ่มผู้ประดับกระจก โดยเลือกจากบุคคลที่มีความสนใจในการประดับกระจก เนื่องจาก การตัดกระจกไม่จำเป็นที่จะต้องทักษะความสามารถทางศิลปะในระดับสูง เพราะสามารถฝึกฝนได้ในระยะสั้น คล้ายกับการตัดตัดกระจกเช่นเดียวกัน ซึ่งในกลุ่มนี้ประกอบด้วยนักเรียน นักศึกษา ชาวบ้านบ้านภูเวียง และผู้ปฏิบัติธรรม ที่สนใจ

ภาพ ๔.๒๕ ภาพประดับกระจก
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

๓. กลุ่มจิตอาสาต่างๆ เป็นกลุ่มจิตอาสาที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการ แต่เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในรูปแบบจิตอาสา เช่น การเตรียมที่พักอาหาร การสนับสนุนจากปัจจัย วัสดุอุปกรณ์ ใน การสร้างสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนา เป็นต้น

ภาพ ๔.๒๖ กลุ่มจิตอาสาต่างๆ
ที่มา: มานิตย์ กันทะสัก

จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนการดำเนินงานตามนั้น ได้ดำเนินการตามแผนดำเนินงานที่ออกแบบไว้ตั้งแต่ต้น ขั้นตอนนี้จึงช่วยหนุนเสริมให้กิจกรรมในภาพรวมดำเนินต่อไปได้ โดยบางกิจกรรมมีการปฏิบัติไปควบคู่พร้อมกัน และบางกิจกรรมมีการเชื่อมโยง ส่งผลต่อกิจกรรมอื่นๆ สืบเนื่องด้วย

๕) การติดตามประเมินผล

หลังจากที่ปฏิบัติกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ได้มีการจัดเวทีประชุมร่วมกับชุมชนอีกครั้ง เพื่อติดตามและประเมินผล อีกทั้งยังเป็นการถอดบทเรียนจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหา ตลอดจนถึงผลดีที่ได้รับทั้งด้านวัตถุและส่งผลไปถึงจิตใจของผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาในครั้งนี้

การตรวจสอบผลการปฏิบัติในขั้นตอนนี้ เป็นการตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่นั้น ซึ่งขั้นตอนการตรวจสอบ อาจประกอบด้วย การประเมินโครงสร้างที่รองรับ การดำเนินการ การประเมินขั้นตอนการดำเนินงานและการประเมินผลของ การดำเนินงานตามแผนที่ได้ตั้งไว้ โดยในการประเมินดังกล่าวสามารถ ทำได้เอง โดยคณะกรรมการที่รับผิดชอบแผนการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการประเมินตนเองโดยไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการ อีกชุดมาประเมินแผน หรือไม่จำเป็นต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมิน ที่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งชุมชนบ้านภูเวียงนั้นมีการประเมินผลกระบวนการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้เครื่องมือประเมินผลใดๆ ในการตรวจสอบ แค่การตรวจสอบประเมินผลที่เกิดขึ้นเป็น

รูปแบบของการวิเคราะห์ร่วมกัน การมีประชามติกันในเวทีการประชุม หรือการพูดคุยกัน ที่ โดยมีการประเมินจากกิจกรรมจากขั้นตอนการสร้างฐานพระพุทธรูปในแต่ละขั้นตอน ซึ่งผู้รับผิดชอบและมีหน้าที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายจากมติในที่ประชุม ในแต่ละขั้นตอนจะต้องบอกรายละเอียดการดำเนินงานที่ตนเองรับผิดชอบในส่วนการดำเนินงานของตนว่าอยู่ในระดับใด ผลการปฏิบัติเป็นอย่างไรบ้าง พบปัญหาอุปสรรคในการทำงานอย่างไรบ้าง เกิดขึ้นหรือไม่อย่างไร ซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ[๑๑] ตามที่อธิบายไปในขั้นตอน การดำเนินการตามแผน พบว่ามีขั้นตอนในกิจกรรมบางอย่างที่ดำเนินการไปแล้วเสร็จตามที่คาดหวังเอาไว้ แต่ก็มีบางกิจกรรมที่พบว่ามีอุปสรรคหรือข้อจำกัดบางประการ ที่ทำให้ผลลัพธ์ออกมาเป็นที่น่าไม่พอใจ และควรจะมีการปรับปรุงต่อไป ซึ่งผลการตรวจสอบการปฏิบัติกิจกรรมของการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ภาพ ๔.๒๗ การติดตามประเมินผลของการทำกิจกรรม
ที่มา : http://southstopdrink.com/๒๕๒๕.html

[๑๑] สัมภาษณ์ พระสมบูรณ์ อภิปุนโน, เจ้าอาวาสวัดภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

ตาราง ๔.๑ การประเมินผลกิจกรรมจากเกณฑ์การประเมินร่วมกับชุมชน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ		
	เป็นไปตามแผน	ไม่เป็นไปตามแผน	ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม
๑. การมีส่วนร่วมในการเตรียมอุปกรณ์ในการประดับกระจก	ได้ความร่วมมือจากชุมชน นิสิตนักศึกษา กลุ่มศิลปิน และหลายภาคส่วน		
๒. การมีส่วนร่วมในการประดับกระจก	ได้ความร่วมมือการมีส่วนร่วมในการประดับกระจก เป็นอย่างดี จากชุมชน นิสิตนักศึกษา กลุ่มศิลปิน และหลายภาคส่วน	มีข้อกำจัดของผู้ที่มาร่วมติดกระจก ซึ่งบางท่านไม่ได้มีการเข้าร่วมอบรมจากการให้ความรู้การประดับกระจก ทำให้เมื่อมาร่วมดำเนินการอาจจะทำให้ปฏิบัติไม่ถูกวิธี ทำให้เกิดการเสียเวลาในการแก้ไข	
๓. การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ เช่น การสนับสนุนปัจจัย การเตรียมที่พัก การเตรียมอาหาร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	การทำงานขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี โดยเฉพาะการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่น ได้แก่ ปัจจัย วัสดุ สิ่งของ เป็นต้น	การดำเนินงานอาจจะมีอุปสรรคในด้านการประสานงาน เนื่องจากบางครั้ง การสื่อสารในที่ชุมชนอาจจะมีการสื่อสารผิดพลาด	

จากตารางสรุปผลการตรวจสอบการปฏิบัติงานของกิจกรรมต่างๆ ในการติดตามประเมินผล มีกิจกรรมบางอย่างที่บรรลุวัตถุประสงค์ และกิจกรรมบางอย่างที่มีการดำเนินการไม่เป็นไปตามแผน และต้องมีการปรับปรุงและแก้ไขต่อไป เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการมากยิ่งขึ้น

แผนผัง ๔.๒ สรุปกระบวนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนา

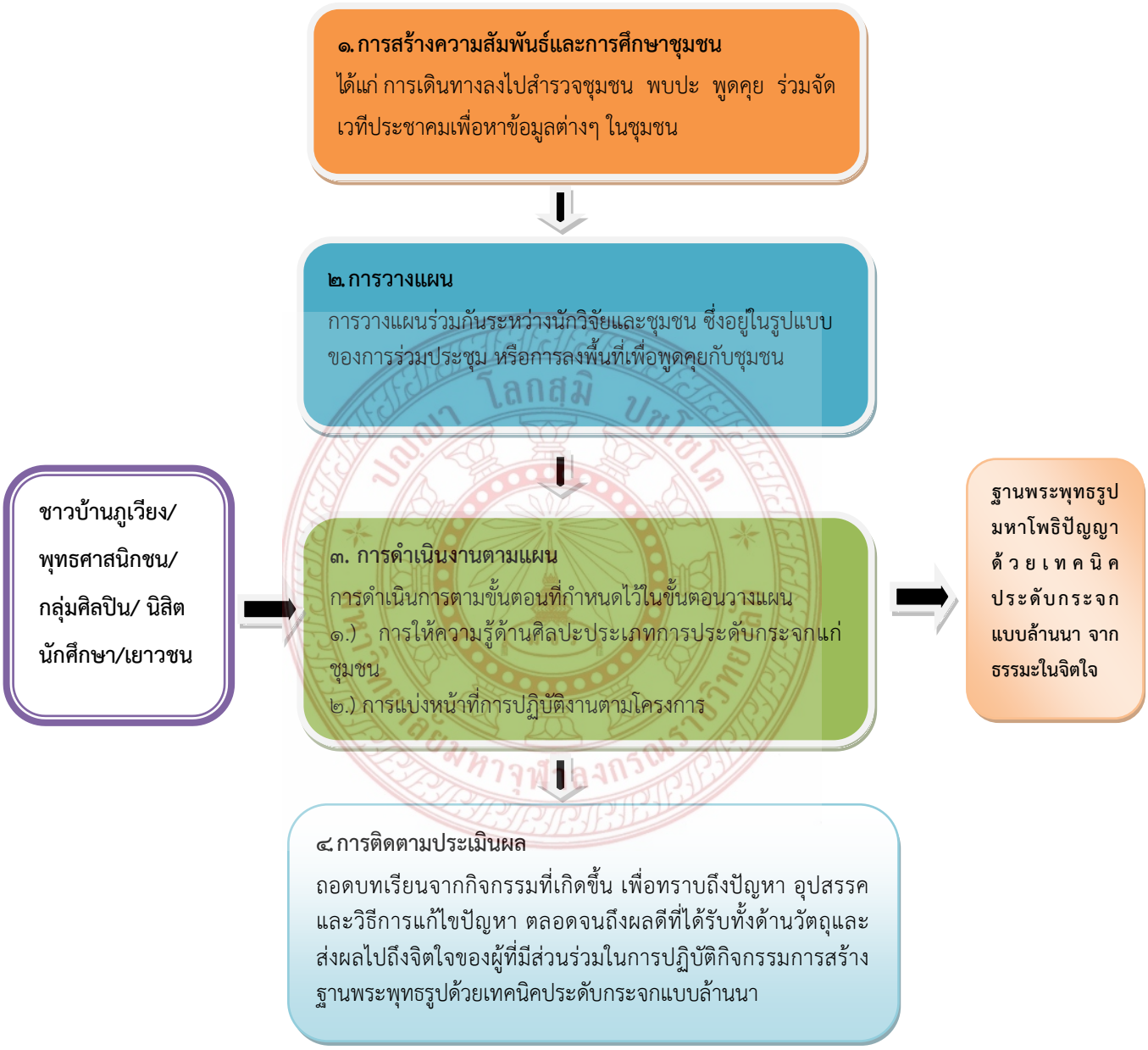

๔.๓ การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

จากการศึกษาและได้ปฏิบัติการสร้างฐานพระพุทธรูปร่วมกับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาสามารถสรุปโดยการวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ตั้งแต่ก่อนการเริ่มปฏิบัติ การปฏิบัติ และช่วงหลังการปฏิบัติการสร้างฐานพระพุทธรูป ซึ่งทำให้เกิดผลลัพธ์แก่ชุมชนในระดับต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑. การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยเก็บ ข้อมูลจากประชาชน และพุทธศาสนิกชน ที่มีมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มประชากรด้วยการใช้สูตรของ Yamane (๑๙๗๓) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕ % และ กำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๐.๐๕ จากการคำนวณกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพ กลุ่มองค์กรต้นสังกัด และรายได้ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวนร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.) รายละเอียดตามตารางแสดงจำนวนและร้อยละของข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ ออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชนในสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔-๑ จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๔๒	๕๔.๕๕
หญิง	๓๕	๔๕.๔๕
รวม	๗๗	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔-๑ จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๖	๗.๗๙
๒๐-๓๐ ปี	๗	๙.๐๙
๓๑-๔๐ ปี	๑๑	๑๔.๒๙
๔๑-๕๐ ปี	๒๐	๒๕.๙๗
๕๑ ปีขึ้นไป	๓๓	๔๒.๘๖
รวม	๗๗	๑๐๐.๐๐
การศึกษา		
ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๔	๑๘.๑๘
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๕๕	๗๑.๔๓
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๕	๖.๔๙
ปริญญาตรี	๒	๒.๖๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑	๑.๓๐
รวม	๗๗	๑๐๐.๐๐
อาชีพ		
นักศึกษา	๗	๙.๐๙
ข้าราชการ	๔	๕.๑๙
พนักงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ	๓	๓.๙๐
ลูกจ้าง	๘	๑๐.๓๙
ธุรกิจส่วนตัว	๑๑	๑๔.๒๙
อื่นๆ	๔๔	๕๗.๑๔
รวม	๗๗	๑๐๐.๐๐
รายได้		
ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท	๕๗	๗๔.๐๓
๓,๐๐๑-๖,๐๐๐ บาท	๙	๑๑.๖๙
๖,๐๐๑-๘,๐๐๐ บาท	๔	๕.๑๙
๘,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	๕	๖.๔๙
๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๑	๑.๓
มากกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท	๑	๑.๓
รวม	๗๗	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔-๑ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามข้อมูลทั่วไป พบว่า

เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๕๕ และเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔๕

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๖ รองลงมา คือ อายุ ๔๑-๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๙๗ อายุ ๓๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๙ และ ๒๐-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๙ และต่ำกว่า ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๗.๗๙ ตามลำดับ

การศึกษา ผู้ตอบแบบสอบจบการศึกษาระดับ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า มากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ ๗๑.๔๓ รองลงระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑๘ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๙ และระดับสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๘.๗๐ ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๒.๖๐ และสูง กว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑.๓๐ ตามลำดับ

อาชีพ ผู้ตอบแบบสอบถามประกอบอาชีพ อื่นๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๑๔ รองลงมาอาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๙ อาชีพลูกจ้าง คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๓๙ อาชีพนักศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๙ อาชีพข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ ๕.๑๙ และพนักงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ ๓.๙๐ ตามลำดับ

รายได้ ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๐๓ รองลงมา คือ รายได้๓,๐๐๑-๖,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖๙ รายได้ ๘,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ รายได้ ๖.๔๙ ๖,๐๐๑-๘,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๕.๑๙ รายได้ ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท และรายได้มากกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑.๓

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

ตารางที่ ๔-๒ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน

ด้านการมีส่วนร่วมกันวางแผน

ร่วมกันวางแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๑.มีส่วนร่วมในการประชุม ในการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒๖ (๓๓.๗๗)	๒๔ (๓๑.๑๗)	๒๒ (๒๘.๕๗)	๕ (๖.๔๙)	๐ (๐)	๓.๙๒	๐.๙๔	**มาก**	**๑**
๒.มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม คือ การประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒๕ (๓๒.๔๗)	๑๘ (๒๓.๓๘)	๒๒ (๒๘.๕๗)	๙ (๑๑.๖๘)	๓ (๓.๙๐)	๓.๖๙	๑.๑๖	**มาก**	**๒**
๓. มีส่วนร่วมในการวางแผนเตรียมความพร้อมในการจัดกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒๓ (๒๙.๘๗)	๒๑ (๒๗.๒๗)	๒๐ (๒๕.๙๗)	๑๐ (๑๒.๙๙)	๓ (๓.๙๐)	๓.๖๖	๑.๑๕	**มาก**	**๓**

ร่วมกันวางแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๔. มีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒๒ (๒๘.๕๗)	๑๘ (๒๓.๓๘)	๑๘ (๒๓.๓๘)	๑๐ (๑๒.๙๙)	๙ (๑๑.๖๘)	๓.๔๔	๑.๓๔	**มาก**	**๔**
๕. มีส่วนร่วมในการเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้จากการจัดกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๗ (๙.๐๙)	๑๐ (๑๒.๙๙)	๑๖ (๒๐.๗๘)	๑๑ (๑๔.๒๘)	๓๓ (๔๒.๘๖)	๒.๓๑	๑.๓๘	**น้อย**	**๕**
	ภาพรวม					**๓.๔๐**	**๑.๑๔**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ ๔-๒ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ด้านการมีส่วนร่วมกันวางแผน พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่านโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$= ๓.๔๐, SD = ๑.๑๔) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องมีส่วนร่วมในการประชุม ในการประดับ กระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๒.๖๒, SD = ๐.๙๔) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม คือ การประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๖๙, SD = ๑.๑๖)

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผน เตรียมความพร้อม ในการจัดกิจกรรมการประดับ กระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๖๖, SD = ๑.๑๕)

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม การประดับกระจก บนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๖๖, SD = ๑.๑๕)

และอันดับสุดท้ายเรื่องมีส่วนร่วมในการเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้จากการจัดกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๓๑, SD = ๑.๓๘)

ตารางที่ ๔-๓ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน

ด้านการมีส่วนร่วมปฏิบัติตามแผน

ร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๑. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านศิลปะ ได้แก่ การปั้น การประดับกระจก การตัดกระจก	๒๓ (๒๙.๘๗)	๒๐ (๒๕.๙๗)	๑๖ (๒๐.๗๘)	๑๒ (๑๕.๕๘)	๖ (๗.๗๙)	๓.๕๕	๑.๒๘	**มาก**	**๓**
๒. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก	๒๖ (๓๓.๗๗)	๑๔ (๑๘.๑๘)	๑๙ (๒๔.๖๘)	๑๒ (๑๕.๕๘)	๖ (๗.๗๙)	๓.๕๕	๑.๓๑	**มาก**	**๒**

ร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๓. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม การเตรียมที่พัก การเตรียมอาหาร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	๒๓ (๒๙.๘๗)	๒๔ (๓๑.๑๗)	๑๔ (๑๘.๑๘)	๑๑ (๑๔.๒๘)	๕ (๖.๔๙)	๓.๖๔	๑.๒๓	**มาก**	**๑**
๔. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ	๒๐ (๒๕.๙๗)	๑๙ (๒๔.๖๘)	๑๘ (๒๓.๓๘)	๑๐ (๑๒.๙๙)	๑๐ (๑๒.๙๙)	๓.๓๘	๑.๓๕	**ปานกลาง**	**๔**
		ภาพรวม				**๓.๕๓**	**๑.๒๔**	**มาก**	

จากตารางที่ ๔-๒ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ด้านการมีส่วนร่วมปฏิบัติตามแผน พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= ๓.๕๓, SD = ๑.๒๔) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม การเตรียมที่พัก การเตรียมอาหาร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมอยู่ใน ระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๖๔, SD = ๑.๒๓) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๕, SD = ๑.๓๑)

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านศิลปะ ได้แก่ การปั้น การประดับกระจก การตัดกระจก การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๕, SD = ๑.๒๘)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๓๘, SD = ๑.๓๕)

ตารางที่ ๔-๔ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน

ด้านการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล

ร่วมกันติดตามและประเมินผลการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๑. มีส่วนร่วมในการประเมินผลด้านปัญหาและอุปสรรคในการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๑๕ (๑๙.๔๘)	๙ (๑๑.๖๘)	๑๒ (๑๕.๕๘)	๘ (๑๐.๓๙)	๓๓ (๔๒.๘๖)	๒.๕๕	๑.๕๙	**น้อย**	๓
๒. มีส่วนร่วมในการประเมินผลด้านการสร้างสรรค์ของกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒๓ (๒๙.๘๗)	๑๓ (๑๖.๘๙)	๑๙ (๒๔.๖๘)	๑๒ (๑๕.๕๘)	๑๐ (๑๒.๙๙)	๓.๓๕	๑.๓๙	**ปานกลาง**	๒
๓. มีส่วนร่วมในการประเมินผลความสำเสร็จของกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒๒ (๒๙.๘๗)	๒๐ (๒๕.๙๗)	๑๕ (๑๙.๔๙)	๙ (๑๑.๖๘)	๑๑ (๑๔.๒๘)	๓.๔๓	๑.๓๙	**มาก**	๑
		ภาพรวม				**๒.๓๓**	**๑.๔๑**	**น้อย**	

จากตารางที่ ๔-๔ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ด้านการร่วมกันติดตาม และประเมินผล พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่านโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๓๓, SD = ๑.๔๑) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องมีส่วนร่วมในการประเมินผลความสำเสร็จของกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๔๓, SD = ๑.๓๙) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้านการสร้างสรรค์ของกิจกรรมการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๓๕, SD = ๑.๓๑)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการมีมีส่วนร่วมใน การประเมินผลด้านปัญหา และอุปสรรคในการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๕๕, SD = ๑.๕๙)

ตารางที่ ๔-๕ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน

ด้านการมีส่วนร่วมร่วมกันทำนุบำรุงและการจัดการ

ร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรมและอุทยานธรรมลำน้ำงาว	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๑. มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธมหาโพธิปัญญา	๒๕ (๓๒.๔๘)	๑๓ (๑๖.๘๙)	๑๗ (๒๒.๐๘)	๑๑ (๑๔.๒๘)	๑๑ (๑๔.๒๘)	๓.๓๙	๑.๔๓	ปานกลาง	๑
๒. มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว เช่น พระพุทธรูป ศาลา เป็นต้น	๒๑ (๒๗.๒๗)	๒๐ (๒๕.๙๗)	๑๕ (๑๙.๔๙)	๖ (๗.๗๙)	๑๕ (๑๙.๔๙)	๓.๓๔	๑.๔๖	ปานกลาง	๓

ร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรมและอุทยานธรรมลำน้ำงาว	ระดับการมีส่วนร่วม					$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
๓. มีส่วนร่วมในการรักษาอุทยานธรรมลำน้ำงาว เช่น การร่วมบูรณะ และพัฒนาปรับปรุงสถานที่	๒๖ (๓๓.๗๗)	๑๕ (๑๙.๔๙)	๑๔ (๑๘.๑๙)	๕ (๖.๕๐)	๑๗ (๒๒.๐๘)	๓.๓๖	๑.๕๕	**ปานกลาง**	**๒**
		ภาพรวม				**๒.๕๒**	**๑.๔๓**	**น้อย**	

จากตารางที่ ๔-๕ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ด้านการมีส่วนร่วมกันทำนุบำรุงและการจัดการ พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรม และอุทยานธรรมลำน้ำงาว โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๕๒, SD = ๑.๔๓) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๓๙, SD = ๑.๔๓) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีส่วนร่วมในการรักษาอุทยานธรรมลำน้ำงาว เช่น การร่วมบูรณะและพัฒนา ปรับปรุงสถานที่ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๓๖, SD = ๑.๕๕)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการมีมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๓๔, SD = ๑.๔๖)

ตารางที่ ๔-๖ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน
โดยภาพรวมรายด้าน

การมีส่วนร่วมของประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	$\bar{x}$	SD	แปลความ	อันดับ
๑. ร่วมกันวางแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๓.๔๐	๑.๑๔	ปานกลาง	๒
๒. ร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา	๓.๕๓	๑.๒๔	มาก	๑
๓. ร่วมกันติดตาม และประเมินผลการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา	๒.๓๓	๑.๔๑	น้อย	๔
๔.ร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรม และอุทยานธรรมลำน้ำงาว	๒.๕๒	๑.๔๓	น้อย	๓
ภาพรวม	๒.๙๕	๑.๒๕	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔-๖ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน โดยภาพรวม พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้าง ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๙๕, SD = ๑.๒๕) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๓, SD = ๑.๒๔) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีร่วมกันวางแผนการประดับกระจก ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๔๐, SD = ๑.๑๔)

รองลงมาเป็นเรื่องการร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรม และอุทยานธรรมลำน้ำงาว การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๕๓, SD = ๑.๔๓)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการร่วมกันติดตาม และประเมินผลการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๓๓, SD = ๑.๔๑)

จากการให้ข้อมูลของผู้สัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสรุปและประมวลผล โดยการให้ข้อมูลข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ในการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปโดยการประดับกระจกนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก และ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เนื่องจากประชาชน และพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญและความถนัดในด้านงานศิลปะ เนื่องจากส่วนมากเป็นผู้ที่มีอายุมาก จึงได้มีการปฏิบัติกิจกรรมในด้านอื่นเพื่อทดแทนการปฏิบัติการงานศิลปะ ทั้งร่วมสวดมนต์ และสนับสนุนปัจจัย งบประมาณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

๔.๓.๒ ผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

(๑) ผลลัพธ์ระดับบุคคล จากกระบวนการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนนั้น ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาในขั้นตอนกระบวนการจัดการของชุมชนแล้ว จึงส่งผลให้เกิดประโยชน์ตามมาในชุมชนตามที่ต้องการและที่วางเป้าหมายไว้ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้นั้นเมื่อทำการวิเคราะห์ในระดับบุคคล ที่เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จในระดับปัจเจก ให้ผลต่อเนื่องไปยังระดับกลุ่ม ซึ่งสรุปได้ตามหลักการต่อไปนี้

๑. **ประชาชนเกิดการมีส่วนร่วม** ในการทำงานระดับชุมชนที่มองจากระดับด้านล่างก่อนที่จะมองไปสู่ระดับชุมชนนั้น ประชาชนมีความสำคัญมาก และเป็นปัจจัยในงานพัฒนาที่จะทำให้สำเร็จ ดังที่หลักการการมีส่วนร่วม กล่าวว่า การเข้าร่วมทำโครงการปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่างๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือร่วมมือในองค์กร หรือร่วมมือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลในโครงการ ประชาชนส่วนใหญ่นั้นได้เข้ามาร่วมในการทำกิจกรรมแต่ละโครงการ ในแต่ละครั้ง ซึ่งถึงแม้ว่าบางกิจกรรมที่ชุมชนทำขึ้นมา ไม่จำเป็นจะต้องมีส่วนร่วมในการเข้าทำกิจกรรมทุกคนก็ได้ เพราะในการจัดการของชุมชนบทบางครั้งไม่ได้มีการจัดการที่เป็นทางการมาก เพราะส่วนมากจะเน้นการเข้าร่วมกิจกรรมตามจิตสาธารณะของตัวบุคคลมากกว่า มากกว่าประโยชน์ส่วนตนที่จะได้รับ บางคนเข้าร่วมก็เพราะว่าเกิดจากความเชื่อและความศรัทธาของตัวบุคคล เป็นต้น ดังเช่น จากการสัมภาษณ์ของคนในชุมชนที่มีการเข้าทำกิจกรรมสร้างพระพุทธรูปในบางครั้ง ส่วนหนึ่งกล่าวว่า

> “การที่ชุมชนมีการจัดทำกิจกรรมสร้างพระสร้างฐานพระพุทธรูปนั้น เนื่องจากตนเองมีภาระหน้าที่ในอาชีพการงาน

> บางครั้งก็ทำให้ไม่สะดวกที่จะขึ้นไปช่วยร่วมกิจกรรม แต่เนื่องจากในที่ประชุม ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านนั้น ได้มีเกณฑ์กำหนดไว้ว่า ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการร่วมมือ จะมีการบอกบุญแก่ลูกบ้านแต่ถ้าไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ก็อาจจะให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนสมทบทุน อาจจะในรูปแบบของเงิน หรือในรูปแบบของอาหาร เป็นต้น ซึ่งก็ถือว่ามีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้”[๑๒] หรือ “ในการสร้างฐานพระพุทธรูปนั้น บางท่านไม่มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปะ ก็เข้ามาร่วมกิจกรรมจากแรงกายแรงใจได้ เห็นได้จากการที่ช่วยสวดมนต์ ในขณะที่มีการสร้างฐานพระพุทธรูป”[๑๓]

การมีส่วนร่วมนั้นทำให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่ประชาชนไปจนถึงระดับชุมชน ทำไห้ประชาชนรู้จักการระดมขีดความสามารถ รู้จักแสดงความคิดเห็นและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถพัฒนาศักยภาพในด้านภูมิปัญญาความรู้ความสามารถ ทักษะ ให้สามารถดึงออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนได้

๒. เกิดกระบวนการเรียนรู้ในตัวบุคคล กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้น เกิดจากคนในชุมชน สามารถร่วมคิด และร่วมทำงานด้วยกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างผู้มีความรู้ด้านศิลปะกับชาวบ้าน หรือหน่วยงานองค์กรกับชาวบ้าน ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในตนเองขึ้น จากการศึกษานั้นพบว่า และการประดับฐานพระพุทธรูปด้วยการมีส่วนร่วมจากชุมชน ทำให้ตัวบุคคลได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการตัด การประดับกระจกได้ สามารถเป็นทักษะความรู้ติดตัวในด้านศิลปะ และในขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมนั้น มีทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะเยาวชน หรือ พระนิสิตก็สามารถฝึกทักษะความรู้เพื่อนำไปต่อยอดความรู้ต่อไป[๑๔]

๓. เกิดการพึ่งตนเองของคนในชุมชน

การพึ่งพาตนเองนั้นเป็นพื้นฐานของความเสมอภาค ซึ่งประชาชนจะต้องมีอิสระในการคิด การลงมือปฏิบัติจนสามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือกิจกรรมของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังมีการนำทรัพยากรต่างๆที่มีในชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด สามารถทำให้เกิดแรงจูงใจ เพิ่มศักยภาพ จนสามารถนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการให้สำเร็จได้ นอกจากนี้การพึ่งตนเองนั้นยังมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ

---

[๑๒] สัมภาษณ์ แม่จินดา ขัดทิศ , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

[๑๓] สัมภาษณ์ ศรีนวล วันตา , พุทธศาสนิกชน และคณะโรงเรียนชีวิต, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

[๑๔] สัมภาษณ์ คุณากร เทพเสน , นิสิตสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เจ้าอยู่หัวอีกด้วย ดังที่ตรัสว่า[๑๕] “คนเราควรจะพยายาม ช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คือ พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหาร ที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนและซื้อจากภายนอกได้ แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือประเทศให้ได้มากที่สุด” การพึ่งตนเองนั้น หากประชาชนมีการพึ่งพิงตนเอง รู้จักความพอเพียงตั้งแต่ระดับตนเองนั้นก็จะส่งผลที่ดีต่อส่วนรวมตามมา ขยายไปสู่ระดับชุมชนหรอระดับสูงได้ และองค์ประกอบของการพึ่งตนเองนั้น มีทั้งหมด ๕ ประการ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเอง ในด้าน เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม (Technology, Economic, Resource, Mental, Social-TERMS) ซึ่งก่อนที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ ก็จะต้องเกิดจากองค์ประกอบย่อยที่กล่าวมานี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นต้น จากการที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงกระบวนการจัดการของคนในชุมชน จนทำให้คนในชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ การที่ประชาชนมีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการดำรงชีวิต ซึ่งตรงกับปรากฏการณ์การทำกิจกรรมสร้างฐานพระพุทธรูปนั้นพุทธศาสนิกชน ชุมชน ได้มีจิตใจที่เข้มแข็งและศรัทธาในการร่วมทำกิจกรรม จนนำไปสู่เป้าหมาย (Ends) ที่สำเร็จตามแผน

(๒) ผลลัพธ์ระดับกลุ่ม

นอกเหนือจากผลลัพธ์ที่เกิดจากระดับปัจเจกบุคคลในชุมชนนั้น การส่งผลในระดับกลุ่มจึงเป็นสิ่งต่อเนื่องที่มาจากการพัฒนาจากตัวบุคคล จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น นอกเหนือจากประโยชน์ที่ในระดับบุคคลได้รับ ในระดับกลุ่ม กระบวนการที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้เกิดพลังต่างๆ ตามมา จึงสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. **เกิดกระบวนการกลุ่ม** การเกิดกระบวนการกลุ่มนั้นเกิดจากเมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันเกิดขึ้น ทำให้เกิดการบูรณาการทางความคิดและการปฏิบัติภายในกลุ่ม ซึ่งคนในชุมชนได้เริ่มเข้ามาทำงาน ทำกิจกรรมและร่วมจัดการ ร่วมในขั้นตอนกันเป็นกลุ่ม ในลักษณะการทำงานร่วมกัน และเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ความรู้ การวางเป้าหมาย และลงมือปฏิบัติไปด้วยกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกเพศ วัย ชนชั้น ซึ่งเห็นได้เจน คือ กลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันแบบไม่เป็นทางการ ในการร่วมสร้างอุทยานธรรมลำน้ำงาว และร่วมกันสร้างฐานพระพุทธรูปโดยที่ไม่มีการบังคับ โดยเกิดจากแรงศรัทธา ส่งผลทำให้เกิดพลังกระบวนการกลุ่มตามมา และนอกจากนี้ประโยชน์ของกลุ่ม คือ สามารถพูดคุย ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเสนอความคิดเห็นได้อย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. **เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม** กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่สำคัญและเป็นหัวใจหลักของการทำงานภายในกลุ่ม เพราะถ้าการทำงานภายในกลุ่มไม่ได้รับความร่วมมือของประชาชน ก็จะทำให้การทำงานกลุ่มไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนไปได้ กระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น โดยเฉพาะกลุ่ม เกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนดังกล่าวมาในหัวข้อกระบวนการเกิดกลุ่ม การมีส่วนร่วมนอกเหนือจากการมีส่วนร่วมในระดับบุคคลแล้ว ยังเป็นการตัดสินใจของบุคคล กลุ่ม องค์กรในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความพร้อม

---

[๑๕] พระราชดำรัสพระราชทานแก่บุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต, วันศุกร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑.

เพียงกัน และการมีส่วนร่วมยังเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา ซึ่งในขั้นตอนก็ได้มีกระบวนการคิด ริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผน และมีการดำเนินงาน เป็นต้น ในกลุ่มแต่ละกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านภูเวียง ก็ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามกระบวนการ มีการวางแผนการดำเนินงานภายในกลุ่ม มีการร่วมฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะและปรึกษาหารือในในกลุ่มตลอด เมื่อกลุ่มมีกระบวนการการดำเนินงาน การวางแผนที่ดีและมีประสิทธิภาพที่ดี ก็จะส่งผลตามมาต่อไป คือ เกิดผลงานต่างๆ ที่เกิดจากการทำงาน ต่อไป

(๓) ผลลัพธ์ระดับชุมชน

๑. เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน

จากการศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่สำคัญมากทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชน ซึ่งผู้ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านภูเวียงนั้นนั้น เป็นการมีส่วนร่วมที่มุ่งผลไปตามความสำเร็จที่ตั้งไว้ โดยคนในชุมชนมีเป้าหมายตรงกัน คือ การสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา และพัฒนาพื้นที่รกร้างให้เป็นแหล่งอุทยานธรรม เพื่อเป้าหมายในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และพุทธศาสนิกชน ให้พัฒนาตั้งแต่ด้านจิตใจภายในตัวบุคคล จนส่งผลถึงการกระทำ การปฏิบัติ ตามรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ๔ ขั้นตอน ดังนี้ ๑. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ เป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และบางประการสำคัญต้องตัดสินใจด้วยตนเอง ๒. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และบริหารการใช้ทรัพยากร ๓. การใช้ประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ๔. การได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน

๒. เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

จากการศึกษาของผู้ศึกษาที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล ค้นพบว่ากระบวนการสร้างพระพุทธรูปและฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาประดับกระจกด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา นั้นนอกเหนือจากการเกิดกระบวนต่างๆ ในชุมชนแล้ว ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการมีส่วนร่วม ที่เป็นการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งส่งผลต่อเนื่อง ตามมาคือ กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งยังเป็นการเสริมสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ตามมาได้ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนนั้น มีการเรียนรู้กันเกิดขึ้นระหว่าง คนในชุมชน กับหน่วยงาน ภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ นักวิชาการกับคนในชุมชน กลุ่มองค์กรภายนอกกับคนในชุมชน ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่กัน ระหว่างความรู้ด้านศิลปะจากนักวิชาการ ถ่ายทอดมาสู่คนในชุมชน การถ่ายทอดคำสอนพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมการปั้นพระ การประดับกระจก เป็นต้น

และในขณะเดียวกันคนในชุมชนได้มีการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากนักวิชาการและจากประสบการณ์ ความรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดสู่บุคคลภายนอก หรือองค์กรภายนอก ซึ่งเป็นไปตามลักษณะพึ่งพิงอิงกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ซึ่งเมื่อทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้วก็จะส่งผลให้การเรียนรู้เริ่มเป็นระบบและเริ่มมีความชัดเจน เป็นทางการมากยิ่งขึ้น เพราะจากเดิมชุดความรู้ที่ได้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะยังคงอาศัยการถ่ายทอดแบบวิธีการเดิมๆ ตามวิถีชาวบ้านที่มักจะไม่ค่อยเป็นทางการ อาจจะทำให้เชื่อถือไม่ได้ แต่เมื่อชุมชนนั้นได้เกิดการรวมกลุ่มกันแล้ว รู้จัก

การบริหารจัดการ ก็จะสามารถทำให้การเรียนรู้ขยายตัวมากกว่าเดิม สุดท้ายยังได้ประโยชน์ตามมา คือ ได้ชุดความรู้ในเรื่องของศิลปะการประดับกระจก

(๔) ผลลัพธ์ในมิติด้านต่างๆ

๑. เกิดนวัตกรรมด้านพุทธศิลปกรรมจากการร่วมมือของชุมชน คือ การได้ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาประดับกระจกด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร

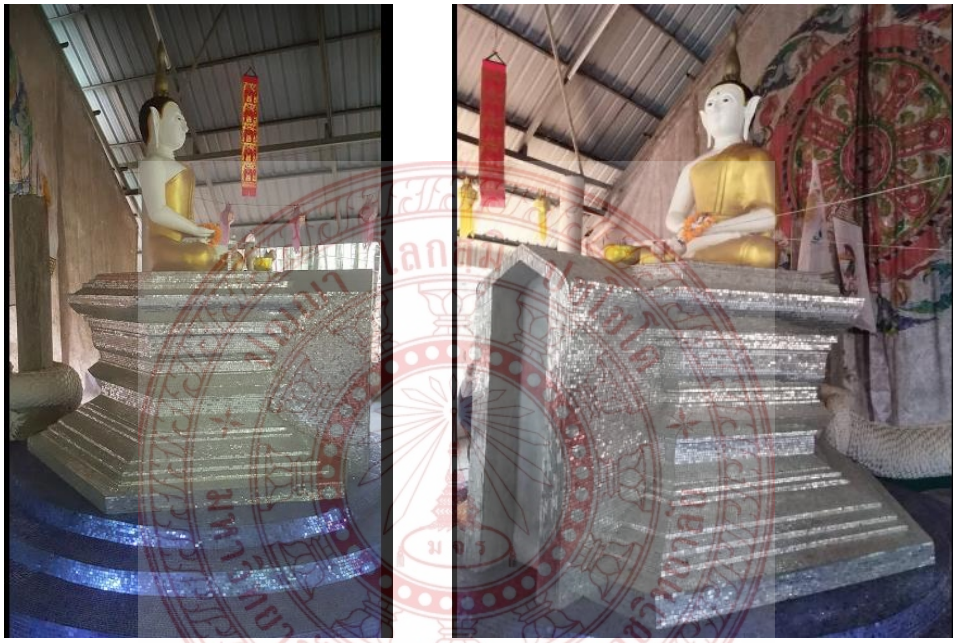

ภาพ ๔.๒๘ พระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา และฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนา ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

๒. เกิดผลในมิติทางสังคม

ผลลัพธ์ที่เกิดอีกขึ้นอีกทางหนึ่ง คือ ผลทางสังคมของชุมชน ที่ทำให้เกิดคุณค่าทางสังคม เป็นผลที่มาจากที่ชาวบ้านมีจิตสาธารณะ มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชาวบ้านบางส่วนได้มีการเสียสละที่ดินเพื่อที่จะสร้างอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว เพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนบ้านภูเวียง ตลอดนำไปสู่การพัฒนา ขยายผลต่อการทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์สู่สังคมต่อไป

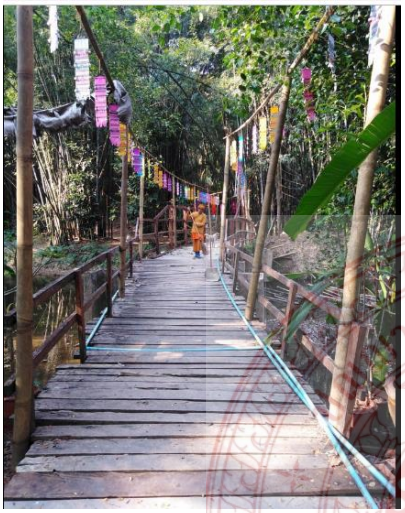

ภาพ ๔.๒๙ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ในปัจจุบัน
ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

๓. ผลในด้านการเชื่อมประสานของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ

ในกระบวนการการจัดการนั้นทำให้ได้ผลในการสร้างศักยภาพในการเชื่อมประสานของคนที่เข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วยทั้ง คนใน คนนอก หน่วยงานองค์กรต่างๆ ชาวบ้าน เข้ามาร่วมทำงานกันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ซึ่งต่างมีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นระหว่างกันและกัน ซึ่งจะจำแนกบทบาทในการเชื่อมประสานกันของบุคคลที่เข้าร่วมกระบวนการ จนเกิดมีการบูรณาการกันเกิดขึ้น เกิดกิจกรรมโครงการต่างๆ นำไปสู่การต่อยอดในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ภาพ ๔.๓๐ การเชื่อมประสานของผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ นำไปสู่การเกิดกิจกรรมโครงการต่างๆ นำไปสู่การต่อยอดในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ที่มา : Facebook: Namphueng Sakuntra

๔. ผลในด้านการเกิดการต่อยอดศิลปะสู่ชุมชนอื่น

ได้มีการนำเทคนิคและกระบวนประดับกระจกแบบล้านนาไปต่อยอด และถ่ายทอดความรู้ด้านการประดับกระจกแก่ชุมชนอื่นต่อไป เช่น การประดับกระจกด้วยเทคนิคล้านนา ณ อุโบสถ วัดบ้านโป่ง ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

ภาพ ๔.๓๑ ภาพการประดับกระจก ณ อุโบสถ วัดบ้านโป่ง ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

ที่มา : มานิตย์ กันทะสัก

๔.๓.๓ การวิเคราะห์เชิงสังคมกับการสร้างการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านภูเวียง สามารถวิเคราะห์จากกิจกรรมของชุมชนในการร่วมสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ซึ่งทำให้พบว่าการที่ชุมชนมีส่วนร่วมนั้น เกิดจากองค์ประกอบหลายๆด้าน ดังต่อไปนี้ ๑. ตามความเชื่อวิถีชีวิตวัฒนธรรม ๒. ปัจจัยภายใน ๓. ปัจจัยภายนอก ๔. เครือข่าย ๕. การให้ความสนับสนุน ๖. การเปลี่ยนแปลง ก่อนหลังการประดับกระจก

(๑). ความเชื่อและวิถีชีวิตวัฒนธรรม

สังคมของชุมชนบ้านภูเวียงมีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมที่อยู่ในป่าเขา ย่อมหาที่พึ่งทางใจการยกย่องเทิดทูนสิ่งที่ตนมีความเชื่อคือเชื่อเรื่องความชั่วความดีเป็นปฐมอยู่แล้วเมื่อผู้ใหญ่หรือคนเฒ่าคนแก่บอกว่าการประดับกระจกเป็นบุญเป็นกุศลลูกหลานคนในหมู่บ้านก็ต่าง พากันอย่างมีส่วนร่วม นั่นเป็นการสะท้อนถึงสังคมของชาวบ้านภูเวียงว่ามีความเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ต่อปู่ย่าตายายซึ่งมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในสังคมจะให้การนอบน้อมและการให้ความสำคัญต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม จะไม่เอะอะโวยวายและต่อเมื่อการประดับกระจกก็เช่นกันคนในหมู่บ้านจะเอาผู้ใหญ่เป็นหลัก ในการเข้าเป็นส่วนร่วมในการประดับกระจกเมื่อผู้ใหญ่ร่วมจึงพาเด็กมาร่วมด้วยทิศทางกำหนดสิ่งต่างๆ ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านจึงมีบทบาทสำคัญ

(๒). ปัจจัยภายใน ภายในหมู่บ้านประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาสลูกบ้าน เด็กและเยาวชน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทำให้รู้ว่าชาวบ้านจะเป็นผู้สนับสนุนเรื่องแรงงานเสียเป็นส่วนใหญ่ส่วนเรื่องการมีส่วนร่วมจะเอาแรงมาร่วมในการ ทำกระบวนการต่างๆในการประดับกระจก เช่นการหาอาหาร การอำนวยความสะดวกต่างๆ จะไม่เป็นคนประดับกระจกโดยตรง แต่จะเป็นแรงในการสนับสนุนกิจกรรมทุกอย่าง เพราะชาวบ้านไม่มีเงิน

(๓). ปัจจัยภายนอก เจ้าภาพเจ้าภาพหรือผู้ร่วมทั้งเงินและกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นคนบุคคลจากภายนอกหมู่บ้านด้วยทางอุทยานธรรมลำน้ำงาวมีผู้ปฏิบัติธรรมมาจากที่ต่างๆ มาปฏิบัติธรรมและเกิดความศรัทธาจึงทำให้เหมือนว่าบุคคลภายนอกจะมีบทบาทในกิจกรรมประดับกระจกเช่นเรื่องทุนในการทำเรื่องทุนในการซื้อของมากกว่าคนในหมู่บ้านเสมือนว่าเป็นผู้ผลักดันกิจกรรมในโครงการทำให้มิติทางสังคมถูกกำหนดทิศทางว่ากิจกรรม จะไปในทิศทางใด และคนในหมู่บ้านก็ยังเกิดความเกรงใจบุคคลภายนอกหมู่บ้าน บุคคลภายนอกชุมชนมีการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าคนในชุมชนเพราะกิจกรรมถูกกำหนดด้วยบุคคลภายนอกชุมชนคนในชุมชนก็ไปทำไร่ทำสวนคือเหมือนกับว่าคนข้างนอกมาสร้างฐานประดับกระจก ให้สำเร็จตามเจตนากิจกรรมแล้วก็ไป และมอบหน้าที่ให้คนภายในชุมชนเป็นผู้รักษาซึ่งบุคคลภายนอกประกอบด้วย คณะโรงเรียนชีวิต คณะศิลปิน นักเรียนศิลปะ พ่อค้าประชาชนทุกหมู่เหล่าฯลฯ

(๔). เครือข่าย เครือข่ายของกิจกรรม ในโครงการประดับกระจกในครั้งนี้ประกอบด้วยเครือข่ายทางภาครัฐ คือโรงเรียน อบต มจร ภาคเอกชนคือเจ้าภาพนักเรียนศิลปะศิลปินช่างศิลป์ผู้ที่สนใจทำให้การประดับกระจกโครงการนี้สำเร็จด้วยการมีส่วนร่วมทุกหมู่เหล่า

(๕). การให้การสนับสนุน

การให้การสนับสนุนในเชิงสังคมมีอยู่ ๓ ด้าน คือ

๑ เรื่องการเอาแรงเป็นส่วนร่วมการเอาแรงเป็นส่วนร่วมคือไม่ได้ออกค่าใช้จ่ายหรือออกเงินส่วนมากจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ เพราะชาวบ้าน มีรายได้น้อย

๒ คือเรื่องทุนทุนในที่นี้ก็คือทุนในการจัดซื้อจัดจ้างอุปกรณ์ค่าใช้จ่ายในแต่ละอย่างในการทำกิจกรรมท่านออกค่าใช้จ่ายแต่ไม่ได้ออกแรงมาช่วยในการประดับกระจกส่วนมากจะเป็นคนที่อยู่ไกลแต่อยากทำบุญ ในการประดับกระจกในครั้งนี้จึงได้สนับสนุนเรื่องเงินในการซื้ออุปกรณ์และบริจาคเงินร่วมกิจกรรมต่างๆ

๓ คือการมีส่วนร่วม ทั้ง เป็นแรงงาน และออกทุน ซึ่งส่วนมากในโครงการประดับกระจกในครั้งนี้ผู้ที่ร่วมออกเงินและเป็นผู้ปฏิบัติการและเข้าร่วมเป็นส่วนร่วมและส่วนรวมนั้น มักจะออกทั้งทุนและออกทั้งแรง

(๖). การเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการประดับกระจก ก่อนการประดับกระจกชาวบ้านก็ไม่มีอะไรตื่นตาตื่นใจอยู่ตามประสาคนตามป่าตามเขา ไม่มีศิลปะ การประดับกระจกในหมู่บ้านให้เห็น เป็นที่ เร้าใจ ในเรื่องสุนทรียในพระพุทธศาสนามากเท่าไหร่ แต่พอหลังการผ่าตัดกระจกชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้นและห่วงแขนและยังทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ในศิลปวัตถุ ที่ร่วมกัน สร้าง ร่วมกัน ประดับกระจกในครั้งนี้ โดยเฉพาะก่อนหน้านี้ที่ยังไม่มีการประดับกระจกเกิดขึ้น ชาวบ้านต่างวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆนานา อาจจะเป็นเพราะ เรื่องความไม่เข้าใจ ในการ ประดับกระจก แต่พอ ชาวบ้านได้อยู่ในกระบวนการ ของการประดับกระจก ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ในการมีส่วนร่วมและส่วนรวมโดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางนั้น ทำให้ ชาวบ้าน มีเรื่อง ที่จะคุย กัน มากขึ้นตลอดจนถึงมีคนเข้าวัดเพื่อมาดูศิลปวัตถุในอุทยานธรรมลำน้ำงาวมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า การประดับกระจกแบบล้านนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่การรวมกลุ่ม การสร้างสรรค์ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งจากการร่วมทำกิจกรรม ทำให้เกิดผลลัพธ์ในด้านดีแก่ชุมชนในด้านต่างๆ ตามเป้าหมายของชุมชน และเกิดองค์ความรู้ บทเรียนต่างๆที่จะนำไปสู่การพัฒนา ปรับปรุง หรือต่อยอดในชุมชนต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ๒) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา และ ๓) ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน จากนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำผลการศึกษามาสรุปและวิเคราะห์ผลตามลำดับของวัตถุประสงค์ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เป็นขั้นตอนการสร้างสรรค์ ศิลปะการประดับกระจกแบบล้านนา และเพื่อให้การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกครั้งนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มีกระบวนการสร้างสรรค์ฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร ดังขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาข้อมูลและเทคนิคการประดับกระจก

แนวคิดความเชื่อ การประดับกระจกแบบล้านนาจากการสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญานั้น มีความเชื่อว่า การประดับกระจก จะมีอานิสงส์ที่แรง เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นฐานบัลลังก์แก้วของพระพุทธเจ้า เช่น เป็นพุทธบูชา เป็นพุทธานุสติกรรมฐาน ทำให้จิตจับ และ เกาะเกี่ยวอยู่แต่กับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเข้าถึงนิพพานได้โดยง่าย นอกจากนี้ การนำกระจกสีต่างๆ มาใช้กับงานพุทธศิลปกรรมนั้น ทำให้สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะกระจกมีคุณลักษณะพิเศษที่มีหน้าที่สะท้อนแสง และกระจกที่ช่างไทยนำมาใช้ มีสีต่างๆ ที่สดใส เมื่อโดนแสง พร้อมกับการใช้เทคนิคการติดกระจกที่ทำให้กระจกแผ่นเล็กๆ สะท้อนและหักเหแสงแสดงตัวตนของตนเองออกมาในแต่ละแผ่น การนำกระจกสีมาประดับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในงานพุทธศิลปกรรมของไทย ซึ่งเข้ากับนิสัย และรสนิยมทางศิลปะของคนไทยอีกประการหนึ่ง ที่ชอบสร้างความสำคัญให้สิ่งที่ตนเลื่อมใสและศรัทธา ให้มีความพิเศษเป็นหนึ่งว่า สิ่งที่สร้างนั้น คือ สิ่งที่ตนปรารถนา ให้เกิดความสวยงาม ความดีความงาม สัมพันธ์กับคำสอนของพุทธศาสนา ประกอบด้วยความดีงาม ดังนั้น การใช้กระจกสีมาประดับสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะความเชื่อของชาวล้านนาที่มีความศรัทธาต่อการสร้างแท่นแก้ว* การเรียกแท่นแก้วของชาวล้านนามีอยู่ ๒ นัยยะ คือ ๑.) ระยะแรกคือ แท่นที่ตั้งแห่งคุณ งามความดีทั้ง ๓

---

* แท่นแก้ว คือ ภาษาทางล้านนาที่เรียกบัลลังก์หรือฐานพระพุทธรูป

คือ (๑) พระพุทธ (๒) พระธรรม และ (๓) พระสงฆ์ เรียกว่า “รัตนตรัย” คือ แก้ว ๓ ประการนั่นเอง ระยะที่ ๒.) การเรียก ชื่อ แท่นแก้ว หรือฐานพระพุทธรูปของคนล้านนานั้น เรียกชื่อตามเทคนิค หรือ ความนิยม ด้วยความเป็นจารีตวัฒนธรรมและประเพณี กระจกคนล้านนา เรียกว่า แก้ว นั้นมาประดับกระจก เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฐานพระพุทธรูป จึงเรียกชื่อว่าแท่นแก้ว การมีแท่นแก้ว หรือการสร้างแท่นแก้ว จึงถือว่าเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ที่สร้างความปิติอิ่มใจ ให้กับพุทธศาสนิกชนในที่นั้นๆ ตลอดจนสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้มาพบเห็น เป็นจารีตวัฒนธรรม ที่ดีงามสืบมา[๑]

๒. การพิจารณาองค์ประกอบของสถานที่โดยรอบ

๓. การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูป

๔. วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์งานกระจก ประกอบด้วย กระจกสี, มีดตัดกระจก, แผ่นรองตัด หรือ แผ่นไม้อัด, ไม้บรรทัด หรือไม้บรรทัดไม้, ดินสอ ปากกาเคมี, ปูนกาว ใช้สำหรับการติดกระจก, ภาชนะสำหรับผสมปูนกาว, น้ำ, ผ้าเช็ดมือ หรือผ้าสะอาด, เกรียง, ไม้กวาด หรือ แปรง

๕. กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจก ประกอบด้วย

(๑.) การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก

(๒.) การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ

(๓.) การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน

(๔.) การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก

(๕.) ติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป

๖. การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ จากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาที่เสร็จสมบูรณ์

การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ เป็นการพิจารณาแยกแยะศึกษาองค์รวมของงานศิลปะออกเป็นส่วนๆ ทีละประเด็น ทั้งในด้านทัศนธาตุ องค์ประกอบศิลป์ และความสัมพันธ์ต่างๆ ในด้านเทคนิคกรรมวิธีการแสดงออก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประเมินผลงานศิลปะว่ามีคุณค่าทางด้านความงามทางด้านสาระ และทางด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างไรจากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยการประดับกระจก เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เห็นถึงผลสะท้อนจากการสร้างสรรค์นี้หลากหลายมิติ คือ

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนร่วมในการประดับกระจก ผู้คนเปรียบเสมือนกระจกแผ่นเล็กๆเหล่านั้นที่นำมาเรียบเรียงมาอยู่บนฐานพระพุทธรูป เสมือน จุด ที่อยู่ในทัศนธาตุของผลงานศิลปะ จุด คือสิ่งเริ่มต้นของเส้น เมื่อจุดมาเรียงกันจะเกิดเส้น ฉะนั้นการมองในมิติ ที่ผู้คนต่างมีส่วนร่วมมาประดับกระจกนั้นเสมือนคนได้มารวมตัวกันอยู่ในฐานพระพุทธรูป เป็นกระจกที่สะท้อนความเชื่อความศรัทธา ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒. รูปทรง รูปทรงในการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก ประกอบด้วย รูปทรงของฐานพระพุทธรูป จะเป็นฐานหกเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานวงกลม ๓ ชั้น ซึ่งความหมายของฐานวงกลม ๓ ชั้น นั้นหมายถึง ระบบจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา คือ

ชั้นแรก คือ ภูมิ ๓ มีอบายภูมิ ๔ มนุษภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖

---

[๑] ราม วัชรประดิษฐ์, “**แก้วอังวะ รัตนมณีแห่งพุกาม ความงามทางศิลปะ ดินแดนล้านนาของไทย**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.goosiam.com/>, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ชั้นที่ ๒ หมายถึง รูปพรหม ๑๖

ชั้นที่ ๓ หมายถึง อรูปพรหม ๔ โดยด้านบนมีฐานบัลลังค์หกเหลี่ยม หมายถึง ฐานที่แสดงสัญลักษณ์ในทิศทั้ง ๖ คือ

๑. ทิศเบื้องหน้าคือ บิดา มารดา

๒. ทิศเบื้องหลังคือ ครอบครัว

๓. ทิศเบื้องซ้ายคือ ครูบาอาจารย์

๔. ทิศเบื้องขวา คือ เพื่อนสนิทมิตรสหาย

๕.ทิศเบื้องบน คือ เทพเทวาและนักบวช

๖. ทิศเบื้องล่างคือ ผู้ด้อยโอกาส

ซึ่งเป็นรัตนบัลลังก์ของพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของผู้เจริญแล้ว บรรลุธรรมแล้ว และได้สื่อสารผ่านรูปทรงของฐานพระพุทธรูปประดับกระจก

๓. สีกระจก

๑. กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน) ความหมายคือ สิ่งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสรู้เป็นธรรมอันบริสุทธิ์ อยู่เหนือการเวลา และสีใสจากกระจกเงาสะท้อน เมื่อวางอยู่ใกล้ๆกันจะทำให้เกิดความระยิบระยับเสมือนเพชร ที่สามารถสะท้อนทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปตามมุมมองของแต่ละมุมมองที่มองเข้าไป และตามหลักของทฤษฎีสี สีใส หรือ สีขาว ไม่ถือว่าเป็นสี และสีของกระจกใสนี้ สามารถอยู่กับทุกๆสีได้ และยังสามารถเน้นองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญา ที่เป็นจุดเด่น ให้มีความรู้สึกที่เบาและสง่างามอีกประการหนึ่ง

๒. กระจกสีน้ำเงิน ความหมายคือ สีของน้ำ น้ำหมายถึง สีทันดรมหาสมุทร ประกอบกับการติดกระจกกับฐาน ๓ ชั้น นัยคือ การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ได้บรรลุธรรมชนะ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยฐานแห่งชีวิตคือกาย วาจา และใจ ด้วยพระองค์เอง และด้วยความเป็นสีน้ำเงินเป็นสีที่เข้มตรงฐาน ๓ ชั้น สามารถใช้เป็นสีพื้นสำหรับการเน้นให้สีในส่วนที่เป็นฐานบัลลังก์เด่นชัดในทางองค์ประกอบศิลป์ อีกประการหนึ่งการใช้น้ำเงิน อาจเป็นเพราะความรู้สึกของสีน้ำเงินทำให้รู้สึกของความใสสะอาด เสมือนสีของน้ำทะเลที่สะท้อนสีน้ำเงินของท้องฟ้า ที่ให้ความรู้สึกกลางๆ ผ่อนคลาย เสมือนมองออกไปในท้องทะเลกว้าง

๕.๑.๒ กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนา

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนานั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อให้งานสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย โดยในพื้นที่นี้ผู้วิจัยได้มีการปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้มีรูปแบบวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามบริบท วิถีชีวิต ความเชื่อ และความเป็นอยู่ซึ่งการที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จนั้น
ประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานที่สรุปได้ ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

๒) การวางแผน

๓) การดำเนินงานตามแผน

๔) การติดตามประเมินผล

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน เป็นการดำเนินงานของนักวิจัยในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อจัดทำแผนการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนา ซึ่งประกอบด้วย การเดินทางลงไปสำรวจชุมชน พบปะ พูดคุย ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงความต้องการของชุมชนที่แท้จริงในมุมมองด้านศิลปะพัฒนาชุมชน และเป็นการสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ในครั้งนี้ ซึ่งการศึกษาและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ การลงพื้นที่โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อหาข้อมูลประวัติความเป็นมา ประชากร วัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

๒) การวางแผน

ในขั้นตอนการวางแผน หรือขั้นตอนการเตรียมการนั้น เมื่อมีการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษา ชุมชน หลังจากที่ได้ร่วมประชุม และได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน และเมื่อมี ความคุ้นเคย และไว้เนื้อเชื่อใจกันแล้ว ชุมชนได้ทราบที่มาที่ไปของโครงการ จึงได้กำหนดให้มีการประชุม การวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการร่วมประชุม หรือการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชุมชน โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดและวางแผน เพื่อสร้างความมั่นใจ ให้กับชุมชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของชุมชน และการมีเป้าหมายร่วมกันนั้นได้ถูกนำไป ดำเนินการ และเพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางและการดำเนินการต่อไป หลังจากที่นักวิจัยได้มีการสรุปความคิดเบื้องต้น และนำเสนอภาพร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิด เบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนา เกี่ยวกับสี ลวดลายที่จะ นำไปประดับฐานพระพุทธรูปแล้วเมื่อมีมติในที่ประชุมสำหรับการเลือกแบบแล้ว จึงได้มีการวางแผนเพื่อที่จะปฏิบัติการประดับกระจกร่วมกับชุมชน

โดยได้มีการลงความเห็นว่าการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนาในครั้งนี้จะต้องมีแผนการวางแผนการดำเนินการ ได้แก่

๑.) แผนการให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน

๒.) แผนการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

๓) การดำเนินงานตามแผน

ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผนในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับ มอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานที่ได้วางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้านั้น ประกอบด้วย

๑.) การให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประดับกระจก และถ่ายทอดให้กับชุมชน เกี่ยวกับเทคนิคการประดับกระจก ให้เกิดความงามต่อพุทธสถาน และสร้างจุดศูนย์รวมซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจถึงการแสดงออกทางด้านความดีงาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน โดยแสดงทัศนคติ มุมมอง ทางสุนทรียศาสตร์ของตน เพื่อที่ได้มติของการสร้างสรรค์ร่วมกัน ผ่านกระบวนการทางศิลปะ โดยให้กลุ่มตัวอย่างในการทดลองเทคนิคแต่ละเทคนิคในการประดับกระจก ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการประดับกระจก เช่น การวัด การตัด การติด การเก็บรายละเอียด น้ำหนักในการติด ลวดลาย การต่อเนื่อง การรับแสงของกระจก เป็นต้น

๒.) การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการเมื่อได้มติในการจะสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาแล้ว ได้จัดเวทีประชุมเพื่อจัดทำแผนในการกำหนดทิศทาง ของการทำงาน โดยมีการประเมินถึงความสามารถของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการร่วมทำกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปแต่ละขั้นตอน โดยมติในที่ประชุมได้สรุปและแบ่งขั้นตอนของกิจกรรม จากกลุ่มผู้มีจิตสาธารณะ และชุมชน โดยแยกตามความสนใจและความถนัดของแต่ละท่าน ประกอบไปด้วย

๑. กลุ่มผู้ตัดกระจก
๒. กลุ่มผู้ประดับกระจก
๓. กลุ่มจิตอาสาต่างๆ

๔) การติดตามประเมินผล

หลังจากที่ปฏิบัติกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ได้มีการจัดเวทีประชุมร่วมกับชุมชนอีกครั้ง เพื่อติดตามและประเมินผล อีกทั้งยังเป็นการถอดบทเรียนจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหา ตลอดจนถึงผลดีที่ได้รับทั้งด้านวัตถุและส่งผลไปถึงจิตใจของผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาในครั้งนี้ การตรวจสอบผลการปฏิบัติในขั้นตอนนี้ เป็นการตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่นั้น ซึ่งขั้นตอนการตรวจสอบ อาจประกอบด้วย การประเมินโครงสร้างที่รองรับ การดำเนินการ การประเมินขั้นตอนการดำเนินงาน และการประเมินผลของ การดำเนินงานตามแผนที่ได้ตั้งไว้ โดยในการประเมินดังกล่าวสามารถ ทำได้เอง โดยคณะกรรมการที่รับผิดชอบแผนการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการประเมินตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการ อีกชุดมาประเมินแผน หรือไม่จำเป็นต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมินที่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งชุมชนบ้านภูเวียงนั้นมีการประเมินผลกระบวนการทำงานอย่างไม่เป็นทางการหรือใช้เครื่องมือประเมินผลใดๆ ในการตรวจสอบ แค่การตรวจสอบประเมินผลที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์ร่วมกัน

๕.๑.๓ การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบ ล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ของชุมชน และกลุ่มพุทธศาสนิกชน จำนวน ๗๗ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และประกอบอาชีพเกษตรกรรม/ ทำสวน/ทำไร่ทำนา

การมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน โดยภาพรวม พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้าง ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๙๕, SD = ๑.๒๕) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๓, SD = ๑.๒๔) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีร่วมกันวางแผนการประดับกระจก ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๔๐, SD = ๑.๑๔)

รองลงมาเป็นเรื่องการร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรม และอุทยานธรรมลำน้ำงาว การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๕๓, SD = ๑.๔๓)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการร่วมกันติดตาม และประเมินผลการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๓๓, SD = ๑.๔๑)

จากการให้ข้อมูลของผู้สัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสรุปและประมวลผล โดยการให้ข้อมูลข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ในการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปโดยการประดับกระจกนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก และ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เนื่องจากประชาชน และพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญและความถนัดในด้านงานศิลปะ เนื่องจากส่วนมากเป็นผู้ที่มีอายุมาก จึงได้มีการปฏิบัติกิจกรรมในด้านอื่นเพื่อทดแทนการปฏิบัติการงานศิลปะ ทั้งร่วมสวดมนต์ และสนับสนุนปัจจัย งบประมาณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

และผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนประกอบด้วย ผลลัพธ์ระดับบุคคล ผลลัพธ์ระดับกลุ่ม และผลลัพธ์ระดับชุมชน

๕.๒. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ถอดบทเรียน ทบทวนและวิเคราะห์ตั้งแต่ในเรื่องกระบวนการเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา จึงทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ คือ การได้ใช้วิธีการประดับแบบกระจกแบบล้านนา แต่ใช้เทคนิคร่วมสมัย โดยจากการทำงานประดับกระจกร่วมกับชุมชนนั้น มีความแตกต่างจากการประดับกระจกทั่วไป คือ การเลือกใช้กระบวนการที่ปรับเข้ากับบริบทของชุมชน ซึ่งกระบวนการที่ใช้นั้นมีการปรับเข้ากับการทำงานร่วมกันของชุมชน คือ คนทุกเพศทุกวัยและทุกกลุ่มสามารถร่วมประดับกระจกจากศรัทธาที่มีอยู่ โดยผู้วิจัยได้มีการกำหนดออกแบบเทคนิคในด้าน การกำหนดขนาดของกระจก และการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ไม่ยากในชุมชน ได้แก่ ปูนกาว โดยการกำหนดขนาดของกระจกนั้นได้มีการออกแบบให้มีขนาดขนาดเท่าๆ กัน เพื่อให้ผู้ที่มีความต้องการในการประดับกระจกสามารถประดับกระจกได้ง่าย ทางด้านปูนกาว นั้นก็เป็นวัสดุอุปกรณ์ซึ่งมีความปลอดภัย ในการใช้งานของทุกเพศทุกวัย การปรับเทคนิคในการทำงานด้านศิลปะนั้นจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่หลอมรวมชุมชนให้เกิดความสามัคคีและเกิดกระบวนการทำงาน การเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ตามมา

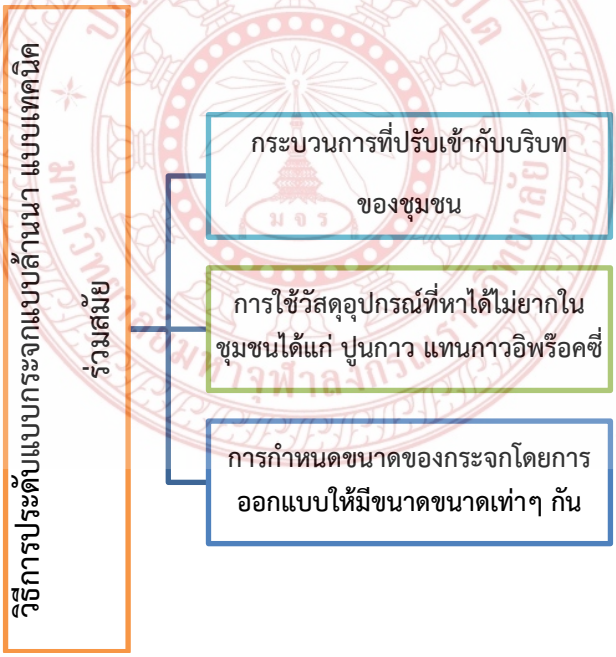

ภาพ ๕.๑ แผนผังองค์ความรู้เรื่อง วิธีการประดับกระจกแบบล้านนา แบบเทคนิคร่วมสมัย

๕.๓. อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทีมงานผู้วิจัยได้พบข้อมูลวิจัยที่ควรนำมาอภิปรายผลในหลายประเด็นด้วยกัน แต่มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ การบันทึกนามธรรมให้เป็นรูปแห่งอุดมคติ ให้เกิดสุนทรียภาพจากการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป เพื่อสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนที่ต่างมีจุดประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกัน ด้วยหลักพุทธปรัชญาตามพระธรรมคำสั่ง

สอนขององค์สมเด็จสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ หลักการทางศิลปะ (Principles of Art) ที่ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ คือ การจัดองค์ประกอบทางศิลปะ เป็น หลักสำคัญสำหรับผู้สร้างสรรค์ และผู้ศึกษางานศิลปะเนื่องจากผลงานศิลปะใด ๆ ก็ตาม ล้วนมีคุณค่าอยู่ ๒ ประการ คือ คุณค่าทางด้านรูปทรง และ คุณค่าทางด้านเรื่องราวคุณค่าทางด้านรูปทรง เกิดจากการนำเอา องค์ประกอบต่าง ๆ ของ ศิลปะ อันได้แก่เส้น สี แสงและเงา รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว ฯลฯ มาจัดเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความงาม ซึ่งแนวทางในการนำองค์ประกอบต่าง ๆมาจัดรวมกันนั้นเรียกว่า การจัดองค์ประกอบศิลป์ (Art Composition) โดยมีหลักการจัดตามที่จะกล่าวต่อไป อีกคุณค่าหนึ่งของงานศิลปะ คือ คุณค่าทางด้านเนื้อหา เป็นเรื่องราว หรือสาระของผลงานที่ศิลปินผู้สร้างสรรค์ต้องการที่จะแสดงออกมา ให้ผู้ชมได้สัมผัส รับรู้โดยอาศัยรูปลักษณะที่เกิดจากการจัดองค์ประกอบศิลป์นั่นเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าศิลปิน นำเสนอเนื้อหาเรื่องราวผ่านรูปลักษณะที่เกิดจากการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ ถ้าองค์ประกอบที่จัดขึ้นไม่สัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องราวที่นำเสนอ งานศิลปะนั้นก็จะขาดคุณค่าทางความงามไปดังนั้นการจัดองค์ประกอบศิลป์จึงมีความสำคัญในการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้งานศิลปะทรงคุณค่าทางความงามอย่างสมบูรณ์

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

กล่าวได้ว่า สามารถนำองค์ความรู้มาเป็นต้นแบบให้แก่องค์กรอื่นๆ ที่สอดคล้องบริบทของพื้นที่อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว ตำบลบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ที่ต้องมีการพัฒนาขับเคลื่อนในด้านการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อช่วยในด้านการบริหารจัดการองค์กร และการสร้างเครือข่าย

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากแผนยุทธศาสตร์ชาติจะเห็นว่าการพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภาครัฐต้องหันกลับมามองการพัฒนารากฐานของชุมชน หากชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนสันติสุข ย่อมจะนำพาประเทศให้เกิดสันติสุข และบรรลุเป้าหมายชาติในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ดังนั้นผลการศึกษานี้ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาสังคม และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการวางวางแผนพัฒนาชุมชน สังคมหรือหมู่บ้าน เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะสู่ชุมชน

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๑๘.

โกวิทย์ พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.

จินตนา สุจจานันท์. **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๙.

ชะลูด นิ่มเสมอ. **การเข้าถึงศิลปะในงานจิตกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ, ๒๕๓๒.

ถวิลวดี บุรีกุล. **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักการบริหารท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร:, ๒๕๕๔.

นิดดา หงส์วิวัฒน์. **งานช่างศิลป์ไทย : ปูนปั้น เครื่องถมและลงยา เครื่องรัก ประดับมุกประดับกระจก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คติ, ๒๕๕๕.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

บัญชร แก้วส่อง. **องค์การ: การจัดการและการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๕.

ปรัชญา เวสารัชช์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.

ประเสริฐ ศีลรัตนา. **ความเข้าใจในศิลปะ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. ม.ป.ป.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว, ๒๕๕๒.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. **การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์, (Knowledge Management).** กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, ๒๕๔๗.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**, ม.ป.ป.

สงวน รอดบุญ. **พุทธศิลป์**, **สารานุกรมศึกษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

เสรี พงศ์พิศ. **ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์. ๒๕๕๓.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. **ศัพท์พัฒนาเพื่อชุมชนและสังคมขอนแก่น**. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

สุชาติ สวัสดิ์ศรี. **ศิลปะกับมุมมองทางสังคม.** กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายศิลปกรรม สถาบันปรีดี พนม

ยงค์, ๒๕๔๔.
อารี สุธิพันธ์. **ศิลปะกับมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนพานิช, ๒๕๒๘.

บทความ

ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ. “พุทธศิลป์ : ถิ่นไทย ศิลปกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา”, **วารสารพุทธอาเซียนศึกษา.** ปีที่ ๑ (๒ ก.ค. – ธ.ค ๒๕๕๙). ม.ป.ป.
นำชัย เฟื่องอาวรณ์. “เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน”, **วารสาร Viridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปกร**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐).
พระครูธีรสุตพจน์. “ศรัทธาในการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของล้านนา”, **วารสารหน้าจั่ว**. (๒๙ ม.ค.-ธ.ค.๒๕๕๘)
พระไพศาล วิสาโล, ศิลปะกับพุทธศาสนา, **โพสต์ทูเดย์.** (๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๓). ม.ป.ป.
ปรีชา เถาทอง. “แนวทางการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ศิลปะวิชาการ”, **วารสารสมาคมนักวิจัย**. ปีที่ ๑๙ (ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๗).
อำนาจ เย็นสบาย. “ตีความพุทธศิลปกรรมด้วยความสงสัย”, **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**. (ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๗).

รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์

กนกวรรณ ชูชาญ. **การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นาชุมชน เพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม. วิทยาลัยนวัตกรรม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.
ปณิตา พ้นภัย. **การบริหารความรู้: แนวคิด กรณีศึกษา**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
ปรีดา เจษฎาวรางกุล. **การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการปกครองท้องถิ่น. วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.

มานิตย์ กันทะสัก. **เติมเต็มพระพุทธรูปเติมเต็มจิตพุทธะ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาทัศนศิลป์. มหาวิทยาลัยศิลปกร. ๒๕๕๓.

อัศวิณีย์ หวานจริง. **การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจก เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพให้กับชุมชนท้องถิ่น**. รายงานการวิจัย. คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗.

สารนิเทศจากเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web)

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **"ประติมากรรมไทย ประติมากรรมตกแต่ง"**, <http://kanchanapisek.or.th/kp๖/sub/book/book.php?book=๑๔&chap=๓&page=t๑๔-๓-infodetail๐๓.html>.

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ). **"ศิลปะกับศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างไร"**. ,<http://dhamma-media.blogspot.com/๒๐๑๗/๐๕/blog-post_๔.html>. วารสารอยู่ในบุญ ฉบับที่ ๑๗๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๐.

ประติมากรรม, <https://guru.sanook.com/2338/>.

ศูนย์สาระการเรียนรู้ ศิลปะ. **"งานกระจกสี"**, <http://www.siam๑.net/article-๒๒๓๘๓.html>.

ราม วัชรประดิษฐ์. "แก้วอังวะ รัตนมณีแห่งพุกาม ความงามทางศิลปะ ดินแดนล้านนาของไทย", <http://www.goosiam.com/>.

Ahmad Y Hassan. **"การผลิตกระจกสี"**, <https://th.wikipedia.org/wiki/งานกระจกสี>.

western artstory. **"ประวัติศาสตร์ศิลปะ ศิลปะยุคกอธิค"**. <https://westernartstory.wordpress.com/ยุคสมัยของศิลปะ/ศิลปะโกธิค>.

เอกสารอื่นๆ

ชนัญ วงษ์วิภาค. **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗. (อัดสำเนา)

ธนิก เลิศชาญฤทธิ์. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๔. (อัดสำเนา)

ปรีดา พูลสิน. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔. (อัดสำเนา)

พิสิฐ เจริญวงศ์, **การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม,** (ม.ป.ท., ๒๕๔๒) (อัดสำเนา)

สายันต์ ไพรชาญจิตร์. **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, ๒๕๕๐.

_____ **๑๐ ปี โบราณคดีชุมชน.** กรุงเทพมหานคร:, ๒๕๕๓. (อัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). **"สาระสำคัญเกี่ยวกับ การพัฒนาระบบราชการไทย"**, ๒๕๔๗. (อัดสำเนา)

ศรีศักร วัลลิโภดม. **“หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส ๔๐๒ พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศ”**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘๑. (อัดสำเนา)

อดุลย์ บุญฉ่ำ**. “ประติมากรรม ๑”**, มหาสารคาม: เอกสารประกอบการสอน หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

สัมภาษณ์

พระสมบูรณ์ อภิปุนโน, เจ้าอาวาสวัดภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
แม่อุ๊ยบัว ดวงอุดทา อายุ ๗๔ ปี , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
ชูสิน คำมี อายุ ๔๕ ปี , ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
พ่ออุ๊ยแสน ดวงอุดทา อายุ ๘๒ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
แม่พิจิตรา ดวงอุดทา อายุ ๖๘ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
แม่อุ๊ยสร้อย คำมี อายุ ๗๘ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
แม่จินดา ขัดทิศ อายุ ๖๘ ปี, ชาวบ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.
แม่ศรีนวล วันตา , พุทธศาสนิกชน และคณะโรงเรียนชีวิต, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
คุณากร เทพเสน , นิสิตสาขาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย

ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park at Nan Province.

มานิตย์ กันทะสัก และคณะ*

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ๒) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ๓) เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่า การสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจกแบบล้านนา แต่ได้ใช้เทคนิคการประดับกระจกแบบร่วมสมัย ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร ร่วมกับชุมชน เทคนิคการสร้างสรรค์ลายประดับกระจกนั้นผู้สร้างมีความเชื่อว่า การประดับกระจกจะมี อานิสงส์ที่แรง เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นฐานบัลลังก์แก้วของพระพุทธเจ้า ทางด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ผู้วิจัยได้ใช้ กระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะมาร่วมใช้กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านกิจกรรมการประดับกระจก ประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานที่สรุปได้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน ๒) การวางแผน ๓) การดำเนินงานตามแผน และ๔) การติดตามประเมินผล และการประเมินผลการมีส่วนร่วมในการการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน พบว่า ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๙๕, SD = ๑.๒๕) และการให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ

---

* อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ส่วนใหญ่ในการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปโดยการประดับกระจกนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก และ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

คำสำคัญ: ประดับกระจก, ประดับกระจกแบบล้านนา, ประดับธรรม, ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา, อุทยานธรรมลำน้ำงาว

ABTRACT

The study aimed to, 1) build the Maha Photipanya Buddha image podium based on the concepts of Lanna glass decoration technique, 2) strengthen the participation of Buddhists in creating Maha Photipanya Buddha image podium with Lanna glass decoration technique, 3) evaluate the participation between the creation of Buddha images with Lanna glass decoration technique and the creation of Buddhist art works in community. This research was a Participation Action Research. The data was collected and analyzed quantitatively and qualitatively. The result showed that the creation of Maha Photipanya Buddha image podium with Lanna glass decoration technique is based on contemporary glass decoration techniques. The researcher has worked together with the community and created the Maha Photipanya Buddha image podium with diameter is 2 meters 40 centimeter, as it is believed that a glass decoration of Buddhist image podium brings great virtue and attainment to the artist, as it is the podium of Buddha. In addition, Researcher applied artistic creative processes with the community participation process in creating glass decoration on Maha Photipanya podium through glass decoration activities including, 1) meeting and educating community, 2) planning, 3) Plan implementation, and 4) monitoring and evaluation. For the evaluation of the participation between the creation of Buddha images with Lanna glass decoration technique and the creation of Buddhist art works in community, it showed that people in community rarely participated in creating Buddha image. ($\bar{x}$= 2.95, SD = 1.25) Moreover, suggestions about the participation in creating Buddha image podium with glass decoration were mostly in the process as planned. Particularly the participation in the implementation of planning activities, religious rituals such as praying during glass decoration and the participation in the implementation of budget support of tools.

Keywords: Glass decoration, Dhamma decoration, Maha Photipanya Buddha image podium, Ngao Dhamma park

บทนำ

ศิลป์เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำคัญ ในการเผยแพร่คติความเชื่อและปรัชญา ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม ได้ผ่านกระบวนการลองถูกลองผิด จนเกิดความลงตัวทั้งทางด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา ดังความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและศาสนาที่ว่า “มีศิลปะอยู่ที่ไหนศาสนาก็สว่างไสวอยู่ที่นั้น” อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาใช้งานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน และในทางกลับกัน ประชาชนใช้งานพุทธศิลป์ เป็นจุดเริ่มต้นน้อมนำศรัทธาเข้าสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อจัดแสดงในการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น นับเป็นสิ่งใกล้ตัวและง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน[๑]

เทคนิคประดับกระจกหรืองานประดับกระจก เป็นงานประณีตศิลป์แบบประเพณีไทยที่ใช้ตกแต่งสิ่งอุปโภคให้เกิดความงามสมบูรณ์บนผิวภายนอก โดยการประดับกระจกนั้นใช้วัสดุกระจกสีที่มี ลักษณะพิเศษ คือ มีความมันวาวเลื่อมพรายสะท้อนแสงมาตัดแบ่งแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ประดับเป็น ลวดลายตามอุดมคติในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งงานประดับกระจกนั้นมีเอกลักษณ์เป็นทัศนธาตุทางศิลปะที่ แสดงออกถึงความเคลื่อนไหว แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของสิ่งที่พึงประดับ ใช้สร้างสรรค์ตามทัศนคติและ อุดมคติด้วยจุดประสงค์ต่างๆ รวมไปถึงคตินิยมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและความเจริญทางสังคม เช่น งานพุทธศิลป์ งานประณีตศิลป์ หรือศิลปวัตถุ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับนัยยะและบริบทของการนำเทคนิคมาใช้ สร้างสรรค์ความงาม เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่หรือทดแทนความเสื่อมโทรมทางวัตถุและจิตใจ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกาลเวลาที่แปรเปลี่ยนสภาพสังคมและศิลปวัฒนธรรม เทคนิคประดับกระจกนี้ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์เพื่อเปลี่ยนรูปลักษณ์ของสิ่งเดิมที่หม่นหมอง ให้มีความงดงาม และมีชีวิตชีวามากขึ้น ตามจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ทางศิลปะทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นงานฝีมือแบบ ช่างหรืองานสร้างสรรค์สมัยใหม่[๒]

ช่างประดับกระจกหรือบางทีเรียกว่า ช่างติดกระจก เป็นงานช่างรักประเภทหนึ่งมาแต่โบราณ ภายหลังได้รับการจัดให้เป็นประณีตศิลป์ หรือมัณฑนศิลป์อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องด้วยงานช่างประดับกระจกเป็นงานตกแต่งสิ่งอุปโภค หรือ ครุภัณฑ์ต่างๆให้เกิดความงามเพิ่มเติมสมบูรณ์ขึ้นด้วยศิลป์ลักษณะบนผิวภายนอกของสิ่งนั้นๆ โดยการประดับด้วยกระจกสีต่างๆผิวมันวาว ซึ่งได้รับการตัดแบ่งและแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ติดต่อกันเป็นลวดลายเป็นลายหลากหลายแบบด้วยกันขึ้นบนศิลปภัณฑ์นั้นๆความนิยมต่องานประดับกระจกเนื่องมาแต่สาระซึ่งผู้คนแต่ก่อน เห็นความ สำคัญในคุณลักษณะของกระจก ที่เป็นทั้งสีและมีความมันแวววาว กับยังเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติเปล่งประกายออกได้คล้ายกับอัญมณี เมื่อได้รับแสงสว่างส่องมากระทบผิวกระจกนั้นกระจกสีจึงได้รับการนำมา

---

[๑] อารี สุธิพันธ์, **ศิลปะกับมนุษย์**, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนพานิช, พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๒.

[๒] นำชัย เฟื่องอาวรณ์ (และคณะ), “เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน”, **วารสาร Viridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปกร,** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) หน้า ๓๑๓๔.

ประดับลงในบางสิ่งที่พึ่งประดับด้วยอัญมณีจริง หรือประดับเป็นอย่างของเทียมแทนจะใช้อัญมณี นอกจากนี้ยังเป็นวัสดุที่มีคุณภาพแข็งคงทนถาวรต่อแดด ฝน เป็นเครื่องช่วยป้องกัน มิให้วัตถุที่กระจกปิดทับเสื่อมสลายง่ายจึงเป็นเหตุให้เกิดมีงานเครื่องประดับกระจก

สืบเนื่องจากผู้วิจัยได้เคยสร้างพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว แต่เนื่องจากในการปฏิบัติงานสร้างสรรค์การสร้างพระพุทธรูปในครั้งนั้นยังเป็นการทำงานอย่างแยกส่วน คือ ศิลปินจะเป็นผู้ปฏิบัติและสร้างสรรค์งานศิลปะมากกว่าการเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน หรือพุทธศาสนิกชน เพราะเนื่องจากการสร้างสถาปัตยกรรมในการสร้างพระพุทธรูปจะมีข้อจำกัดในการใช้เทคนิคและความสามารถในงานศิลปะที่ค่อนข้างมีความเชี่ยวชาญ ดังนั้นจึงต้องให้ศิลปินเป็นผู้ปฏิบัติการเป็นหลัก ในการสร้างองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญาในครั้งนั้นมีความสมบูรณ์เฉพาะองค์พระพุทธรูปแต่ยังเหลือฐานพระพุทธรูปที่ยังไม่แล้วเสร็จ ประกอบกับผู้วิจัยมีความสนใจที่จะเชื่อมโยงศิลปะร่วมกับชุมชน โดยที่ชุมชน พุทธศาสนิกชนสามารถทำงานศิลปะร่วมกันได้ จึงมีแนวคิดที่จะใช้เทคนิคงานศิลปะไม่ยากเกินความสามารถของคนทั่วไป คือ งานประดับกระจก

ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาแนวคิด และสร้างกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยใช้งานพุทธศิลปกรรม คือ งานประดับกระจก เป็นกลไกในการขับเคลื่อน จึงจะสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว หมู่บ้านภูเวียง ซึ่งผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการใช้ศิลปะให้เป็นสะพานเชื่อมคนชุมชน และเชื่อมวัฒนธรรมอันดีงามนี้เข้าไว้ด้วยกัน โดยใช้พื้นที่ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวเป็นที่ปฏิบัติการ พื้นที่แห่งนี้ตั้งอยู่ที่ชุมชนหมู่บ้านภูเวียง หมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ซึ่งมีความสำคัญคือ เป็นสถานที่ก่อตั้งขึ้นมาจากชุมชนและพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น จึงได้มีการสร้างอุทยานธรรมขึ้น เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๕๕๓ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มพุทธศาสนิกชน และวัดภูเวียง และตั้งแต่อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการขยายผลกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่องและได้เกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในมิติต่างๆ ทั้งด้านการขับเคลื่อนพุทธศาสนา โดยมีการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และสามารถขยายผลไปถึงรักษาผืนป่าต้นน้ำ การรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลไว้ได้ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๒. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๓. เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษา การวิเคราะห์ ในประวัติความเป็นมา สภาพวิถีชีวิตและบริบทชุมชนโดยรอบ ของอุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว หมู่บ้านภูเวียงหมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน และนำไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์จากการใช้เทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา จนเกิดการขยายผลกิจกรรมในชุมชน ในมิติต่างๆ เช่น ทั้งด้านการขับเคลื่อนพุทธศาสนา ขยายผลไปถึงรักษาผืนป่าต้นน้ำ การรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนไว้ได้จนถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากการได้ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาในรูปธรรมแล้ว ยังสามารถส่งผลการไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญา ของกลุ่มบุคคลและชุมชนตามมา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ พื้นที่ อุทยานธรรมลำน้ำงาว และชุมชนภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา และเป็นมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) การวิจัยครั้งนี้ประชากรมี ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑) กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ จำนวน ๑๐ รูป

๒) กลุ่มผู้นำชุมชนบ้านภูเวียง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

๓) กลุ่มพุทธศาสนิกชน/กลุ่มผู้ร่วมปฏิบัติกิจกรรม/ กลุ่มอาสาสมัครจิตอาสา ณ อุทยานลำน้ำงาว จำนวน ๒๐ คน

๔) กลุ่มศิลปินและนักศึกษาด้านศิลปะ จำนวน ๑๐ รูป/คน

รวมทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากร ที่ร่วมทำกิจกรรม ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว และพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านภูเวียง ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน จำนวน ๒๐๐ คน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มประชากรโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% และกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๐.๐๕

ผลการศึกษาวิจัย

๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ผลการศึกษาพบว่า การสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เป็นขั้นตอนการสร้างสรรค์ ศิลปะการประดับกระจกแบบล้านนา และเพื่อให้การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกครั้งนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มีกระบวนการสร้างสรรค์ฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร ดังขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาข้อมูลและเทคนิคการประดับกระจก

แนวคิดความเชื่อ การประดับกระจกแบบล้านนาจากการสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญานั้น มีความเชื่อว่า การประดับกระจก จะมีอานิสงส์ที่แรง เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นฐานบัลลังก์แก้วของพระพุทธเจ้า เช่น เป็นพุทธบูชา เป็นพุทธานุสติกรรมฐาน ทำให้จิตจับ และ เกาะเกี่ยวอยู่แต่กับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเข้าถึงนิพพานได้โดยง่าย นอกจากนี้ การนำกระจกสีต่างๆ มาใช้กับงานพุทธศิลปกรรมนั้น ทำให้สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะกระจกมีคุณลักษณะพิเศษที่มีหน้าที่สะท้อนแสง และกระจกที่ช่างไทยนำมาใช้ มีสีต่างๆ ที่สดใส เมื่อโดนแสง พร้อมกับการใช้เทคนิคการติดกระจกที่ทำให้กระจกแผ่นเล็กๆ สะท้อนและหักเหแสงแสดงตัวตนของตนเองออกมาในแต่ละแผ่น การนำกระจกสีมาประดับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในงานพุทธศิลปกรรมของไทย ซึ่งเข้ากับนิสัย และรสนิยมทางศิลปะของคนไทยอีกประการหนึ่ง ที่ชอบสร้างความสำคัญให้สิ่งที่ตนเลื่อมใสและศรัทธา ให้มีความพิเศษเป็นหนึ่งว่า สิ่งที่สร้างนั้น คือ สิ่งที่ตนปรารถนา ให้เกิดความสวยงาม ความดีความงาม สัมพันธ์กับคำสอนของพุทธศาสนา ประกอบด้วยความดีงาม ดังนั้น การใช้กระจกสีมาประดับสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะความเชื่อของชาวล้านนาที่มีความศรัทธาต่อการสร้างแท่นแก้ว[*] การเรียกแท่นแก้วของชาวล้านนามีอยู่ ๒ นัยยะ คือ ๑.) ระยะแรกคือ แท่นที่ตั้งแห่งคุณ งามความดีทั้ง ๓ คือ (๑) พระพุทธ (๒) พระธรรม และ (๓) พระสงฆ์ เรียกว่า “รัตนตรัย” คือ แก้ว ๓ ประการนั่นเอง ระยะที่ ๒.) การเรียก ชื่อ แท่นแก้ว หรือฐานพระพุทธรูปของคนล้านนานั้น เรียกชื่อตามเทคนิค หรือ ความนิยม ด้วยความเป็นจารีตวัฒนธรรมและประเพณี กระจกคนล้านนา เรียกว่า แก้ว นั้นมาประดับกระจก เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฐานพระพุทธรูป จึงเรียกชื่อว่าแท่นแก้ว การมีแท่นแก้ว หรือการสร้างแท่นแก้ว จึงถือว่าเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ที่สร้างความปิติอิ่มใจ ให้กับพุทธศาสนิกชนในที่นั้นๆ ตลอดจนสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้มาพบเห็น เป็นจารีตวัฒนธรรม ที่ดีงามสืบมา[๑]

๒. การพิจารณาองค์ประกอบของสถานที่โดยรอบ

๓. การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูป

๔. วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์งานกระจก ประกอบด้วย กระจกสี, มีดตัดกระจก, แผ่นรองตัด หรือ แผ่นไม้อัด, ไม้บรรทัด หรือไม้บรรทัดไม้, ดินสอ ปากกาเคมี, ปูนกาว ใช้สำหรับการติดกระจก, ภาชนะสำหรับผสมปูนกาว, น้ำ, ผ้าเช็ดมือ หรือผ้าสะอาด, เกรียง, ไม้กวาด หรือ แปรง

---

[*] แท่นแก้ว คือ ภาษาทางล้านนาที่เรียกบัลลังก์หรือฐานพระพุทธรูป

[๑] ราม วัชรประดิษฐ์, “แก้วอังวะ รัตนมณีแห่งพุกาม ความงามทางศิลปะ ดินแดนล้านนาของไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.goosiam.com/>, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๕. กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจก ประกอบด้วย

(๑.) การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก

(๒.) การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ

(๓.) การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน

(๔.) การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก

(๕.) ติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป

๖. การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ จากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาที่เสร็จสมบูรณ์

การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ เป็นการพิจารณาแยกแยะศึกษาองค์รวมของงานศิลปะออกเป็นส่วนๆ ทีละประเด็น ทั้งในด้านทัศนธาตุ องค์ประกอบศิลป์ และความสัมพันธ์ต่างๆ ในด้านเทคนิคกรรมวิธีการแสดงออก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประเมินผลงานศิลปะว่ามีคุณค่าทางด้านความงาม ทางด้านสาระ และทางด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างไรจากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยการประดับกระจก เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เห็นถึงผลสะท้อนจากการสร้างสรรค์นี้หลากหลายมิติ คือ

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนร่วมในการประดับกระจก ผู้คนเปรียบเสมือนกระจกแผ่นเล็กๆเหล่านั้นที่นำมาเรียบเรียงมาอยู่บนฐานพระพุทธรูป เสมือน จุด ที่อยู่ในทัศนธาตุของผลงานศิลปะ จุด คือสิ่งเริ่มต้นของเส้น เมื่อจุดมาเรียงกันจะเกิดเส้น ฉะนั้นการมองในมิติ ที่ผู้คนต่างมีส่วนร่วมมาประดับกระจกนั้นเสมือนคนได้มารวมตัวกันอยู่ในฐานพระพุทธรูป เป็นกระจกที่สะท้อนความเชื่อความศรัทธา ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒. รูปทรง รูปทรงในการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก ประกอบด้วย รูปทรงของฐานพระพุทธรูป จะเป็นฐานหกเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานวงกลม ๓ ชั้น ซึ่งความหมายของฐานวงกลม ๓ ชั้น นั้นหมายถึง ระบบจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา คือ

ชั้นแรก คือ ภูมิ ๓ มีอบายภูมิ ๔ มนุษภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖

ชั้นที่ ๒ หมายถึง รูปพรหม ๑๖

ชั้นที่ ๓ หมายถึง อรูปพรหม ๔ โดยด้านบนมีฐานบัลลังค์หกเหลี่ยม หมายถึง ฐานที่แสดงสัญลักษณ์ในทิศทั้ง ๖ คือ

๑. ทิศเบื้องหน้าคือ บิดา มารดา

๒. ทิศเบื้องหลังคือ ครอบครัว

๓. ทิศเบื้องซ้ายคือ ครูบาอาจารย์

๔. ทิศเบื้องขวา คือ เพื่อนสนิทมิตรสหาย

๕.ทิศเบื้องบน คือ เทพเทวาและนักบวช

๖. ทิศเบื้องล่างคือ ผู้ด้อยโอกาส

ซึ่งเป็นรัตนบัลลังก์ของพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของผู้เจริญแล้ว บรรลุธรรมแล้ว และได้สื่อสารผ่านรูปทรงของฐานพระพุทธรูปประดับกระจก

๓. สีกระจก

๑. กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน) ความหมายคือ สิ่งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสรู้เป็นธรรมอันบริสุทธิ์ อยู่เหนือการเวลา และสีใสจากกระจกเงาสะท้อน เมื่อวางอยู่ใกล้ๆกัน

จะทำให้เกิดความระยิบระยับเสมือนเพชร ที่สามารถสะท้อนทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปตามมุมมองของแต่ละมุมมองที่มองเข้าไป และตามหลักของทฤษฎีสี สีใส หรือ สีขาว ไม่ถือว่าเป็นสี และสีของกระจกใสนี้ สามารถอยู่กับทุกๆสีได้ และยังสามารถเน้นองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญา ที่เป็นจุดเด่น ให้มีความรู้สึกที่เบาและสง่างามอีกประการหนึ่ง

๒. กระจกสีน้ำเงิน ความหมายคือ สีของน้ำ น้ำหมายถึง สีทันดรมหาสมุทร ประกอบกับการติดกระจกกับฐาน ๓ ชั้น นัยคือ การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ได้บรรลุธรรมชนะ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยฐานแห่งชีวิตคือกาย วาจา และใจ ด้วยพระองค์เอง และด้วยความเป็นสีน้ำเงินเป็นสีที่เข้มตรงฐาน ๓ ชั้น สามารถใช้เป็นสีพื้นสำหรับการเน้นให้สีในส่วนที่เป็นฐานบัลลังก์เด่นชัดในทางองค์ประกอบศิลป์ อีกประการหนึ่งการใช้น้ำเงิน อาจเป็นเพราะความรู้สึกของสีน้ำเงินทำให้รู้สึกของความใสสะอาด เสมือนสีของน้ำทะเลที่สะท้อนสีน้ำเงินของท้องฟ้า ที่ให้ความรู้สึกกลางๆ ผ่อนคลาย เสมือนมองออกไปในท้องทะเลกว้าง

๒. กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนา ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนานั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อให้งานสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย โดยในพื้นที่นี้ผู้วิจัยได้มีการปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้มีรูปแบบวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามบริบท วิถีชีวิต ความเชื่อ และความเป็นอยู่ซึ่งการที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จนั้นประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานที่สรุปได้ ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน
๒) การวางแผน
๓) การดำเนินงานตามแผน
๔) การติดตามประเมินผล

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน เป็นการดำเนินงานของนักวิจัยในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อจัดทำแผนการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนา ซึ่งประกอบด้วย การเดินทางลงไปสำรวจชุมชน พบปะ พูดคุย ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงความต้องการของชุมชนที่แท้จริงในมุมมองด้านศิลปะพัฒนาชุมชน และเป็นการสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ในครั้งนี้ ซึ่งการศึกษาและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ การลงพื้นที่โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อหาข้อมูลประวัติความเป็นมา ประชากร วัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

๒) การวางแผน

ในขั้นตอนการวางแผน หรือขั้นตอนการเตรียมการนั้น เมื่อมีการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษา ชุมชน หลังจากที่ได้ร่วมประชุม และได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน และเมื่อมี ความคุ้นเคย และไว้เนื้อเชื่อใจกันแล้ว ชุมชนได้ทราบที่มาที่ไปของโครงการ จึงได้กำหนดให้มีการประชุม การวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการร่วมประชุม หรือการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชุมชน โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดและวางแผน เพื่อสร้างความมั่นใจ ให้กับชุมชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของชุมชน และการมีเป้าหมายร่วมกันนั้นได้ถูกนำไป ดำเนินการ และเพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางและการดำเนินการต่อไป หลังจากที่นักวิจัยได้มีการสรุปความคิดเบื้องต้น และนำเสนอภาพร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิด เบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนาเกี่ยวกับสี ลวดลายที่จะ นำไปประดับฐานพระพุทธรูปแล้วเมื่อมีมติในที่ประชุมสำหรับการเลือกแบบแล้ว จึงได้มีการวางแผนเพื่อที่จะปฏิบัติการประดับกระจกร่วมกับชุมชน

โดยได้มีการลงความเห็นว่าการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนาในครั้งนี้จะต้องมีแผนการวางแผนการดำเนินการ ได้แก่

๑.) แผนการให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน

๒.) แผนการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

๓) การดำเนินงานตามแผน

ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผนในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับ มอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานที่ได้วางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้านั้น ประกอบด้วย

๑.) การให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประดับกระจก และถ่ายทอดให้กับชุมชน เกี่ยวกับเทคนิคการประดับกระจก ให้เกิดความงามต่อพุทธสถาน และสร้างจุดศูนย์รวมซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจถึงการแสดงออกทางด้านความดีงาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน โดยแสดงทัศนคติ มุมมอง ทางสุนทรียศาสตร์ของตน เพื่อที่ได้มติของการสร้างสรรค์ร่วมกัน ผ่านกระบวนการทางศิลปะ โดยให้กลุ่มตัวอย่างในการทดลองเทคนิคแต่ละเทคนิคในการประดับกระจกซึ่งเป็นองค์ประกอบในการประดับกระจก เช่น การวัด การตัด การติด การเก็บรายละเอียด น้ำหนักในการติด ลวดลาย การต่อเนื่อง การรับแสงของกระจก เป็นต้น

๒.) การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการเมื่อได้มติในการจะสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาแล้ว ได้จัดเวทีประชุมเพื่อจัดทำแผนในการกำหนดทิศทาง ของการทำงาน โดยมีการประเมินถึงความสามารถของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการร่วมทำกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปแต่ละขั้นตอน โดยมติในที่ประชุมได้สรุปและแบ่งขั้นตอนของกิจกรรม จากกลุ่มผู้มีจิตสาธารณะ และชุมชน โดยแยกตามความสนใจและความถนัดของแต่ละท่าน ประกอบไปด้วย

๑. กลุ่มผู้ตัดกระจก

๒. กลุ่มผู้ประดับกระจก

๓. กลุ่มจิตอาสาต่างๆ

๔) การติดตามประเมินผล

หลังจากที่ปฏิบัติกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ได้มีการจัดเวทีประชุมร่วมกับชุมชนอีกครั้ง เพื่อติดตามและประเมินผล อีกทั้งยังเป็นการถอดบทเรียนจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหา ตลอดจนถึงผลดีที่ได้รับทั้งด้านวัตถุและส่งผลไปถึงจิตใจของผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาในครั้งนี้ การตรวจสอบผลการปฏิบัติในขั้นตอนนี้ เป็นการตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่นั้น ซึ่งขั้นตอนการตรวจสอบ อาจประกอบด้วย การประเมินโครงสร้างที่รองรับ การดำเนินการ การประเมินขั้นตอนการดำเนินงาน และการประเมินผลของ การดำเนินงานตามแผนที่ได้ตั้งไว้ โดยในการประเมินดังกล่าวสามารถ ทำได้เอง โดยคณะกรรมการที่รับผิดชอบแผนการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการประเมินตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการ อีกชุดมาประเมินแผน หรือไม่จำเป็นต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมินที่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งชุมชนบ้านภูเวียงนั้นมีการประเมินผลกระบวนการทำงานอย่างไม่เป็นทางการหรือใช้เครื่องมือประเมินผลใดๆ ในการตรวจสอบ แค่การตรวจสอบประเมินผลที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์ร่วมกัน

๓ การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบ ล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ของชุมชน และกลุ่มพุทธศาสนิกชน จำนวน ๗๗ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และประกอบอาชีพเกษตรกรรม/ ทำสวน/ทำไร่ทำนา

การมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน โดยภาพรวม พบว่าประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้าง ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการ

ประดับกระจกแบบล้านนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๙๕, SD = ๑.๒๕) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๓, SD = ๑.๒๔) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีร่วมกันวางแผนการประดับกระจก ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๔๐, SD = ๑.๑๔)

รองลงมาเป็นเรื่องการร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรม และอุทยานธรรมลำน้ำงาว การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๕๓, SD = ๑.๔๓)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการร่วมกันติดตาม และประเมินผลการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๓๓, SD = ๑.๔๑)

จากการให้ข้อมูลของผู้สัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสรุปและประมวลผล โดยการให้ข้อมูลข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ในการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปโดยการประดับกระจกนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก และ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เนื่องจากประชาชน และพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญและความถนัดในด้านงานศิลปะ เนื่องจากส่วนมากเป็นผู้ที่มีอายุมาก จึงได้มีการปฏิบัติกิจกรรมในด้านอื่นเพื่อทดแทนการปฏิบัติการงานศิลปะ ทั้งร่วมสวดมนต์ และสนับสนุนปัจจัย งบประมาณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

และผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนประกอบด้วย ผลลัพธ์ระดับบุคคล ผลลัพธ์ระดับกลุ่ม และผลลัพธ์ระดับชุมชน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทีมงานผู้วิจัยได้พบข้อมูลวิจัยที่ควรนำมาอภิปรายผลในหลายประเด็นด้วยกัน แต่มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ การบันทึกนามธรรมให้เป็นรูปแห่งอุดมคติ ให้เกิดสุนทรียภาพจากการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป เพื่อสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนที่ต่างมีจุดประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกัน ด้วยหลักพุทธปรัชญาตามพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ หลักการทางศิลปะ (Principles of Art) ที่ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ คือ การจัดองค์ประกอบทางศิลปะ เป็น หลักสำคัญสำหรับผู้สร้างสรรค์ และผู้ศึกษางานศิลปะเนื่องจากผลงานศิลปะใด ๆ ก็ตาม ล้วนมีคุณค่าอยู่ ๒ ประการ คือ คุณค่าทางด้านรูปทรง และ คุณค่าทางด้านเรื่องราวคุณค่าทางด้านรูปทรง เกิดจากการนำเอา องค์ประกอบต่าง ๆ ของ ศิลปะ อันได้แก่เส้น สี แสงและเงา รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว ฯลฯ มาจัดเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความงาม ซึ่งแนวทางในการนำองค์ประกอบต่าง ๆมาจัดรวมกันนั้นเรียกว่า การจัดองค์ประกอบศิลป์

(Art Composition) โดยมีหลักการจัดตามที่จะกล่าวต่อไป อีกคุณค่าหนึ่งของงานศิลปะ คือ คุณค่าทางด้านเนื้อหา เป็นเรื่องราว หรือสาระของผลงานที่ศิลปินผู้สร้างสรรค์ต้องการที่จะแสดงออกมา ให้ผู้ชมได้สัมผัส รับรู้โดยอาศัยรูปลักษณะที่เกิดจากการจัดองค์ประกอบศิลป์นั่นเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าศิลปิน นำเสนอเนื้อหาเรื่องราวผ่านรูปลักษณะที่เกิดจากการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ ถ้าองค์ประกอบที่จัดขึ้นไม่สัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องราวที่นำเสนอ งานศิลปะนั้นก็จะขาดคุณค่าทางความงามไปดังนั้นการจัดองค์ประกอบศิลป์จึงมีความสำคัญในการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้งานศิลปะทรงคุณค่าทางความงามอย่างสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

๑ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

สามารถนำองค์ความรู้มาเป็นต้นแบบให้แก่องค์กรอื่นๆ ที่สอดคล้องบริบทของพื้นที่อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว ตำบลบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ที่ต้องมีการพัฒนาขับเคลื่อนในด้านการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อช่วยในด้านการบริหารจัดการองค์กร และการสร้างเครือข่าย

๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากแผนยุทธศาสตร์ชาติจะเห็นว่าการพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภาครัฐต้องหันกลับมามองการพัฒนารากฐานของชุมชน หากชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนสันติสุขย่อมจะนำพาประเทศให้เกิดสันติสุข และบรรลุเป้าหมายชาติในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ดังนั้นผลการศึกษานี้ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาสังคม และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการวางวางแผนพัฒนาชุมชน สังคมหรือหมู่บ้าน เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะสู่ชุมชน

เอกสารอ้างอิง

นำชัย เฟื่องอาวรณ์ (และคณะ). “เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน”. วารสาร Viridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปกร, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐.

ราม วัชรประดิษฐ์. “แก้วอังวะ รัตนมณีแห่งพุกาม ความงามทางศิลปะ ดินแดนล้านนาของไทย”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.goosiam.com/>, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. หลักการออกแบบศิลปะ Principles of Design. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไว้ลาย, ๒๕๕๓.

สุวรรณพร มณีโชติ. ความรู้ทั่วไปในงานช่างศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. ๒๕๔๕.

ภาคผนวก ข

โครงการวิจัย

เรื่อง ประดับกระจก ประดับธรรม ร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park at Nan Province.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ในการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ เช่น รายวิชาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์/ คณะพุทธศิลปกรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจักการองค์กรในด้านศิลปะและวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการส่งเสริม สร้างกระบวนการจัดการศิลปะวัฒนธรรมสู่ชุมชนให้ยั่งยืน

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- จัดทำเอกสาร แผ่นพับ สื่อประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องด้านศิลปวัฒนธรรม นำไปใช้ประโยชน์ด้านการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายขององค์กร

- จัดนิทรรศการผลงานศิลปะวัฒนธรรมในสถานที่ และจัดนิทรรศการในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด งานในองค์กรคณะสงฆ์ เป็นต้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาชุดความรู้เรื่องการประยุกต์ใช้เทคนิคการประดับกระจกสู่ชุมชน เผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อต่าง ๆ สร้างเครือข่ายความร่วมมือการเผยแพร่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดอื่นๆ

ภาคผนวก ค

Gantt chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริงโครงการวิจัย

เรื่อง ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park at Nan Province.

---

๑. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๒. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๓. เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ ๑๒ เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความพึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	**ผลที่คาดว่าจะได้รับ**	**ผลที่ได้จริง**		
๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เทคนิค วิธีการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	ได้แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค วิธีการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	-ได้แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค วิธีการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	ข้อที่ ๑	๑๐๐ %
๒. ลงพื้นที่ศึกษาชุมชนและปฏิบัติการและสร้างกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะด้าน	ได้ข้อมูลชุมชนและได้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะด้านการประดับ	- ได้ข้อมูลชุมชนและได้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะด้านการประดับกระจกกับชุมชน	ข้อที่ ๑,๒	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความพึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	**ผลที่คาดว่าจะได้รับ**	**ผลที่ได้จริง**		
การประดับกระจกกับชุมชน	กระจกกับชุมชน			
๓. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนกับการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	ได้กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนกับการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	ได้กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนกับการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	ข้อที่ ๒	๑๐๐ %
๔. ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน	ได้ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน	ประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน	ข้อที่ ๒, ๓	๑๐๐ %
๕. วิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนกับการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา และวิเคราะห์ผลการประเมินการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของ	- ได้ทราบกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนกับการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา -ได้ผลการประเมินการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	- กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนกับการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ได้ผลการประเมินการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน	ข้อที่ ๒, ๓	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความพึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	**ผลที่คาดว่าจะได้รับ**	**ผลที่ได้จริง**		
ชุมชน	กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน			
๖. กิจกรรมอื่นๆ และการรายงานความก้าวหน้าและรายงานร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์	รายงานความก้าวหน้าและรายงานร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์ และการเผยแพร่งานวิจัย	รายงานความก้าวหน้า และรายงานการวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยในวารสารต่างๆ		

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

-

ลงนาม.....

(นายมานิตย์ กันทะสัก)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ ๒๑ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๒

ตาราง Output

เรื่อง ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

The Dhamma Based Glass Decoration on Maha Photipanya Podium at Ngao Dhamma Park at Nan Province.

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ%	
วัตถุประสงค์การวิจัย ๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ๒. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ๓. เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน	๑๐๐ % ๑๐๐ % ๑๐๐ %	
๑. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์เทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา การมีส่วนร่วมของชุมชน	๑๐๐ %	
๒. ลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชน สัมภาษณ์ และปฏิบัติการวิจัย	๑๐๐ %	
๓. วิเคราะห์ สังเคราะห์เทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา	๑๐๐ %	
๔. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า	๑๐๐ %	
๖. รายงานฉบับสมบูรณ์	๑๐๐ %	
๗. บทความการวิจัย	๑๐๐ %	

ลงนาม..... .....หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

(นายมานิตย์ กันทะสัก)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ ๒๑ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๒

ภาคผนวก ง

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

การสัมภาษณ์และลงพื้นที่ศึกษาชุมชน

ภาคผนวก จ

เครื่องมือวิจัย

แบบสอบถามการวิจัยเรื่อง
ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา
ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

เอกสารชุดนี้เป็นแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลในการทำวิจัยรับใช้สังคม เรื่องประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญาณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

จึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านให้ข้อมูลและความคิดเห็นตามแบบสอบถามนี้ การตอบคำถามแบบสอบถามนี้จะถูกนำมาใช้ในการศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็นแระโยชน์ในเชิงวิชาการเท่านั้น จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านได้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริงและตามความรู้สึกนึกคิดของตัวท่านเอง หวังว่าคงจะได้รับความกรุณาจากท่านเป็นอย่างดีและขอขอบพระคุณ ณ โอกาสนี้

<u>คำชี้แจง</u> แบบประเมินฉบับนี้มีทั้งหมด ๓ ตอน ขอให้ผู้ตอบแบบประเมินตอบให้ครบทั้ง ๓ ตอน เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ต่อไป

<u>ตอนที่ ๑</u> ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

<u>ตอนที่ ๒</u> ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมการประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

<u>ตอนที่ ๓</u> สอบถามข้อมูลทั่วไป และข้อเสนอแนะอื่นๆ

ขอบคุณในความร่วมมือของท่าน
นายมานิตย์ กันทะสัก
หัวหน้าโครงการวิจัย

<u>ตอนที่ ๑</u> ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับคำตอบ

๑. เพศ

☐ หญิง ☐ ชาย

๒. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ☐ ๒๐-๓๐ ปี ☐ ๓๑-๔๐ ปี ☐ ๔๑-๕๐ ปี ☐ ๕๑ ปีขึ้นไป

๓. การศึกษา

☐ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า

☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๔. อาชีพ

☐ นักศึกษา ☐ ข้าราชการ ☐ พนักงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ

☐ ลูกจ้าง ☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ อื่นๆ.....

๕. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

☐ ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ บาท

☐ ๓,๐๐๑-๖,๐๐๐ บาท

☐ ๖,๐๐๑-๘,๐๐๐ บาท

☐ ๘,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท

☐ ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท

☐ มากว่า ๑๕,๐๐๐ บาท

<u>ตอนที่ ๒</u> ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมการประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

<u>คำชี้แจง</u> ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างที่ตรงกับคำตอบนี้

๕ หมายถึง มากที่สุด

๔ หมายถึง มาก

๓ หมายถึง ปานกลาง

๒ หมายถึง น้อย

๑ หมายถึง น้อยที่สุด

ข้อมูล	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด ๕	มาก ๔	ปานกลาง ๓	น้อย ๒	น้อยที่สุด ๑
ร่วมกันวางแผนในโครงการประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา					
๑. ท่านมีส่วนร่วมในการประชุมโครงการการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป					
๒. ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในโครงการ คือ การประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป					
๓. ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผน เตรียมความพร้อม ในการจัดโครงการ					
๔. ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ คือ การประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป					
๕. ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้จากการจัดโครงการ คือ การประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป					
ร่วมกันปฏิบัติตามแผนโครงการประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา					
๖. ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรมทางด้านศิลปะ ได้แก่ การปั้น การประดับกระจก การตัดกระจก					
๗. ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก					
๘. ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรมการเตรียมที่พัก การเตรียมอาหาร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม					
๙. ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ					

ข้อมูล	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด ๕	มาก ๔	ปานกลาง ๓	น้อย ๒	น้อยที่สุด ๑
ร่วมกันติดตามและประเมินผล					
๑๐. ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้านปัญหาและอุปสรรคในการประดับกระจกฐานพระพุทธรูป					
๑๑. ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้านการสร้างสรรค์ของโครงการการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป					
๑๒. ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลความสำเสร็จของโครงการการประดับกระจกบนฐานพระพุทธรูป					
ร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการพระพุทธมหาโพธิปัญญา และอุทยานธรรมลำน้ำงาว					
๑๓. ท่านมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธมหาโพธิปัญญา					
๑๔. ท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว เช่น พระพุทธรูป ศาลา เป็นต้น					
๑๕. ท่านมีส่วนร่วมในการรักษาอุทยานธรรมลำน้ำงาว เช่น การร่วมบูรณะ และพัฒนา ปรับปรุงสถานที่					

<u>ตอนที่ ๓</u> สอบถามข้อมูลทั่วไป และข้อเสนอแนะอื่นๆ

๑.ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านใดของ โครงการระดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ได้แก่ ๑.ร่วมติดกระจก ๒.สวดมนต์ ๓.สนับสนุนปัจจัย ๔.อำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น ที่พัก อาหาร (สามารถเลือกได้หลายข้อ)

.....

.....

.....

.....

.....

๒.เหตุผลในการเข้าร่วมกิจกรรม และผู้แนะนำเข้าร่วมกิจกกรรม ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว

.....

.....

.....

.....

๓.ท่านคิดว่าโครงการระดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔ ท่านมีความรู้สึกอย่างไรต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น จนถึงสุดท้าย

.....

.....

.....

.....

๕ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610761343

ชื่อโครงการ ประดับกระจก ประดับธรรมร่วมสร้างสรรค์ฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน

หัวหน้าโครงการ นายมานิตย์ กันทะสัก

วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๖๔-๑๕๐-๑๕๕๙ Email : mr.kantasak@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

ศิลป์เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำคัญ ในการเผยแพร่คติความเชื่อและปรัชญา ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม ได้ผ่านกระบวนการลองถูกลองผิด จนเกิดความลงตัวทั้งทางด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา ดังความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและศาสนาที่ว่า “มีศิลปะอยู่ที่ไหนศาสนาก็สว่างไสวอยู่ที่นั้น” อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาใช้งานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน และในทางกลับกัน ประชาชนใช้งานพุทธศิลป์ เป็นจุดเริ่มต้นน้อมนำศรัทธาเข้าสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อจัดแสดงในการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น นับเป็นสิ่งใกล้ตัวและง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน[๑]

เทคนิคประดับกระจกหรืองานประดับกระจก เป็นงานประณีตศิลป์แบบประเพณีไทยที่ใช้ตกแต่งสิ่งอุปโภคให้เกิดความงามสมบูรณ์บนผิวภายนอก โดยการประดับกระจกนั้นใช้วัสดุกระจกสีที่มี ลักษณะพิเศษ คือ มีความมันวาวเลื่อมพรายสะท้อนแสงมาตัดแบ่งแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ประดับเป็น ลวดลายตามอุดมคติในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งงานประดับกระจกนั้นมีเอกลักษณ์เป็นทัศนธาตุทางศิลปะที่ แสดงออกถึงความเคลื่อนไหว แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของสิ่งที่พึงประดับ ใช้สร้างสรรค์ตามทัศนคติและ อุดมคติด้วยจุดประสงค์ต่างๆ รวมไปถึงคตินิยมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและความเจริญทางสังคม เช่น งานพุทธศิลป์ งานประณีตศิลป์ หรือศิลปวัตถุ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับนัยยะและบริบทของการนำเทคนิคมาใช้ สร้างสรรค์ความงาม เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่หรือทดแทนความเสื่อมโทรมทางวัตถุและจิตใจ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกาลเวลาที่แปรเปลี่ยนสภาพสังคมและศิลปวัฒนธรรม เทคนิคประดับกระจกนี้ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์เพื่อเปลี่ยนรูปลักษณ์ของสิ่งเดิมที่หม่นหมอง ให้มีความงดงาม และมีชีวิตชีวามากขึ้น ตามจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ทางศิลปะทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นงานฝีมือแบบ ช่างหรืองานสร้างสรรค์สมัยใหม่[๒]

ช่างประดับกระจกหรือบางทีเรียกว่า ช่างติดกระจก เป็นงานช่างรักประเภทหนึ่งมาแต่

---

[๑] อารี สุธิพันธ์, **ศิลปะกับมนุษย์**, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนพานิช, พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๒.

[๒] นำชัย เฟื่องอาวรณ์ (และคณะ), “เทคนิคประดับกระจกบนรูปทรงที่แปรเปลี่ยน”**, วารสาร Viridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขาวิชามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปกร,** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐) หน้า ๓๑๓๔.

โบราณ ภายหลังได้รับการจัดให้เป็นประณีตศิลป์ หรือมัณฑนศิลป์อีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องด้วยงานช่างประดับกระจกเป็นงานตกแต่งสิ่งอุปโภค หรือ ครุภัณฑ์ต่างๆให้เกิดความงามเพิ่มเติมสมบูรณ์ขึ้นด้วยศิลป์ลักษณะบนผิวภายนอกของสิ่งนั้นๆ โดยการประดับด้วยกระจกสีต่างๆผิวมันวาว ซึ่งได้รับการตัดแบ่งและแต่งเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ติดต่อกันเป็นลวดลายเป็นลายหลากหลายแบบด้วยกันขึ้นบนศิลปภัณฑ์นั้นๆความนิยมต่องานประดับกระจกเนื่องมาแต่สาระซึ่งผู้คนแต่ก่อน เห็นความ สำคัญในคุณลักษณะของกระจก ที่เป็นทั้งสีและมีความมันแวววาว กับยังเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติเปล่งประกายออกได้คล้ายกับอัญมณี เมื่อได้รับแสงสว่างส่องมากระทบผิวกระจกนั้นกระจกสีจึงได้รับการนำมาประดับลงในบางสิ่งที่พึ่งประดับด้วยอัญมณีจริง หรือประดับเป็นอย่างของเทียมแทนจะใช้อัญมณี นอกจากนี้ยังเป็นวัสดุที่มีคุณภาพแข็งคงทนถาวรต่อแดด ฝน เป็นเครื่องช่วยป้องกัน มิให้วัตถุที่กระจกปิดทับเสื่อมสลายง่ายจึงเป็นเหตุให้เกิดมีงานเครื่องประดับกระจก

สืบเนื่องจากผู้วิจัยได้เคยสร้างพระพุทธมหาโพธิปัญญา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว แต่เนื่องจากในการปฏิบัติงานสร้างสรรค์การสร้างพระพุทธรูปในครั้งนั้นยังเป็นการทำงานอย่างแยกส่วน คือ ศิลปินจะเป็นผู้ปฏิบัติและสร้างสรรค์งานศิลปะมากกว่าการเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน หรือพุทธศาสนิกชน เพราะเนื่องจากการสร้างสถาปัตยกรรมในการสร้างพระพุทธรูปจะมีข้อจำกัดในการใช้เทคนิคและความสามารถในงานศิลปะที่ค่อนข้างมีความเชี่ยวชาญ ดังนั้นจึงต้องให้ศิลปินเป็นผู้ปฏิบัติการเป็นหลัก ในการสร้างองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญาในครั้งนั้นมีความสมบูรณ์เฉพาะองค์พระพุทธรูปแต่ยังเหลือฐานพระพุทธรูปที่ยังไม่แล้วเสร็จ ประกอบกับผู้วิจัยมีความสนใจที่จะเชื่อมโยงศิลปะร่วมกับชุมชน โดยที่ชุมชน พุทธศาสนิกชนสามารถทำงานศิลปะร่วมกันได้ จึงมีแนวคิดที่จะใช้เทคนิคงานศิลปะไม่ยากเกินความสามารถของคนทั่วไป คือ งานประดับกระจก

ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาแนวคิด และสร้างกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยใช้งานพุทธศิลปกรรม คือ งานประดับกระจก เป็นกลไกในการขับเคลื่อน จึงจะสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก ณ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาว หมู่บ้านภูเวียง ซึ่งผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการใช้ศิลปะให้เป็นสะพานเชื่อมคนชุมชน และเชื่อมวัฒนธรรมอันดีงามนี้เข้าไว้ด้วยกัน โดยใช้พื้นที่ อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวเป็นที่ปฏิบัติการ พื้นที่แห่งนี้ตั้งอยู่ที่ชุมชนหมู่บ้านภูเวียง หมู่ที่ ๓ ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ซึ่งมีความสำคัญคือ เป็นสถานที่ก่อตั้งขึ้นมาจากชุมชนและพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น จึงได้มีการสร้างอุทยานธรรมขึ้น เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๕๕๓ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มพุทธศาสนิกชน และวัดภูเวียง และตั้งแต่อุทยานธรรมลุ่มน้ำงาวเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการขยายผลกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่องและได้เกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในมิติต่างๆ ทั้งด้านการขับเคลื่อนพุทธศาสนา โดยมีการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และสามารถขยายผลไปถึงรักษาผืนป่าต้นน้ำ การรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตำบลไว้ได้ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๒. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา

๓. เพื่อประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน ประเทศไทย
ผลการวิจัย **๑. เพื่อสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญา ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา** ผลการศึกษาพบว่า การสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา เป็นขั้นตอนการสร้างสรรค์ ศิลปะการประดับกระจกแบบล้านนา และเพื่อให้การสร้างสรรค์ศิลปกรรมกระจกครั้งนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์และแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มีกระบวนการสร้างสรรค์ฐานพระพุทธรูปที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร ๔๐ เซนติเมตร ดังขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้ ๑. การศึกษาข้อมูลและเทคนิคการประดับกระจก แนวคิดความเชื่อ การประดับกระจกแบบล้านนาจากการสร้างฐานพระพุทธรูปพระพุทธมหาโพธิปัญญานั้น มีความเชื่อว่า การประดับกระจก จะมีอานิสงส์ที่แรง เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นฐานบัลลังก์แก้วของพระพุทธเจ้า เช่น เป็นพุทธบูชา เป็นพุทธานุสติกรรมฐาน ทำให้จิตจับ และ เกาะเกี่ยวอยู่แต่กับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมเข้าถึงนิพพานได้โดยง่าย นอกจากนี้ การนำกระจกสีต่างๆ มาใช้กับงานพุทธศิลปกรรมนั้น ทำให้สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะกระจกมีคุณลักษณะพิเศษที่มีหน้าที่สะท้อนแสง และกระจกที่ช่างไทยนำมาใช้ มีสีต่างๆ ที่สดใส เมื่อโดนแสง พร้อมกับการใช้เทคนิคการติดกระจกที่ทำให้กระจกแผ่นเล็กๆ สะท้อนและหักเหแสงแสดงตัวตนของตนเองออกมาในแต่ละแผ่น การนำกระจกสีมาประดับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในงานพุทธศิลปกรรมของไทย ซึ่งเข้ากับนิสัย และรสนิยมทางศิลปะของคนไทยอีกประการหนึ่ง ที่ชอบสร้างความสำคัญให้สิ่งที่ตนเลื่อมใสและศรัทธา ให้มีความพิเศษเป็นหนึ่งว่า สิ่งที่สร้างนั้น คือ สิ่งที่ตนปรารถนา ให้เกิดความสวยงาม ความดีความงาม สัมพันธ์กับคำสอนของพุทธศาสนา ประกอบด้วยความดีงาม ดังนั้น การใช้กระจกสีมาประดับสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะความเชื่อของชาวล้านนาที่มีความศรัทธาต่อการสร้างแท่นแก้ว* การเรียกแท่นแก้วของชาวล้านนามีอยู่ ๒ นัยยะ คือ ๑.) ระยะแรกคือ แท่นที่ตั้งแห่งคุณ งามความดีทั้ง ๓ คือ (๑) พระพุทธ (๒) พระธรรม และ (๓) พระสงฆ์ เรียกว่า “รัตนตรัย” คือ แก้ว ๓ ประการนั่นเอง ระยะที่ ๒.) การเรียก ชื่อ แท่นแก้ว หรือฐานพระพุทธรูปของคนล้านนานั้น เรียกชื่อตามเทคนิค หรือ ความนิยม ด้วยความเป็นจารีตวัฒนธรรมและประเพณี กระจกคนล้านนา เรียกว่า แก้ว นั้นมาประดับกระจก เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฐานพระพุทธรูป จึงเรียกชื่อว่าแท่นแก้ว การมีแท่นแก้ว หรือการสร้างแท่นแก้ว จึงถือว่าเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ที่สร้างความปิติอิ่มใจ ให้กับพุทธศาสนิกชนในที่นั้นๆ ตลอดจนสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้มาพบเห็น เป็นจารีตวัฒนธรรม ที่ดีงามสืบมา[๑] ๒. การพิจารณาองค์ประกอบของสถานที่โดยรอบ

---

* แท่นแก้ว คือ ภาษาทางล้านนาที่เรียกบัลลังก์หรือฐานพระพุทธรูป

[๑] ราม วัชรประดิษฐ์, “แก้วอังวะ รัตนมณีแห่งพุกาม ความงามทางศิลปะ ดินแดนล้านนาของไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.goosiam.com/>, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๓. การร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการประดับกระจกแบบล้านนาบนฐานพระพุทธรูป

๔. วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์งานกระจก ประกอบด้วย กระจกสี, มีดตัดกระจก, แผ่นรองตัด หรือ แผ่นไม้อัด, ไม้บรรทัด หรือไม้บรรทัดไม้, ดินสอ ปากกาเคมี, ปูนกาว ใช้สำหรับการติดกระจก, ภาชนะสำหรับผสมปูนกาว, น้ำ, ผ้าเช็ดมือ หรือผ้าสะอาด, เกรียง, ไม้กวาด หรือ แปรง

๕. กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะการประดับกระจก ประกอบด้วย

(๑.) การเตรียมอุปกรณ์ตัดกระจก และ อุปกรณ์ในการประดับกระจก

(๒.) การตัดกระจกตามขนาดที่ต้องการ

(๓.) การคัดเลือกกระจกแต่ละขนาดให้เท่ากัน

(๔.) การทาปูนประสานเพื่อติดกระจก

(๕.) ติดกระจกลงบนฐานพระพุทธรูป

๖. การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ จากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนาที่เสร็จสมบูรณ์

การวิเคราะห์เชิงทัศนธาตุ เป็นการพิจารณาแยกแยะศึกษาองค์รวมของงานศิลปะออกเป็นส่วนๆ ทีละประเด็น ทั้งในด้านทัศนธาตุ องค์ประกอบศิลป์ และความสัมพันธ์ต่างๆ ในด้านเทคนิคกรรมวิธีการแสดงออก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประเมินผลงานศิลปะว่ามีคุณค่าทางด้านความงาม ทางด้านสาระ และทางด้านอารมณ์ความรู้สึกอย่างไรจากการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยการประดับกระจก เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เห็นถึงผลสะท้อนจากการสร้างสรรค์นี้หลากหลายมิติ คือ

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนร่วมในการประดับกระจก ผู้คนเปรียบเสมือนกระจกแผ่นเล็กๆเหล่านั้นที่นำมาเรียบเรียงมาอยู่บนฐานพระพุทธรูป เสมือน จุด ที่อยู่ในทัศนธาตุของผลงานศิลปะ จุด คือสิ่งเริ่มต้นของเส้น เมื่อจุดมาเรียงกันจะเกิดเส้น ฉะนั้นการมองในมิติ ที่ผู้คนต่างมีส่วนร่วมมาประดับกระจกนั้นเสมือนคนได้มารวมตัวกันอยู่ในฐานพระพุทธรูป เป็นกระจกที่สะท้อนความเชื่อความศรัทธา ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒. รูปทรง รูปทรงในการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจก ประกอบด้วย รูปทรงของฐานพระพุทธรูป จะเป็นฐานหกเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานวงกลม ๓ ชั้น ซึ่งความหมายของฐานวงกลม ๓ ชั้น นั้นหมายถึง ระบบจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา คือ

ชั้นแรก คือ ภูมิ ๓ มีอบายภูมิ ๔ มนุษภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖

ชั้นที่ ๒ หมายถึง รูปพรหม ๑๖

ชั้นที่ ๓ หมายถึง อรูปพรหม ๔ โดยด้านบนมีฐานบัลลังค์หกเหลี่ยม หมายถึง ฐานที่แสดงสัญลักษณ์ในทิศทั้ง ๖ คือ

๑. ทิศเบื้องหน้าคือ บิดา มารดา

๒. ทิศเบื้องหลังคือ ครอบครัว

๓. ทิศเบื้องซ้ายคือ ครูบาอาจารย์

๔. ทิศเบื้องขวา คือ เพื่อนสนิทมิตรสหาย

๕.ทิศเบื้องบน คือ เทพเทวาและนักบวช

๖. ทิศเบื้องล่างคือ ผู้ด้อยโอกาส

ซึ่งเป็นรัตนบัลลังก์ของพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ของผู้เจริญแล้ว บรรลุธรรมแล้ว และได้สื่อสารผ่านรูปทรงของฐานพระพุทธรูปประดับกระจก

๓. สีกระจก

๑. กระจกสีใส หรือสีขาว (กระจกเงาสะท้อน) ความหมายคือ สิ่งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสรู้เป็นธรรมอันบริสุทธิ์ อยู่เหนือการเวลา และสีใสจากกระจกเงาสะท้อน เมื่อวางอยู่ใกล้ๆกันจะทำให้เกิดความระยิบระยับเสมือนเพชร ที่สามารถสะท้อนทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไปตามมุมมองของแต่ละมุมมองที่มองเข้าไป และตามหลักของทฤษฎีสี สีใส หรือ สีขาว ไม่ถือว่าเป็นสี และสีของกระจกใสนี้ สามารถอยู่กับทุกๆสีได้ และยังสามารถเน้นองค์พระพุทธมหาโพธิปัญญา ที่เป็นจุดเด่น ให้มีความรู้สึกที่เบาและสง่างามอีกประการหนึ่ง

๒. กระจกสีน้ำเงิน ความหมายคือ สีของน้ำ น้ำหมายถึง สีทันดรมหาสมุทร ประกอบกับการติดกระจกกับฐาน ๓ ชั้น นัยคือ การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ได้บรรลุธรรมชนะ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยฐานแห่งชีวิตคือกาย วาจา และใจ ด้วยพระองค์เอง และด้วยความเป็นสีน้ำเงินเป็นสีที่เข้มตรงฐาน ๓ ชั้น สามารถใช้เป็นสีพื้นสำหรับการเน้นให้สีในส่วนที่เป็นฐานบัลลังก์เด่นชัดในทางองค์ประกอบศิลป์ อีกประการหนึ่งการใช้น้ำเงิน อาจเป็นเพราะความรู้สึกของสีน้ำเงินทำให้รู้สึกของความใสสะอาด เสมือนสีของน้ำทะเลที่สะท้อนสีน้ำเงินของท้องฟ้า ที่ให้ความรู้สึกกลางๆ ผ่อนคลาย เสมือนมองออกไปในท้องทะเลกว้าง

๒. กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนา ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิค การประดับกระจกแบบล้านนานั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อให้งานสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย โดยในพื้นที่นี้ผู้วิจัยได้มีการปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้มีรูปแบบวิธีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามบริบท วิถีชีวิต ความเชื่อ และความเป็นอยู่ซึ่งการที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จนั้นประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงานที่สรุปได้ ๔ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

๒) การวางแผน

๓) การดำเนินงานตามแผน

๔) การติดตามประเมินผล

๑) การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน

การสร้างความสัมพันธ์และการศึกษาชุมชน เป็นการดำเนินงานของนักวิจัยในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อจัดทำแผนการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนา ซึ่งประกอบด้วย การเดินทางลงไปสำรวจชุมชน พบปะ พูดคุย ร่วมจัดเวทีประชาคมเพื่อหาข้อมูลต่างๆในชุมชน ได้แก่ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงความต้องการของชุมชนที่แท้จริงในมุมมองด้านศิลปะพัฒนา

ชุมชน และเป็นการสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ในครั้งนี้ ซึ่งการศึกษาและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ การลงพื้นที่โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อหาข้อมูลประวัติความเป็นมา ประชากร วัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

๒) การวางแผน

ในขั้นตอนการวางแผน หรือขั้นตอนการเตรียมการนั้น เมื่อมีการสร้างความสัมพันธ์และการศึกษา ชุมชน หลังจากที่ได้ร่วมประชุม และได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน และเมื่อมี ความคุ้นเคย และไว้เนื้อเชื่อใจกันแล้ว ชุมชนได้ทราบที่มาที่ไปของโครงการ จึงได้กำหนดให้มีการประชุม การวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการร่วมประชุม หรือการลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับชุมชน โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดและวางแผน เพื่อสร้างความมั่นใจ ให้กับชุมชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของชุมชน และการมีเป้าหมายร่วมกันนั้นได้ถูกนำไป ดำเนินการ และเพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางและการดำเนินการต่อไป หลังจากที่นักวิจัยได้มีการสรุปความคิดเบื้องต้น และนำเสนอภาพร่างลายเส้นเพื่อสรุปความคิด เบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกแบบล้านนาเกี่ยวกับสี ลวดลายที่จะ นำไปประดับฐานพระพุทธรูปแล้วเมื่อมีมติในที่ประชุมสำหรับการเลือกแบบแล้ว จึงได้มีการวางแผนเพื่อที่จะปฏิบัติการประดับกระจกร่วมกับชุมชน

โดยได้มีการลงความเห็นว่าการสร้างฐานพระพุทธรูปประดับกระจกล้านนาในครั้งนี้จะต้องมีแผนการวางแผนการดำเนินการ ได้แก่

๑.) แผนการให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน

๒.) แผนการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

๓) การดำเนินงานตามแผน

ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผนในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับ มอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานที่ได้วางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้านั้น ประกอบด้วย

๑.) การให้ความรู้ด้านศิลปะประเภทการประดับกระจกแก่ชุมชน มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการประดับกระจก และถ่ายทอดให้กับชุมชน เกี่ยวกับเทคนิคการประดับกระจก ให้เกิดความงามต่อพุทธสถาน และสร้างจุดศูนย์รวมซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจถึงการแสดงออกทางด้านความดีงาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ ให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน โดยแสดงทัศนคติ มุมมอง ทางสุนทรียศาสตร์ของตน เพื่อที่ได้มติของการสร้างสรรค์ร่วมกัน ผ่านกระบวนการทางศิลปะ โดยให้กลุ่มตัวอย่างในการทดลองเทคนิคแต่ละเทคนิคในการประดับกระจก ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการประดับกระจก เช่น การวัด การตัด การติด การเก็บรายละเอียด น้ำหนักในการติด ลวดลาย การต่อเนื่อง การรับแสงของกระจก เป็นต้น

๒.) การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการ

การแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการเมื่อได้มติในการจะสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาแล้ว ได้จัดเวทีประชุมเพื่อจัดทำแผนในการกำหนดทิศทาง ของการทำงาน โดยมีการประเมินถึงความสามารถของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการร่วมทำกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปแต่ละขั้นตอน โดยมติในที่ประชุมได้สรุปและแบ่งขั้นตอนของกิจกรรม จากกลุ่มผู้มีจิตสาธารณะ และชุมชน โดยแยกตามความสนใจและความถนัดของแต่ละท่าน ประกอบไปด้วย

๑. กลุ่มผู้ตัดกระจก
๒. กลุ่มผู้ประดับกระจก
๓. กลุ่มจิตอาสาต่างๆ

๔) การติดตามประเมินผล

หลังจากที่ปฏิบัติกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว ได้มีการจัดเวทีประชุมร่วมกับชุมชนอีกครั้ง เพื่อติดตามและประเมินผล อีกทั้งยังเป็นการถอดบทเรียนจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ไขปัญหา ตลอดจนถึงผลดีที่ได้รับทั้งด้านวัตถุและส่งผลไปถึงจิตใจของผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างฐานพระพุทธรูปด้วยเทคนิคประดับกระจกแบบล้านนาในครั้งนี้ การตรวจสอบผลการปฏิบัติในขั้นตอนนี้ เป็นการตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่นั้น ซึ่งขั้นตอนการตรวจสอบ อาจประกอบด้วย การประเมินโครงสร้างที่รองรับ การดำเนินการ การประเมินขั้นตอนการดำเนินงาน และการประเมินผลของ การดำเนินงานตามแผนที่ได้ตั้งไว้ โดยในการประเมินดังกล่าวสามารถ ทำได้เอง โดยคณะกรรมการที่รับผิดชอบแผนการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการประเมินตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการ อีกชุดมาประเมินแผน หรือไม่จำเป็นต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมินที่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งชุมชนบ้านภูเวียงนั้นมีการประเมินผลกระบวนการทำงานอย่างไม่เป็นทางการหรือใช้เครื่องมือประเมินผลใดๆ ในการตรวจสอบ แค่การตรวจสอบประเมินผลที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์ร่วมกัน

๓ การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า การประเมินผลการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบ ล้านนา กับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา ณ อุทยานธรรมลำน้ำงาว ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน ของชุมชน และกลุ่มพุทธศาสนิกชน จำนวน ๗๗ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า และประกอบอาชีพเกษตรกรรม/ ทำสวน/ทำไร่ทำนา

การมีส่วนร่วมของ ประชาชน และพุทธศาสนิกชนในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน โดยภาพรวม พบว่า

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้าง ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$= ๒.๙๕, SD = ๑.๒๕) เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ประชาชน และพุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญาด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนา บ้านภูเวียง อ.เมือง จ.น่าน ในเรื่องร่วมกันปฏิบัติตามแผนการประดับกระจกฐานพระพุทธมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = ๓.๕๓, SD = ๑.๒๔) โดยมีการมีส่วนร่วมเป็นอันดับแรก

รองลงมาเป็นเรื่องการมีร่วมกันวางแผนการประดับกระจก ฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = ๓.๔๐, SD = ๑.๑๔)

รองลงมาเป็นเรื่องการร่วมกันทำนุบำรุงในการจัดการสถาปัตยกรรม และอุทยานธรรมลำน้ำงาว การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๕๓, SD = ๑.๔๓)

และอันดับสุดท้ายเรื่องการร่วมกันติดตาม และประเมินผลการประดับกระจกฐานพระพุทธรูปมหาโพธิปัญญา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{x}$ = ๒.๓๓, SD = ๑.๔๑)

จากการให้ข้อมูลของผู้สัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสรุปและประมวลผล โดยการให้ข้อมูลข้อเสนอแนะส่วนใหญ่ในการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูปโดยการประดับกระจกนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นตอนร่วมกันปฏิบัติตามแผน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านกิจกรรม ทางด้านพิธีกรรมศาสนา เช่น การสวดมนต์ในระหว่างประดับกระจก และ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนในด้านการสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เนื่องจากประชาชน และพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่มีความเชี่ยวชาญและความถนัดในด้านงานศิลปะ เนื่องจากส่วนมากเป็นผู้ที่มีอายุมาก จึงได้มีการปฏิบัติกิจกรรมในด้านอื่นเพื่อทดแทนการปฏิบัติการงานศิลปะ ทั้งร่วมสวดมนต์ และสนับสนุนปัจจัย งบประมาณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

และผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในการสร้างฐานพระพุทธรูป ด้วยเทคนิคการประดับกระจกแบบล้านนากับการสร้างงานพุทธศิลปกรรมของชุมชนประกอบด้วย ผลลัพธ์ระดับบุคคล ผลลัพธ์ระดับกลุ่ม และผลลัพธ์ระดับชุมชน

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) นำผลการวิจัยที่ได้ไปเผยแพร่ อาทิเช่น จัดพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือ ตำรา เกี่ยวกับเรื่องกระบวนการสร้างพลังทางสัมคมของขัวศิลปะ, จัดลงตามสื่อต่างๆ ได้แก่ เวปไซด์ เฟสบุ๊ค อีเมลต่างๆ เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เป็นวิทยาทานทำให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างแพร่หลายเป็นการพัฒนาการทำงานของบุคคลในสังคมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยไว้ ๒ ประเภท

๑) การนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติและนานาชาติ

๒) การนำบทความวิจัยลงตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล **(ภาษาไทย)** นายมานิตย์ กันทะสัก

(ภาษาอังกฤษ) Mr. Manit Kantasak

๒. ประวัติการศึกษา ๒๕๔๙ ปริญญาตรี ศิลปบัณฑิต สาขาศิลปไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

๒๕๕๔ ปริญญาโท ศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๓. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

๔. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถนนฤทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖, มือถือ ๐๘๖-๐๙๖-๒๓๘๐

โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖

E-mail Mr.kantasak@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล **(ภาษาไทย)** นายศตวรรษ หน่อแก้ว

(ภาษาอังกฤษ) Mr. Sattawat Norkaew

๒. ประวัติการศึกษา ๒๕๔๘ ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

๓. ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

๔. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถนนฤทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖, มือถือ ๐๙๔-๖๒๕-๔๔๔๑

โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖